

สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความจริง ในมนุษยศาสตร์

ผู้อภิปราย เจตนา นาควิธะ มารศ ตาบไท ธิงชัย วิธจจะกุล สมบัติ จันทรวงค์
ประพนธ์ อัครวิรุฬห์การ อุกฤษฏ์ แพทย์น้อย

ผู้ดำเนินรายการ ศุภกฤต กวธบุตร ปารณ สิงห์สุริยา สุรสุม กฤษณะจุฑา
วรารณ (เกียรตินิยม) จิรกรกฤษณ์ คงเพ็ชรธา นาคอิน วัฒนสาราน
ณเดช แสงทอง ปราโมทย์ กิตติภรณ์ กิตติกุล รัตนา
พิชิตกุล ภาณุกรสกุล

สุพรรณา สภาอานันท์ (บรรณาธิการ)

บรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.สุวรรณา สถาอานันท์

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้อภิปราย

- ศาสตราจารย์ ดร.เจตนา นาควัชระ
เมธีวิจัยอาวุโส สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
- ศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย วินิจจะกูล
มหาวิทยาลัยวิสคอนซิน สหรัฐอเมริกา
- ศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ จันทรวงศ์
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ อัครวิวิฬการ
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุกฤษฏ์ แพทย์น้อย
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้เขียน

- รองศาสตราจารย์จักรกฤษณ์ ดวงพัตรา
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปกรณ์ สิงห์สุริยา
คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์บานเย็น อิมสำราญ
คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร (ทับแก้ว)
- อาจารย์วราภรณ์ ก.ศรีสุวรรณ
โครงการปริญญาตรีโทรัฐศาสตร์ ภาคพิเศษ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- อาจารย์ภักดีกุล รัตนนา
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
- อาจารย์สุรสม กฤษณะจุฑะ
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
- อาจารย์นิชาภา ทิชากรสกุล
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย
- อาจารย์ศุภวิทย์ ถาวรบุตร
กระทรวงการต่างประเทศ
- อาจารย์พิเชฐ แสงทอง
นักวิจัยอิสระ
- อาจารย์ปราโมทย์ ภักดีณรงค์
นักวิจัยอิสระ

PUG 4740006

ความจริงในมนุษยศาสตร์

Truths in the Humanities

อภิวันทนาการ

สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การอภิปรายและบทความวิจัยทั้งหมด เป็นส่วนหนึ่งของ
โครงการ “จัดประชุมวิชาการระดับชาติ: เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย”
ภายใต้ ชุดโครงการเวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย
โดยการสนับสนุนของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ความจริงในมนุษยศาสตร์

Truths in the Humanities

บรรณาธิการ
สุวรรณา สถาอานันท์

อภิปราย

เจตนา นาควัชระ มารค ตามไท ธงชัย วินิจจะกุล
สมบัติ จันทรวงศ์ ประพนธ์ อัครวิรุฬห์การ อุกฤษฏ์ แพทย์น้อย

บทความ

ศุภวิทย์ ถาวรบุตร	ปกรณ สิงห์สุริยา
สุรสม กฤษณะจุฑะ	วราภรณ์ ก.ศรีสุวรรณ
จักรกฤษณ์ ดวงพิตรรา	บาหยัน อิมสำราญ
พิเชฐ แสงทอง	ปราโมทย์ ภัคดีณรงค์
ภัคดีกุล รัตนา	นิชาภา ทิชากรสกุล

สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2549

320.-

สุวรรณา สถาอานันท์

ความจริงในมนุษยศาสตร์ / บรรณาธิการ, สุวรรณา สถาอานันท์

1. ความจริง
2. มนุษยศาสตร์ _ _ วิจัย
3. สุวรรณา สถาอานันท์

001.3

ISBN 974-9941-45-4

สพจ. 954

<http://www.ChulaPress.com>

ลิขสิทธิ์ของสำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 1,000 เล่ม พ.ศ. 2549

การผลิตและการลอกเลียนหนังสือเล่มนี้ไม่ว่ารูปแบบใดทั้งสิ้นต้องได้รับ

อนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากสำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จัดจำหน่ายโดยศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

ศาลาพระเกี้ยว โทร. 0-2218-7000-3 โทรสาร 0-2255-4441

สยามสแควร์ โทร. 0-2218-9869 โทรสาร 0-2254-9495

ม.บูรพา จ.ชลบุรี โทร. 0-3839-4855-9 โทรสาร 0-3839-3239

ม.นเรศวร จ.พิษณุโลก โทร. 0-5526-0162-4 โทรสาร 0-5526-0165

ม.เทคโนโลยีสุรนารี จ.นครราชสีมา โทร. 0-4421-6131-4 โทรสาร 0-4421-6135

CALL CENTER โทร. 0-2255-4433 <http://www.chulabook.com>

ร้านค้า ติดต่อที่มขายส่ง สยามสแควร์ ชั้น 14 โทร. 0-2218-9889-90

โทรสาร 0-2254-9495

พิมพ์ที่ ทางการเงินส่วนจำกัด สามลดา

โทร. 0-2895-1500, 0-6895-2300 โทรสาร 0-2895-3311

กิตติกรรมประกาศ

ในฐานะหัวหน้าโครงการ “จัดประชุมวิชาการระดับชาติ: เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย” เมื่อวันที่ 26 - 27 มิถุนายน 2547 และในฐานะบรรณาธิการหนังสือ **ความจริงในมนุษยศาสตร์** ดิฉันขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่มาร่วมเป็นวิทยากรในการอภิปรายหัวข้อ “ความจริงและการหาความจริงทางมนุษยศาสตร์” และ “จินตนาการชีวิตและสังคมในอุดมคติ: บทศึกษาอุโทเปียตะวันตก-ตะวันออก” ศาสตราจารย์ ดร.เจตนา นาควัชระ รองศาสตราจารย์ ดร.มารค ตามไท ศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย วินิจจะกูล รองศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ จันทรวงศ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพจน์ อัครวิรุฬห์การ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์อุกฤษฏ์ แพทย์น้อย กล่าวได้ว่าวิทยากรทุกท่านได้แสดงความสนใจและกรุณาให้ความร่วมมืออย่างดี นำเชื่อได้ว่างานที่มีผู้สนใจเข้าร่วมประชุมจำนวนมาก ส่วนหนึ่งเป็นเพราะผู้เข้าร่วมประชุมอยากมาฟังวิทยากรทุกท่านด้วยตนเอง

คณะผู้จัดขอขอบคุณผู้เสนอบทความทุกท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้เสนอบทความคัดสรร 10 บทความ ที่รวมเป็นหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนทุกท่านได้ตรวจแก้งานอย่างรวดเร็ว ช่วยแบ่งเบาภาระแก่ฝ่ายบรรณาธิการได้มาก

หนังสือเล่มนี้สำเร็จลุล่วงได้ดีก็ด้วยการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ท่านผู้อำนวยการ ศาสตราจารย์ ดร.ปิยะวัติ บุญ-หลง ได้มีน้ำใจไมตรีแก่โครงการ “เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย” เป็นอย่างดี คุณปัทมากร คติธรรมนิตย์ ก็ช่วยอำนวยความสะดวกแก่โครงการอย่างดี มาโดยตลอด

ทางโครงการฯ ขอขอบพระคุณกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิที่ช่วยพิจารณา คัดสรรบทความตั้งแต่เริ่มโครงการฯ ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์ รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร ณ ถลาง รองศาสตราจารย์ ดร.สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา รองศาสตราจารย์ฉลอง สุนทรวาณิชย์ รองศาสตราจารย์ สายชล สัตยานุรักษ์ รองศาสตราจารย์สุกัญญา สุขฉายา รองศาสตราจารย์ เนื่องน้อย บุญยเนตร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพจน์ อัครวิรุฬห์การ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ศรวณีย์ สุขุมวาท ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คารินา โชติทวี
ดร.ธีรวัฒน์ ป้อมเพชร อาจารย์สุวิมล รุ่งเจริญ อาจารย์ดงกมล ณ ป้อมเพชร
ดร.ชุติมา ประกาศวุฒิสาร ดร.ดารินทร์ ประดิษฐ์ศนีย์ ดร.เกษม
เพ็ญภินันท์ และ คุณรุ่งรวี เฉลิมศรีภิญโญรัช

ท้ายสุด ขอขอบคุณท่านอดีตคณบดีคณะอักษรศาสตร์ ผู้ช่วย
ศาสตราจารย์ ดร.กัลยา ดิงศภัทย์ ที่สนับสนุนโครงการฯ อาจารย์ ดร.
สุภัทวดี อมาตยกุล และ คุณพรเทพ สหชัยรุ่งเรือง ได้ช่วยจัดการ
ประชุมและช่วยงานบรรณธิการเป็นอย่างดี

สุวรรณา สถาอานันท์
บรรณธิการ

คำนิยมจาก สกว.

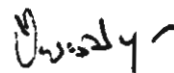
ในหลายปีที่ผ่านมา สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้เล็งเห็นความสำคัญเร่งด่วนของการสนับสนุนงานวิจัยสายมนุษยศาสตร์ ทั้งนี้ ด้วยตระหนักว่า ภาษา วัฒนธรรม จินตนาการ อุดมการณ์ การแสวงหาความจริง ความเป็นธรรม ประสบการณ์ทางศิลปะ อันรุ่มรวยล้วนแต่ช่วยโน้มน้าวซึ่งนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ให้นำไปใช้อย่างมีทิศทาง มีความชอบธรรม ไม่นำโทษภัยแก่สมาชิกในสังคมไทยและสังคมโลก

ชุดโครงการ **เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย** พยายามพัฒนาเครือข่ายนักวิจัยสายมนุษยศาสตร์ ให้ร่วมกันตั้งโจทย์วิจัยที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กับปัญหาสังคมร่วมสมัย เปิดเวทีวิชาการระดับชาติสำหรับนักวิจัยรุ่นใหม่ ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค อีกทั้งวิเคราะห์ตรวจสอบ สร้างสรรค์แนวการวิเคราะห์และทฤษฎีใหม่ ๆ ที่จะช่วยกันอธิบายและชี้แนะแนวการเข้าใจปัญหาสังคมและโจทย์ทางวิชาการที่มีลักษณะสหสาขาวิชาและเป็นประโยชน์ต่อสังคม

หนังสือ **ความจริงในมนุษยศาสตร์** เป็นผลงานรวบรวมบทอภิปรายและบทความวิจัยจำนวน 10 บทความ ที่ได้นำเสนอในการประชุม “เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย” ที่ สกว. ร่วมจัดกับคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 26 - 27 สิงหาคม 2547

สกว. ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.สุวรรณา สถาอานันท์ และคณะ ที่ทำหน้าที่ผู้ประสานงาน หัวหน้าโครงการจัดประชุม รวมทั้งทำหน้าที่บรรณาธิการหนังสือเล่มนี้ด้วย

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า **ความจริงในมนุษยศาสตร์** จะเป็นประโยชน์แก่วงวิชาการและช่วยจุดประกายให้มีการพัฒนางานวิจัยทางมนุษยศาสตร์ ที่มีคุณภาพและเป็นประโยชน์ในการพัฒนาประเทศ ตรงกับเจตนารมณ์ของ สกว.

ศาสตราจารย์ ดร.ปิยะวัติ บุญ-หลง
ผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

คำนำ

ความจริงในมนุษยศาสตร์เป็นการรวบรวมบทอภิปรายหัวข้อ “ความจริงและการหาความจริงทางมนุษยศาสตร์” และ “จินตนาการชีวิตและสังคมในอุดมคติ: บทศึกษาอุโทเปียตะวันตก-ตะวันออก” ประกอบกับบทความคัดสรรอีก 10 บทความ ซึ่งได้นำเสนอในการประชุมวิชาการระดับชาติ “เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย” เมื่อวันที่ 26 - 27 สิงหาคม พ.ศ. 2547 โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ร่วมกับคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โจทย์ของการจัดงานครั้งนั้น นอกจากจะเพื่อเปิดเวทีวิชาการระดับชาติให้แก่วงการมนุษยศาสตร์แล้วยังต้องการเสนอให้วงวิชาการตระหนักว่าวิธีการหา “ความจริง” เป็นกระบวนการที่ซับซ้อน มิใช่อาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งศึกษา ควบคุม โลกกายภาพเป็นหลัก แต่มนุษย์เป็นปรากฏการณ์เชิงซ้อน หมายถึง นอกจากจะ “รับรู้” โลกภายนอกแล้วมนุษย์ยังต้องการ “เข้าใจ” โลก เข้าใจตนเอง เมื่อเราก้าวสู่พื้นที่แห่ง “ความเข้าใจ” โลกแห่งการหาความจริงต้องเปิดกว้างสู่ความหมายวัตถุประสงค์ เจตจำนง จินตนาการ อุดมการณ์ ปริมาณพลแห่งการเข้าใจภาวะอัตวิสัย (subjectivity) ของมนุษย์นั่นเองเป็นพื้นที่ “ความจริง” ในโลกมนุษยศาสตร์ แต่ทั้งนี้ การเข้าใจภาวะอัตวิสัยนี้คงมิใช่ปฏิเสธ หรือละทิ้งมิติภาวะวิสัย (objectivity) ไปโดยสิ้นเชิง ความรู้มรรยของมนุษยศาสตร์คือการข้อสัตย์ต่อโลกแห่งความเป็นจริง ซึ่งยังเต็มไปด้วยมนต์เสน่ห์ที่ยังเข้าใจได้ไม่หมด วรรณคดี ปรัชญา ประวัติศาสตร์ ภาษา ต่างเป็นทั้ง “เครื่องมือ” เสนอความจริง และเป็นระบบสัญลักษณ์ที่แฝงฝังประสบการณ์ของมนุษย์นั่นเอง การแกะรอยระบบสัญลักษณ์เหล่านี้เป็นกิจกรรมที่กล่าวได้ว่าเป็นการหา “ความจริงในมนุษยศาสตร์” และเป็นการท้าทายให้ตระหนักว่า “ความจริง” เป็นเรื่องที่ซับซ้อนเกินกว่าร่างแหแห่งภาวะวิสัยจะครอบคลุมจัดระบบได้ทั้งหมด

การแกะรอยหาความจริงทางมนุษยศาสตร์ต้องไปเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับ “ความสมจริง” ทางวรรณกรรม ป้อย่อยครั้งถูกกำหนดด้วยอุดมการณ์ทาง

สังคมการเมือง บ่อยครั้งต้องประเมินความจริงของงานจากวัตถุประสงค์ของผู้เขียน บ่อยครั้งต้องถกเถียงเรื่อง “ความเหมาะสม” ของการตีความ บ่อยครั้งเป็นการ “เลือก” ว่ามนุษย์จะอยู่ร่วมกันอย่างไรจึงจะไม่ฆ่าฟันกัน การ “ตีความ” ประวัติศาสตร์แนวหนึ่งอาจนำไปสู่ความหลงชาติคลั่งชาติ ส่วนการตีความประวัติศาสตร์อีกแนวหนึ่งอาจเอื้อต่อการสร้างสันติภาพจะมากกว่า มนุษยศาสตร์จะช่วยชี้นำสังคมในเรื่องเหล่านี้ได้อย่างไร จินตนาการเกี่ยวกับชีวิตและสังคมที่ดีที่แตกต่างไปจากโลกบริโภคนิยมสุดเหวี่ยงที่เป็นอยู่ ยังเป็นสิ่งที่เป็นไปได้หรือไม่ เรื่องราวหรือเรื่องเล่าแบบใดที่เราไม่ค่อยมีโอกาสดู แต่ถ้าได้ยินแล้วอาจพัฒนาความเข้าใจเกี่ยวกับอำนาจที่ชอบธรรมในสังคมที่แตกต่างออกไปได้

บทอภิปรายและบทความทั้ง 10 บทความในหนังสือเล่มนี้ แสดงให้เห็นกระบวนการทางมนุษยศาสตร์ ซึ่งศึกษาภาพ ภาษา ตัวบท (วรรณกรรม/ประวัติศาสตร์/คำบอกเล่า/บทบันทึกการเดินทาง/ข่าวในสื่อมวลชน/ภาพยนตร์/บทละครพระราชนิพนธ์) แจกแจงให้เห็นการไหลเวียนไปมาระหว่างจินตนาการกับโลกประจักษ์ การกำหนดภาพและความหมายจากส่วนกลางสู่ภูมิภาค การต่อรองความหมายจากท้องถิ่น พลังของ “ภาพ” ต่อชุมชน พลังการเยียวยาของเรื่องเล่า และการร่วมกำหนดความหมายของกันและกันในสื่อมวลชน เพื่อแย้งชิงความชอบธรรมแก่ “เรื่องราว” ของฝ่ายตน

หวังว่าความซับซ้อนในการหาความจริงทางมนุษยศาสตร์เหล่านี้ จะเป็นการจุดประกายให้วงวิชาการพัฒนาความเข้าใจ “ความจริง” ชนิดที่ไม่ถอยห่างจากมนุษย์ในฐานะผู้ “เข้าใจ” โลก และในกระบวนการเข้าใจโลกนั้น เราก็จะเข้าใจตนเองดีขึ้นด้วย

สุวรรณา สถาอานันท์
บรรณาธิการ
1 มิถุนายน 2548

สารบัญ

บทคัดย่อ

กิตติกรรมประกาศ

คำนิยมจาก สกว.

คำนำ

การอภิปรายเชิงวิชาการ

การอภิปราย

“ความจริงและการหาความจริงทางมนุษยศาสตร์” 1

การอภิปราย

“จินตนาการชีวิตและสังคมในอุดมคติ:

บทศึกษาอุโทเปียตะวันตก - ตะวันออก” 59

สรุปภาพรวมการประชุมวิชาการระดับชาติ

“เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ไทย” 107

บทความวิจัย

คณิต-วิทย์ ในประวัติศาสตร์ความรู้ 123

ศุภวิทย์ ถาวรบุตร

ศาสตร์การตีความเรื่องเล่าของ

ปอล ริเกอร์ ในการวิจัยทางการแพทย์ 167

ปกรณ์ สิงห์สุริยา

“สัมพันธ์บท” และการเข้าถึงความจริงกรณีปัญหาเขื่อนปากมูล 205

สุรสม กฤษณะจุฑะ

สังคมไทยและชาวสยามในสมัยรัชกาลที่ 4 ในทัศนะขององรี มูโอต์ 235

วรภรณ์ ก.ศรีสุวรรณ

บทละครพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 5 : นาฏยกระบวนทัศน์ 267

จักรกฤษณ์ ดวงพัตรา

บางระจัน: ประวัติศาสตร์ในวรรณกรรม	329
บานเย็น อิมสำราญ	
วาทกรรมรัฐกับการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ของ	
ชุมชนป่าพรุควนเคร็ง จ.นครศรีธรรมราช	369
พิเชฐ แสงทอง	
“คนแม่แจ่ม” ในกระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรมผ้าขึ้นตีนจก	415
ปราโมทย์ ภักดีณรงค์	
กรุงเทพกับภาพลักษณ์ “ผู้หญิงเหนือ”	455
ภักดีกุล รัตนา	
ภาพสะท้อนสังคมอเมริกันของจอร์จ ลูคัสใน สตาร์วอร์ส	515
นิชาภา ทิชากรสกุล	
Abstracts	559

บทคัดย่อ

บทความทางมนุษยศาสตร์ทั้ง 10 บทความ และการอภิปรายเป็นการเสนอ มุมมองใหม่ดังนี้

1) บทความทั้ง 10 บทความที่คัดสรรมารวมเล่ม ล้วนแต่ตั้งคำถามที่น่าสนใจ เป็นคำถามที่ตอบจากแนวการวิเคราะห์เชิงสหวิทยาการ และสะท้อน “แนวโน้ม” ของงานวิจัยทางมนุษยศาสตร์ร่วมสมัยได้ในระดับหนึ่ง

2) บทความทั้ง 10 บทความสะท้อนพลังการวิเคราะห์ทางมนุษยศาสตร์ ที่ใช้ศึกษาปรากฏการณ์ทางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม การเมือง การพยาบาล ซึ่งช่วยให้เห็นความซับซ้อนของภาพ “ความจริง” ที่ถูกศึกษาได้ครอบคลุมกว้างขวางขึ้น

3) การอภิปราย เรื่อง “ความจริงและการหาความจริงทางมนุษยศาสตร์” และ “จินตนาการชีวิตและสังคมในอุดมคติ” ช่วยสร้าง “จุดอ้างอิงร่วมกัน” ของงานทางมนุษยศาสตร์ จุดอ้างอิงร่วมกันนี้จำเป็นต่อวิชาการทางมนุษยศาสตร์ ซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายในเชิงวิธีวิทยาภายในมนุษยศาสตร์เองสูง

Abstract

The 10 selected articles, together with points of discussion from the panels on Truth and Imagination, offer “new” vistas for Thai Humanities in the followings:

1) All 10 selected articles offer thought-provoking perspectives and pose challenging questions for Thai Humanities. The methodologies and analyses are inter-disciplinary, reflecting current trends in doing Humanities in Thailand.

2) All 10 selected articles indicate creative contributions of the Humanities in the studies of historical, social, cultural, political and therapeutic phenomena. They reflect an uneasy complexity of “truths” which are dynamic, inclusive and open-ended.

3) The panels on Truth and Imagination offer a “common frame of reference” for doing Humanities. This common framework is crucial in pointing to an overall picture of the Humanities whose diverse methodologies are always poignant.

การอภิปราย

“ความจริงและการหาความจริง
ทางมนุษยศาสตร์”

ศ. ดร.เจตนา นาควัชระ	วิทยากร
รศ. ดร.มารศ ตามไท	วิทยากร
ศ. ดร.ธงชัย วินิจจะกุล	วิทยากร
รศ. ดร.สุวรรณา สถาอานันท์	ผู้ดำเนินรายการ

วันพฤหัสบดีที่ 26 สิงหาคม พ.ศ. 2547 เวลา 9.00 - 12.00 น.
ณ อาคารมหาจุฬาลงกรณ์ คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กล่าวนำโดย รองศาสตราจารย์ ดร.สุวรรณา สถาอานันท์

ความคิดที่จะจัดการประชุมในวันนี้ เกิดมาจากข้อสังเกตและความกังวลบางประการ คือ มีข้อสังเกตว่าความรู้ทางมนุษยศาสตร์ในสังคมไทย บางครั้งคล้าย ๆ ถูกมองว่าเป็นพลเมืองชั้นสอง ดูเหมือนว่าความรู้จริง ๆ ไปอยู่ทางกลุ่มวิทยาศาสตร์มากกว่า บางทีคนในวงการมนุษยศาสตร์พูดกับใครก็ไม่ค่อยรู้เรื่อง พูดกันเองบางทีก็ไม่ค่อยรู้เรื่องด้วย แต่จริง ๆ ตัวเองก็เชื่อในความรู้ทางมนุษยศาสตร์มาตลอด เห็นความงาม เห็นปัญญาของความรู้ทางนี้ ในขณะเดียวกัน ดิฉันก็อยากจะเชื่อว่าความรู้ทางมนุษยศาสตร์ให้ความจริงบางอย่าง จึงนำมาสู่คำถามที่ว่าความจริงทางมนุษยศาสตร์นั้นเป็นอย่างไร มีวิธีการหาความจริงอันหลากหลายของมันเองอย่างไรบ้าง การพยายามตอบคำถามนี้ก็นำไปสู่คำถามที่เกี่ยวข้องต่อไปด้วยว่า จริง ๆ แล้วสังคมไทยสนใจความจริงแค่ไหน สนใจความจริง จริงหรือเปล่า สถาบันอะไรที่สถาปนา หรือผลิต หรือเผยแพร่ความจริงสู่สังคมไทย หรือบางครั้งคนในมนุษยศาสตร์เองบางกลุ่ม เช่น กลุ่ม postmodern จะเห็นว่าคำถามเรื่องความจริงทิ้งไปได้แล้ว ในที่สุดแล้วหาไม่ได้ มีแต่มุมมอง เหล่านี้เป็นต้น วันนี้เวลาเราพูดเรื่องความจริงกับการหาความจริงทางมนุษยศาสตร์ ความจริงที่เราพูดถึงในวันนี้เป็นความจริงแบบ truth ตัวเล็ก t ตัวเล็ก แล้วก็มี s ด้วย เป็นความจริงที่หลากหลาย เราจะไม่พูดเรื่องความจริงในความหมายของ Truth ตัวใหญ่ที่ศักดิ์สิทธิ์ โลกุตระธรรม วันนี้เราคงไม่ไปที่ระดับนั้น แต่เป็นความจริงชนิดที่สัมพันธ์กับชุดของสัญลักษณ์ สัมพันธ์กับภาษา สัมพันธ์กับวัฒนธรรม สัมพันธ์กับจินตนาการ ดิฉันเชื่อว่าจินตนาการเป็นตัวชี้นำความเป็นจริงไปสู่สิ่งที่ดีขึ้นได้

ทางโครงการขอขอบพระคุณท่านวิทยากรทั้ง 3 ท่าน คือ ท่าน ศาสตราจารย์เจตนา นาควัชระ อาจารย์มารค ตามไท และอาจารย์ธงชัย วินิจจะกูล ที่กรุณามาร่วมงาน วิทยากรทั้ง 3 ท่านนี้ จริง ๆ ไม่ต้องการคำแนะนำอะไรเลย ท่านทั้งสามเป็นผู้ที่มีคุณูปการและมีความใส่ใจต่อความรู้ทางมนุษยศาสตร์มาตลอด วันนี้จะขอกราบเรียนอาจารย์เจตนาพูดก่อน แล้วเรียนเชิญอาจารย์มารค แล้วขอจบลงด้วยอาจารย์ธงชัย ขอท่านละประมาณ 45 นาที กราบเรียนเชิญอาจารย์เจตนา

ศาสตราจารย์ ดร.เจตนา นาควัชระ: ความจริงและการหาความจริงในวรรณคดี

หัวข้อที่ได้มอบหมายให้พวกเราพูดในวันนี้ มีลักษณะที่เป็นนามธรรมอย่างเลี่ยงไม่ได้ เพราะฉะนั้นผมจะขออนุญาตใช้วิธีที่เรียกว่าให้ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมเพื่อที่จะได้ให้ความกระจ่างกับหัวข้อที่เป็นนามธรรมที่ตั้งเอาไว้ ต้องอธิบายด้วยว่าผู้จัดทำหนดไว้ว่าเป็นการอภิปราย เมื่อเป็นการอภิปรายก็หมายความว่าไม่ใช่การบรรยาย เมื่อไม่ใช่การบรรยายก็หมายความว่าไม่มีข้อสรุป มีการตั้งประเด็น และประเด็นเหล่านั้นอาจจะได้รับการนำไปถกเถียงอภิปราย ถกเถียงกันต่อไป ประเด็นที่เป็นปัญหาหนักมาก ๆ คือเรื่องของหลักการและหลักวิชาที่เกี่ยวกับมนุษยศาสตร์ เวลาที่เราวิเคราะห์อะไร ดีความ หาข้อสรุป ประเมินคุณค่า บางครั้งเราไม่แน่ใจว่าเรามีหลักวิชาหรือไม่ บางส่วนเป็นเรื่องของสามัญสำนึก ตรงนี้เป็นเส้นยาแดงเลยที่ว่าตรงไหนเป็นหลักวิชาตรงไหนเป็นสามัญสำนึก ผมคงจะไม่มาพูดให้ชัดเจนว่าผมกำลังใช้หลักวิชาอะไร หรือว่าบางส่วนเป็นเรื่องของสามัญสำนึก แต่ท่านผู้ฟังก็คงจะสังเกตได้เองว่าอะไรเป็นอะไร ข้อสังเกตบางประการอาจจะ เป็นข้อสังเกตที่มีค่า แม้ว่าจะมาจากสามัญสำนึก ถ้าผู้ที่ตั้งข้อสังเกตเป็นผู้ที่มีประสบการณ์กว้างขวาง และสามารถที่จะใคร่ครวญไตร่ตรองด้วยเหตุผลจนได้ข้อสรุปเหล่านั้น ในวิชาของเรานั้น เรามุ่งไปที่ปรากฏการณ์ในโลกแห่งความเป็นจริง เราให้ความสนใจกับพฤติกรรมมนุษย์ และส่วนที่สำคัญมาก ๆ เราให้ความสนใจกับผลงานที่มนุษย์สร้างขึ้น ตรงนี้เป็นเรื่อง

ที่ผมคงจะใช้เวลามากสักหน่อย ผลงานที่มนุษย์สร้างขึ้นนั้นรวมถึงงานที่สร้างขึ้นด้วยจินตนาการด้วย พอมาถึงตรงนี้มีทัศนคติที่ว่าด้วยความจริงเริ่มจะมัว ๆ เล็กน้อยแล้ว พูดให้ชัดเจนตายตัวนั้นไม่ได้

เมื่อเป็นการอภิปรายก็ต้องชี้ให้เห็นปัญหา ยกตัวอย่าง หยิบหนังสือพิมพ์ขึ้นมาฉบับหนึ่งเมื่อเช้านี้ หนังสือพิมพ์ฉบับนี้เมื่อก่อนขายไม่ออกเลย ขณะนี้เปิดมืองครึ่งเก้าโมงหมดแล้ว มันบ่งชี้กระแสอะไรบางอย่างของคนอ่าน ผมจะไม่บอกว่าเป็นหนังสือพิมพ์ชื่ออะไร แต่เป็นหนังสือพิมพ์ที่ควรจะไปปิดกิจการไปนานแล้ว แต่ไม่ทราบว่ายู่ได้อย่างไร พูดถึงเรื่อง “83 สว.หมดศักดิ์ศรี จับตามหกรรมเขมรโบราณ” ต่อมาก็พูดว่า “ลากได้ สว.ชายตัว สาย NGO สืบสืบสภาสูง เหลือแค่ความเป็นคน แต่ศักดิ์ศรีอยู่ไหนหาไม่เจอ” ตรงนี้ผมเกิดความสับสน เพราะตามหลักวิชาที่ผมเรียนมา พอพูดถึงความเป็นคน ย่อมรวมไปถึงศักดิ์ศรี รวมไปถึงความสง่างาม รวมไปถึงคุณลักษณะบางประการที่บ่งชี้ว่าเราต่างจากผู้ที่ไม่ตามขวาง หรือผู้ที่มีเล่ห์อันงาม สังเกตดูให้ดีว่าตรงนี้นั้นเจอปัญหา เราเจอปัญหาในชีวิตประจำวันตลอดเวลาว่าเราพูดกันไม่รู้เรื่อง ด้วยเหตุที่ว่าเราเข้าใจไม่ตรงกัน ลองดูตัวอย่างเหล่านี้ คำว่า “สัจจะ” ถ้าพูดคำว่าสัจจะ ถ้าแปลว่าความจริง รู้สึกว่ามันเหนือกว่าคำว่าความจริง ถ้าไปพูดว่าสัจธรรม มันจะกระโดดข้ามเส้นพรมแดนที่อาจารย์สุวรรณชาติไว้เมื่อกี้ว่าวันนี้เราพูดเฉพาะสิ่งใกล้ ๆ ตัว แต่นั่นเป็นเรื่องของความจริงแท้ เช่นบรรลู่สัจธรรม พจนานุกรมเขาว่าอย่างนั้น แต่หลายปีมาแล้ว คนบดเคี้ยวหนึ่งของจุฬาฯ ฟากตะวันตก เคยออกมาสนับสนุนผู้มีอำนาจในขณะนั้น ด้วยการพูดว่าสิ่งที่ผู้มีอำนาจพูดนั้นเป็นสัจธรรม ถึงตรงนั้นผมแทบจะเอาปริญญาผมคืนไปให้หมดเลย สิ่งที่ผมเรียนมาไม่ได้เป็นอย่างนั้นเลย หลังจากนั้นก็เลยทำให้เกิดความไม่แน่ใจว่าวิชาของผมคืออะไร ยิ่งไปกว่านั้น พอไปอ่านตำราพบคำว่า “สัจนิยม” ยิ่งวุ่นกันใหญ่เลย เขาแปลว่าคตินิยมในการสร้างสรรค์วรรณกรรมและศิลปะ ซึ่งแสดงให้เห็นชีวิตและโลกอย่างสมจริง พอเจอคำว่า “สมจริง” ผมก็มีปัญหาอีก เพราะผมไม่เข้าใจคำว่าสมจริง ผมว่าสัจนิยมเขาพยายามจะชี้ให้เห็นว่าเข้าไปใกล้ความจริงให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ แต่สมจริงนั้นวรรณคดีซึ่งเขียนด้วยจินตนาการ สร้างด้วยจินตนาการ แม้แต่วรรณคดีใน

ยุคคลาสสิกก็มีความสมจริง ตรงนี้วุ่นวาย ทางที่ดีคืออย่าไปยุ่ง ทึกทักเอา
ว่าของเราไปอย่างนี้แล้วกัน พอมาถึงเรื่อง “ข้อเท็จจริง” ยุ่งอีก ข้อเท็จจริง
ดูระดับมันจะต่ำลงไป วิทยาการของเราเป็นวิทยาการเชิงวิจารณ์ และเป็น
วิทยาการแห่งการตีความ หลักวิชาคือการตีความเชิงวิจารณ์ แต่ถ้าพูดว่า
ตีความก็เลยลักษณะที่เป็นอัตวิสัยไม่ได้ เราแสวงหาความหมาย บางครั้ง
เราไปถึงขั้นที่เราประเมินคุณค่า ถ้าจะเอาตัวอะไรวัด ก็ต้องเอาตัวมนุษยวัด
และตัวมนุษย์ที่ไปวัดนั้นเชื่อถือได้แค่ไหน ตอนสุดท้ายผมจะเสนอความ
เห็นอะไรบางอย่างว่า มันมีที่สุดของพรมแดนแห่งมนุษยศาสตร์ ซึ่งทำให้เรา
จะต้องพึ่งวิทยาศาสตร์ มีอะไรอีกหลาย ๆ อย่างซึ่งเราไม่สามารถจะให้
คำตอบได้

อีกอย่างหนึ่งที่จะต้องยอมรับก็คือว่า ในวิชากลุ่มของเรา วิชา
ประวัติศาสตร์มีบทบาทที่สำคัญและมีสถานะที่สูงมาก เพราะเป็นศาสตร์
ที่พยายามจะเข้าไปหาความจริงให้ได้มากที่สุดจากหลักฐานทุกรูปทุกแบบ
เพื่อจะบอกกับเราว่านี่คือสิ่งที่เกิดขึ้นจริง แต่พวกผมที่มาทางสายที่เป็นวิชา
การที่เกี่ยวกับศิลปะ ที่เกี่ยวกับวรรณคดี ความจริงที่เราพบอยู่ไม่ใช่ความ
จริงที่พบในชีวิตจริงบนท้องถนน แต่เป็นความจริงอย่างอื่นที่เกิดขึ้นจากงาน
สร้างสรรค์ของมนุษย์ ในอีกแง่มุมหนึ่ง ตรงนี้เป็นปัญหาแล้ว ความจริง
คือสิ่งที่ถูกใจข้าพเจ้า คือสิ่งที่ข้าพเจ้าพอใจ ฟังใจ ประทับใจ ชอบใจ
ข้าพเจ้าได้ไตร่ตรองแล้วว่าสิ่งเหล่านี้เป็นคุณแก่ข้าพเจ้าและแก่คนจำนวนมาก
ข้าพเจ้าจึงเอาตราว่าเป็นความจริงเข้าไปประทับ ความจริงจึงไม่จำเป็นต้อง
เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ดังที่เป็นอยู่ และที่เป็นมา และที่จะเป็นต่อไป ความจริงคือ
สิ่งที่เป็นไปตามที่ข้าพเจ้าปรารถนา ยุ่งแล้วนะครับตรงนี้ เงื่อนไขตรงนี้
สำคัญที่สุด ถ้าไม่มีเงื่อนไขตัวนี้จะเข้าป่ากันไปเลย เงื่อนไขก็คือว่าความ
ปรารถนาของข้าพเจ้านั้นอยู่ในกรอบของเหตุผลและศีลธรรมอันดีหรือไม่ ถ้า
ไม่มีเงื่อนไขเหล่านี้อันตรายนี่ที่สุด ถ้าบอกว่าสิ่งเหล่านี้เป็นไปตามหลักวิชา
แต่สิ่งที่เราปฏิเสธไม่ได้ก็คือว่า ความพึงใจนั้นทำให้เกิดศรัทธา เขาว่า
ศรัทธานั้นสามารถทำให้ขุนเขาเขยื้อนได้ เพราะฉะนั้นตรงนี้ก็อีกนั่นแหละ
ศรัทธาที่จอมปลอมก็มี ศรัทธาที่ไกลจากสัจจะและศีลธรรมก็มี เพราะ
ฉะนั้นวิชาอย่างเราจึงต้องมีเงื่อนไข ทำไปทำไม ถ้าจะก้าวไปสักก้าวหนึ่ง

ก็จะมองข้างหน้าอย่างเดียวไม่ได้ ต้องเหลียวซ้ายแลขวาและมองข้างหลังด้วย วิชานี้เป็นวิชาซึ่งไม่จำเป็นอย่าเรียน ที่ผิดพลาดไปแล้วก็แล้วไป มีลูกมีเต้าตักเตือนเขาไว้ให้ดี มันเอาเน่ยากเหลือเกิน เพราะฉะนั้นปัจจัยที่จะมาหนุนว่าข้าพเจ้ามีศรัทธาอย่างนี้มันต้องมีปัจจัยบางอย่างมากำกับ อาทิ:

1. ต้องแสวงหาข้อเท็จจริงในหลาย ๆ ระดับ
2. ต้องยึดความเป็นเหตุเป็นผล จึงจะเป็นวิชาการ
3. ต้องยึดความถูกต้อง ต้องเดินตามทำนองคลองธรรม ไม่ใช่ความเที่ยงตรงและแม่นยำเท่านั้น ต้องยึดความเที่ยงธรรมไว้ด้วย

ตั้งเงื่อนไขตลอด พูดไปทำไม ถ้ามีเงื่อนไขมากก็ไม่รู้คำตอบอยู่ตรงไหน ต่อไปจะเป็นตัวอย่างผมจะให้หัวข้อกำกับตัวอย่างเหล่านี้ไว้ด้วย หัวข้อแรก **เทพปกรณัมว่าด้วยเรื่องต้นกำเนิด** ท่านที่เรียนมากก็จะไปเปิดตำราฝรั่ง แล้วก็อุทานออกมาเป็นภาษาฝรั่งว่า “the myth of origin” ก็ตามใจท่านที่ผมตั้งมาเช่นนี้เพราะตัวอย่างเหล่านี้เป็นตัวที่กำหนดว่าผมจะตั้งชื่อว่าอะไร

เรื่องแรกเป็นประสบการณ์จากดนตรีตะวันตกซึ่งผมชอบมาก มีวาทยากรชาวอิตาลีคนหนึ่งโด่งดังมากในศตวรรษที่ 20 ชื่อ Arturo Toscanini มีความเชี่ยวชาญหลายทาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชี่ยวชาญทางด้านดนตรีเยอรมัน ซึ่งคนเยอรมันต้องยอมรับ ครั้งหนึ่งกำลังซ้อมบทเพลงซิมโฟนีของคีตกวีชาวเยอรมันชื่อเบโธเฟ่น ซ้อมไปถึงตรงนี้ที่ไร เสียงมันไม่น่าจะใช้ มันต้องมีโน้ตผิดแน่ ๆ เลย แต่ว่าเขาพิมพ์มาอย่างนี้ จะทำอย่างไร ตรงนี้สำคัญ ตะวันตกสนใจเรื่องนี้มาก ต้องกลับไปหาด้นตอให้ได้ ถ้าสมัยนี้ก็ยกมือถือไปที่หอจดหมายเหตุที่กรุงเวียนนา ให้เขาขึ้นไปค้น มันอยู่ชั้นบนของโรงคอนเสิร์ตที่เวียนนา เขาเก็บไว้ที่นั่น ผมเข้าใจว่าสมัยก่อนใช้โทรเลข แล้วก็บอกไปว่าห้องที่เท่านั้น ๆ ของซิมโฟนีนั้น ลองไปดูว่าต้นฉบับที่เขียนด้วยมือเป็นอย่างไร ภายในเวลาไม่ช้าไม่นานก็ได้ความกลับมาว่าต้นฉบับตัวเขียนบอกว่าโน้ตตัวนั้นผิด ความจริงมันเป็นโน้ตที่วาทยากรคิดว่าควรจะเป็น ก็หมายความว่าความจริงคือสิ่งที่ป็นต้นตอ ณ จุดกำเนิดใช่หรือไม่ ถ้ามองอย่างนี้ ถ้ามองด้วยความไม่แน่ใจ สมมติว่าขณะที่เบโธเฟ่นกำลังจรดปากกากลงไปนั้นเกิดจามขึ้นมาพอดี แล้วมันทำให้ปากกามันเขยื้อนผิด

ที่ไปแล้วท่านก็ไม่ได้อ่านทวน ไน้ตมันผิดมา ต้นฉบับมันผิด แล้วท่านจะทำอย่างไร จะยอมเล่นทั้งที่ผิด ๆ หรือ เมื่อสองสามวันนี้ มีวาทวิทยาที่ได้รับรางวัล และก็มาเจอไน้ตผิดเข้า วงนักดนตรียกมือถาม “จะแก้ไหมครับ” วาทวิทยารบอกว่าเอาไว้พูดกันตอนพักก็แล้วกัน เพราะฟังไม่รู้ว่ามีผิด อะไรคือของแท้ อะไรคือของเทียม อะไรคือของจริง **ของจริงคือสิ่งที่อุบัติขึ้น ณ ต้นกำเนิดกระนั้นหรือ** ไม่แน่เสียแล้ว ผมถึงบอกว่าวิชาประวัติศาสตร์เป็นวิชาที่ดี คือตรวจสอบไปหมดเลยว่าเชื่อได้หรือที่เขาว่าเล่ามาจากปากคนที่ได้เห็นความจริง ถ้าคนเดียวเล่าเชื่อได้หรือ มันอาจจะต้องมีหลักฐานอื่นที่มายืนยันหรือโต้แย้ง และในที่สุดก็ต้องเลือกหลักฐานที่มีเหตุผลที่สุดของไทยเรา โชคดีมหาศาลที่ไม่มีวัฒนธรรมลายลักษณ์ ดนตรีไทยบอกกล่าวกันด้วยปาก เมื่อวันศุกร์ที่แล้วมีรายการดนตรีที่น่าสนใจมากที่สุดนัยมานุษยวิทยาสรีนธร ผมคิดว่าไม่ช้าไม่นานเราจะต้องพูดว่าดนตรีทุกสายมุ่งไปที่ตลิ่งชัน เขาพูดกันถึงเรื่องผลงานของพระยาเสนาะดุริยางค์ ซึ่งต่อมาก็มาสืบทอดสำนักไว้ที่คณะศิลปกรรมฯ เราถ่ายทอดกันมาจนไม่รู้ว่ต้นกำเนิดคืออะไร จะถามถึงต้นกำเนิดของเพลงนี้ก็ต้องไปถามลูกศิษย์พระยาเสนาะฯ คนหนึ่งอาจจะพูดว่าท่านเล่นอย่างนี้ อีกคนหนึ่งอาจจะบอกว่า ท่านเล่นอีกอย่างหนึ่งก็ได้ เพราะท่านเล่นสองวันอาจจะไม่ตรงกัน แล้วก็กล่าวกันอยู่เสมอว่าเพลงไทยที่เราได้ยินอยู่ทุกวันนี้มันไม่ใช่ของดีที่สุดหรอก ของดีที่สุดท่านอาจารย์จะหวงเอาไว้ และไม่บอกใคร แล้วท่านก็ไม่แสดง ที่อันตรายมากไม่ใช่ มันจึงเกิด myth of origin ซึ่งพิสูจน์ไม่ได้ ความขลังเกิดจากสิ่งที่เราไม่รู้ สิ่งซึ่งเราไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ว่าจริง ความขลังเกิดจากศรัทธาและจินตนาการ จินตนาการไปว่าเมื่อสมัยก่อนเขาเล่นดีกว่านี้มากมายนัก แล้วอาจารย์ท่านหวงวิชา ท่านก็จะไม่ถ่ายทอดสิ่งเหล่านี้ให้ เพราะอย่างนั้นตรงนี้ที่ผมกำลังจะพูดก็คือว่า ที่เขาสอนเรื่องว่าให้ทำ critical edition พยายามเอาต้นฉบับตัวเขียนต้นฉบับซึ่งเรียกว่าเวอร์ชันเอ เวอร์ชันบี เวอร์ชันซี ต้องมานั่งเทียบกัน นั่นเป็นความพยายามที่น่าสรรเสริญ ที่จะกลับไปหาต้นตอ โดยเหมาเอาว่าต้นตอนั้นคือความจริง อาจจะไม่ใช่ก็ได้ แต่ถ้าไม่มีความพยายามเหล่านี้ วิชาการของเราจะอ่อนแอยิ่งกว่านี้เสียด้วยซ้ำ

ตัวอย่างที่ 2 เป็นคำถาม ถามว่านี่คือ **เรื่องจริงหรือนิยาย** ตัวอย่างเมื่อก่อนหน้านี้ตั้งชื่อว่าเทพปกรณัมว่าด้วยเรื่องต้นกำเนิด หนุมเออร์มันคนหนึ่งชอบท่องเที่ยวแบบประหยัด ก็โบกรถ (เมืองไทยทำไม่ได้เพราะจะโดนจับ) ก็โบกรถขอขึ้นฟรี วันหนึ่งก็เดินทางไปในประเทศฝรั่งเศสก็มีชายปลายมักษิมวัยรับขึ้นรถไป แทนที่จะไปส่งที่จุดหมายแล้ว กลับบอกว่าคืนนั้นนอนที่บ้านฉันก่อนไหมละ แล้วก็หาข้าวหาปลาให้กิน เมื่อเข้าไปในบ้านของชายคนนั้นก็มึนงงอยู่สามห้อง ชายคนนั้นเป็นชาวฝรั่งเศสและก็บอกกับชายหนุมเออร์มันว่าเลือกเอาสิจะเอาห้องไหนก็ได้ วังทั้งสามห้อง เต็มก็ว่างอยู่ ชายหนุมถามว่าทำไมไม่มีใครมานอนเลย เขาตอบว่ามันห้องลูกชายฉันเอง ฉันมีลูกชายสามคน ถามว่าลูกชายไปไหน ลูกชายตายหมดแล้วในสงครามทั้งสามคน แปลว่าเยอรมันฆ่า แต่ว่าชายฝรั่งเศสคนนี้ ถึงไม่ใช่เป็นพุทธ ก็รู้เรื่องอภัยทาน สามารถที่จะขมใจตัวเอง และเวลาที่เรารับคนขึ้นมา เราไม่รู้ว่าเขาชาติอะไรหรือเพราะเขาไม่ได้โบกรถ เขารับชายหนุมคนนี้ขึ้นมาแล้วก็รู้ว่าเป็นชาวเยอรมัน นี่มันลูกของศัตรูนี่ (ของไทยเราแม้แต่ “ลูกเขยเล่นหัวกู” ก็ไม่ได้) พูดเรื่องวรรณคดีไทยเด็กสมัยนี้ไม่รู้เรื่อง เพราะฉะนั้นตรงนี้ผมก็ถามว่า เรื่องที่ผมเล่านี้ ถ้ามันเป็นเรื่องจริงท่านรู้สึกอย่างไร ถ้ามันเป็นวรรณกรรมท่านจะรู้สึกอย่างไร ต่างกันไหมว่าถ้าเรื่องนี้เป็นเรื่องจริง มันจะมีความหมายอย่างหนึ่ง มีคุณค่าอย่างหนึ่ง ถ้าเป็นเรื่องสมมติ เป็นเรื่องวรรณกรรมที่แต่งขึ้น มันจะมีความหมายอีกอย่างหนึ่ง และอีกระดับหนึ่ง ประเด็นนี้ขอทิ้งไว้เป็นคำถาม

หัวข้อต่อไปนี้แปลกประหลาด ขอตั้งชื่อว่า **กวีสร้างโลกก่อนพระเจ้าเสียอีก** ในบทความของผม ผมเอ่ยไว้ในหน้าที่ 13 มีนิติตั้งปัญญาโทและปัญญาเอกอยู่ที่นี้ใช่ไหมครับ ผมขอเตือนอะไรไว้อย่างหนึ่ง อย่าได้เขียนบทความอย่างที่ผมเขียนเป็นอันขาด ห้ามเขียนนะครับ ต้องมีทฤษฎีมาก ๆ ต้องมี quotations ไปรยคำว่า postmodern ตรงนั้นนิตตรงนี้น้อย หรือไม่ poststructuralism ต้องอ้างชื่อ Derrida และต้องอ้างชื่อ Foucault จะอ้าง Spivak ก็ได้ ซึ่งมาเมืองไทยแต่ไม่มีใครรู้ มาพูดที่เมืองไทยเมื่อเกือบ 2 ปีที่แล้ว พูดติดด้วยแต่ไม่มีใครไป เพราะคิดว่า ABAC เป็นคนจัด แล้วทำไม Spivak ถึงจะมาที่เอแบค ขอกลับเข้าเรื่อง ละครเรื่องหนึ่งของมหากวีชาวเยอรมัน Schiller

ชื่อ “วิลเฮล์ม เทล” (Wilhelm Tell) เราเรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า “วิลเลียม เทล” (William Tell) ที่รู้จักคือเพลงโหมโรงจากอุปรากรเรื่องเดียวกันของ Rossini แต่ซิลเลอร์เขียนเรื่องนี้เอาไว้จากการที่ได้อ่านหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์สวิส พูดคำว่าประวัติศาสตร์นี้ก็ต้องตั้งเงื่อนไขอีกแล้ว เพราะเป็นประวัติศาสตร์ที่มาจากตำนาน เป็นตำนานการสร้างชาติสวิส คือการต่อต้านจักรพรรดิของราชวงศ์ฮับส์บูร์ก แล้วก็ประกาศอิสรภาพ เขียนไปได้มาจนภาพที่ซิลเลอร์บรรยาย รวมทั้งสถานที่ ทั้งบรรยากาศ ขณะนี้กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวไปแล้ว ไปเดินตามก้อนหินตรงนี้ วิลเฮล์ม เทล กระโดดขึ้นมานบนก้อนหินก้อนนี้ กระโดดลอยขึ้นไปบนหน้าผา ซึ่งความจริงมันเป็นไปไม่ได้ ซิลเลอร์เขียนแล้วคนเชื่อ ศรัทธาสามารถจะทำให้ขุนเขาเขยื้อนได้เกิดความรู้สึกศรัทธาจนกลายเป็นว่าต่อไปนี้มีการจัดมหกรรมทุกปี เป็นวันซึ่งแสดงความเป็นชาติของชาวสวิส ทั้ง ๆ ที่เขาหลายภาษาและหลายเชื้อชาติ ถามว่าซิลเลอร์ไปเห็นมาด้วยตัวเองหรือเปล่า ตอบว่าไม่เคยไปเลย แต่เขียนขึ้นด้วยจินตนาการ จากฟังคนเขาเล่าบ้าง จากหลักฐานเกร็ดที่เป็นตำนานบ้าง เขียนขึ้นมาแล้วมันเกิดความสมจริงถึงขนาดที่ว่าคนเป็นจำนวนมากเชื่อและชาวสวิสเลยเอาละครของซิลเลอร์ไปหนุนความรักชาติของเขาเอง มีท่านผู้หนึ่งเขียนไว้แปลกประหลาดมาก เขาบอกว่าซิลเลอร์เขียนละครเรื่องนี้เมื่อปี ค.ศ. 1804 เขาก็เลยตั้งข้อสังเกตไว้อย่างนี้ว่า “เป็นไปได้ว่าดินแดนตอนกลางของสวิสนั้น พระเจ้าทรงสร้างขึ้นหลังจาก ค.ศ. 1804 อันเป็นปีที่เรื่อง ‘วิลเฮล์ม เทล’ อุบัติขึ้น และพระเจ้ายกถือบทธละครที่เป็นต้นฉบับซึ่งออกแสดงครั้งแรกที่นครไวมาร์นั้นไว้ในพระหัตถ์ของพระองค์ด้วย” พูดเหมือนดูถูก ดูถูกกระทั่งถามว่าพระเจ้ายกกับซิลเลอร์ใครใหญ่กว่ากัน พระเจ้ายังต้องฟังซิลเลอร์เลย ไม่เช่นนั้นไม่มีประเทศสวิสกระนั้นหรือ ถามว่าอะไรคือความจริง ตรงนี้ยุ่งแล้ว นี่คือการวรรณกรรมที่สร้างด้วยจินตนาการ บทละครที่สร้างขึ้นด้วยจินตนาการมีความสมจริงสูงเสียจนสามารถที่จะก่อให้เกิดศรัทธาได้ เพราะฉะนั้นในบางครั้งพวกผมไม่ได้ไปตรวจสอบว่าอะไรมันเหมือนกับโลกแห่งความเป็นจริงหรือเปล่า แต่สนใจว่าสิ่งเหล่านั้นมันมีความสมจริงพอที่จะสร้างความประทับใจให้แก่เราได้หรือไม่ มันเป็นความเป็นจริงอีกระดับหนึ่ง อีกแบบแผนหนึ่ง ผมเขียนเอาไว้แล้วในบทความที่แจกไปแล้ว

คิดขึ้นมาได้ ลืมไปว่าเวทีนี้เมื่อผมขึ้นครั้งที่แล้ว ผมไม่ได้มาพูด ผมมาร้องเพลงในงานวันเกิด 72 ปีของอาจารย์ที่ผมเคารพนับถือ บางท่านก็คงจำได้และคงจะบอกว่าทีหลังอย่างร้องอีกเลย เมื่อพูดถึงดนตรี ตัวอย่างเอ่ยถึงเพลง “ภูกระดัง” ซึ่งผู้คนติดอกติดใจกันมาก ผมอ้างไว้ในหน้า 14 คือบรรยายได้ดีจนคนเดินขึ้นภูกระดังตามเพลงนี้กันไปมากมาย แล้วก็ไปถามคนแต่งว่าที่คุณไปเห็นมามันตรงไหน ท่านที่เป็นกวีอย่างได้ทำอย่างเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์เรื่อง **เขียนแผ่นดิน** อีกเป็นอันขาด เขาพยายามจะเอากวีนิพนธ์ไปทำหน้าที่แทนภาพถ่าย ซึ่งมันเป็นไปไม่ได้ แล้วก็เลยเขียนงานที่อ่อนที่สุดเท่าที่เคยเขียนมา แล้วกำลังจะเขียนต่อไปอีก ไม่เชื่อนักวิจารณ์ก็แล้วไป เพลง “ภูกระดัง” นั้น คนที่เขียนไม่เคยไปภูกระดังเลย เขาสารภาพว่าไม่เคยไปเลยทั้งสองคน ทั้งคนเขียนทำนองและคนเขียนคำร้อง แต่มันมีความสมจริงที่สร้างภาพขึ้นมาจนคนเกิดติดอกติดใจภูกระดังขึ้นมา ก็มีอีกเพลงหนึ่ง เพลงชื่อ “บ้านนา” สามีเป็นชาวนา ภรรยาก็เป็นชาวนา ภรรยาอย่างนี้น่ายากแล้ว ทำกับข้าวไว้รอสามี เดินทางกลับมาแล้วภรรยาทำกับข้าวเหล่านี้ไว้ ท่านที่ทำกับข้าวเป็นลองฟังดูว่ากับข้าวอย่างนี้นั้นสมควรจะทำหรือไม่ ผู้หญิงเขาก็ร้องว่า “ทำทางพี่คงหิวข้าว น้องแกงถั่วฝักยาว น้ำพริกมะขาม” แกงถั่วฝักยาวก็ไม่บอกว่าแกงอะไรนะ ผมเดาว่าแกงส้ม สมมติว่าเป็นแกงส้มถั่วฝักยาวและน้ำพริกมะขาม มันออกเปรี้ยวทั้งสองทาง ซึ่งตำราพ่อครัวหัวป่าแม่ครัวหัวป่าเขาไม่ให้ทำ ผู้ชายเขาบอก “ดีสิ น้องต้องกินหลายขาม” ผู้หญิงก็ร้องตอบ “มะเขืองามจิ้มกับหลนปลา” ลองดูนะครับว่า 1. แกงส้ม 2. น้ำพริกมะขาม 3. หลนปลา เข้าไปอีก 3 อย่างมันไม่ไปด้วยกันครับ แต่ว่าในเพลงนี้ ความจริงซึ่งมันอยู่ในเพลง กับความจริงซึ่งมันอยู่ในชีวิตจริง ไม่จำเป็นจะต้องเหมือนกัน แต่ตรงนี้ร้องแล้วมัน ไพเราะน้ำลายไหลทุกที แล้วก็ทำให้ตอนเย็นต้องกลับบ้านทุกวัน

เรื่องต่อไปให้หัวข้อว่า **ของเถื่อนคือของแท้** ผมจะไม่บอกว่าปืมน้ำมันปืมนี้อยู่ที่ไหน เดี่ยวคนจะไปแย่งซื้อน้ำมันจากปืมนี้นั่น มีปืมนั้นชอยแห่งหนึ่งใกล้บ้านผม ขึ้นชื่อนักหนาว่าน้ำมันดี มีหน้าซ้ำยังถูกกว่าที่อื่นลิตรละ 30 สตางค์ ทดลองกันมาหลายคนแล้ว ที่ซื้อน้ำมันเต็มราคา วิ่งไปแล้วเครื่องน็อก ขณะนี้ไว้ใจไม่ได้เลย แต่น้ำมันจากปืมนี้นั้น ลองไปเติมแล้ววิ่ง

เลย ไม่มีข้อบกพร่อง เครื่องยนต์ไม่พัง รถผมอยู่ได้ 10 กว่าปีทุกคัน แต่น้ำมันเหล่านี้มันขายได้อย่างไรต่ำกว่าราคาตลาดถึง 30 สตางค์ คำตอบก็คือ เป็นที่รู้กันว่าเจ้าของปั้มน้ำมันเป็นผู้มีอิทธิพล และน้ำมันนี้เถื่อนอย่างแน่นอน คำกล่าวขานก็คือว่าจงไปเติมน้ำมันที่ปั้มนี่เถอะ เพราะมันเป็นน้ำมันเถื่อนที่แท้จริง เพราะฉะนั้นความจริงตรงนี้ชวนให้คิด สิ่งที่ไม่เถื่อนกลับกลายเป็นสิ่งที่ไร้คุณภาพ สิ่งที่ไม่เถื่อนเป็นของจริง เป็นของที่มีคุณภาพของจริงกับของเถื่อนที่แท้จริงจะมาเทียบกันได้อย่างไร ถ้าสังคมไทยทั้งหมดวิ่งไปซื้อน้ำมันเถื่อนซึ่งเป็นน้ำมันจริง แล้วสังคมจะเป็นอย่างไร เพราะฉะนั้นข้อพิจารณาในตรงนี้นั้นจึงเป็นข้อพิจารณาว่าพลเมืองดีต้องทำอะไร ไม่ใช่พลเมืองดีไปหาน้ำมันเถื่อนที่แท้จริง ฉะนั้นของเถื่อนคือของแท้ อย่าไปเชื่อทั้งสองอย่าง ต้องไตร่ตรองพิจารณาดูให้ดี

ประเด็นต่อไปคือ **พันธนาการของสำนึก** บางครั้งเราไม่ค่อยเข้าใจคนที่สอนวรรณกรรม อาจจะไปเจอผู้อ่านบางคนที่เขาบอกว่าเวลาคนที่เขาเล่าเรื่องแล้วใช้คำว่าข้าพเจ้าหรือผม ไปบอกเลยว่าคน ๆ นั้นคือตัวผู้แต่ง มันไม่ใช่ มันเป็นตัวละครที่ผู้แต่งสมมติให้เป็นผู้เล่าเรื่อง ก็เกิดสับสนขึ้นมาอีกว่าอะไรคือของจริง อะไรคือตัวจริง ถ้าพูดถึงว่าสำนึกเป็นหลักการ ผู้ที่ยังไม่ค่อยเข้าใจอาจจะยึดหลักการนี้มากเกินไป ซึ่งทำให้พวกเราที่เป็นนักวิชาการต้องคอยเตือนสติอยู่ตลอดเวลา เช่น ถามว่า หลังน้ำตาจริง ๆ กับหลังน้ำตาด้วยการแสดง ต่างกันอย่างไร รายการยูบีซีช่อง 34 ชื่อ Academy Fantasia มีส่วนที่ดีหลายตอน อย่างการวิจารณ์เพลงดี ส่วนที่ผมทงไม่ได้คือเขานำตมาเป็นสินค้าอันนี้ถือว่า bad taste ผมมาจากโลกของวรรณกรรมมาจากโลกของศิลปะ ถ้าผมเห็นคนขึ้นเวทีแล้วก็หลังน้ำตาจนทำให้ผมหลังน้ำตาตามได้ ผมเกิดความชื่นชม แต่ผมคิดว่าน้ำตาในชีวิตจริงเป็นเรื่องส่วนตัว ไม่ใช่เรื่องที่จะมาทำเป็นสาธารณะ อะไรคือความจริง น้ำตาจริงกับน้ำตาที่เกิดจากการแสดงซึ่งเป็นน้ำตาปลอม ต่อไปจะต้องเป็นน้ำตาดาวหรือน้ำตาดารา ซึ่งมันมีหลายขั้นตอนเหลือเกิน จะเอาเรื่องของความจริงเข้าไปเสริมได้อย่างไรจึงจะเหมาะ ลูกศิษย์ผม เขาเคยเล่นละครเรื่อง “จุฬารัตน์คุณ” ได้สถานที่ดีมาก เล่นบนเกาะแห่งหนึ่งกลางสระแก้วที่พระราชวังสนามจันทร์ ตรึงคนดูจนกระทั่งวินาทีสุดท้าย นางเอกชื่อดาราราย

กระโดดน้ำตาย ในเรื่องเขาว่าโดดลงไปที่จุฬาทรีคุณ อันเป็นที่ซึ่งแม่น้ำสามสายมาบรรจบกัน มันเป็นตำนานที่ “พนมเทียน” เอามาเขียนเอาไว้ ตีพิมพ์กันมาก เพลง “จุฬาทรีคุณ” ก็ดังจนทุกวันนี้ 50 ปีไปแล้วก็ยังดัง ตอนสุดท้าย เขาคิดขึ้นมาได้ว่าต้องทำให้มันเหมือนจริง พอนางเอกเดินลับไปเรื่องใกล้จะจบแล้ว นางเอกไปกระโดดน้ำตาย คนก็รู้ว่านางเอกไปกระโดดน้ำตาย เขาก็หาสต๊อคคนหนึ่งมา แล้วก็กระโดดตูมลงไปในสระ อารมณ์ที่เราคล้ายตาม อารมณ์ที่มันซึ้งกับเรื่อง “จุฬาทรีคุณ” หายไปสิ้น ทุกคนหัวเราะขึ้นมา เรื่องนั้นฟังไปเลยครับ เพราะเขาต้องการจะทำให้มันใกล้กับความจริงที่สุด เพราะฉะนั้น ผมจึงแยกว่าความจริงในศิลปะกับความจริงในโลกแห่งความเป็นจริงนั้นมันไม่ตรงกันครับ

ขอจบตอนท้ายด้วยหัวข้อว่า **วิทยาศาสตร์คือพันธมิตร** สิบกว่าปีมาแล้ว นิติสารเยอร์มันฉบับหนึ่งกล่าวอ้างว่าได้ไปค้นพบบันทึกประจำวันของฮิตเลอร์ เป็นชาวที่ฮือฮามาก แล้วมีหลักฐานมาให้ดูเป็นปึกแผ่นว่านี่คือบันทึกประจำวันของฮิตเลอร์ ทำท่าทางว่ามันเป็นสมุดซึ่งหลุด ๆ ลุย ๆ อ่านดูในนั้นแล้วเหตุการณ์มันตรงกับที่นักประวัติศาสตร์เขาจดกันไว้ไปสอบถามศาสตราจารย์หลายคนซึ่งได้อ่านบางตอนจากที่เขาว่าเป็นบันทึกของฮิตเลอร์ ท่านศาสตราจารย์เหล่านั้นก็บอกว่าใช่แน่ เพราะว่าไตร่ตรองด้วยเหตุผลแล้วเอาหลักฐานอื่นมาเทียบแล้ว สำนวนมันก็เหมือนฮิตเลอร์ (เพียงแต่ไม่ได้ยินเสียงเท่านั้น เพราะเสียงฮิตเลอร์เลียนยากเพราะเสียงแหบ!) บันทึกประจำวันของฮิตเลอร์อันนี้จะตรวจสอบอย่างไร เขาก็ถกเถียงกันอยู่ในท้ายที่สุด ก็ส่งตัวเล่มสมุดเหล่านั้นไปให้สำนักทดสอบทางวัสดุที่กรุงเบอร์ลิน และผมเพิ่งไปได้ฟังอดีตผู้อำนวยการสำนักทดสอบ (ท่านเป็นคนเดียวที่มาร่วมประชุมกับนักมนุษยศาสตร์ที่เยอรมนี และเป็นคนเดียวที่พูดรู้เรื่อง นอกจากนั้นพูดไม่รู้เรื่องเลย พูดเฉพาะเรื่อง secondary literature คือเอกสารทุติยภูมิ) ข้าพเจ้าได้สำรวจเอกสารทุติยภูมิมาแล้วเป็นจำนวน 80 เรื่อง ภาควิทยาการนักวิทยาศาสตร์ท่านนั้นบอกว่า ฟังข้าพเจ้าสักหน่อยได้ไหม เขาไม่ให้แม้แต่เวลาจะ lecture ให้แก่อภิปรายแค่ 10 นาทีเท่านั้น (วันนี้ให้ผมตั้ง 45 นาทีผมใช้ไม่ถึง) เขาก็เอาวัสดุเหล่านั้นไปสำรวจแล้วพูดออกมาจากวัสดุที่ว่า เป็นกระดาษนั้น แล้วก็ไปทดสอบด้วยเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ ผลปรากฏ

ว่าวัสดุที่ใช้ทำนัยว่าเป็นบันทึกของฮิตเลอร์นั้นเป็นสารพอลิเมอร์ ฮิตเลอร์ครองอำนาจตั้งแต่ 1933 ถึง 1945 สารพอลิเมอร์คิดได้เมื่อปี 1954 บอกอย่างชัดเจนได้ว่าปลอม ศาสตราจารย์ทั้งหลายก็ไปตั้งสมาคมกัมนานาชาติตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา เพราะฉะนั้นตรงนี้ก็ถือว่า มันสำคัญหรือไม่ที่จะต้องรู้ว่าเป็นบันทึกของฮิตเลอร์เป็นของจริงหรือของปลอม กรณีนี้ชวนคิด เราจะอ่านบันทึกของฮิตเลอร์ในฐานะวรรณกรรมได้หรือไม่ เพราะมันเป็นเรื่องที่สำคัญมากที่น่าจะรู้ว่าเป็นของจริงหรือของปลอม นาน ๆ ครั้งจึงจะมีอสุรกายเช่นฮิตเลอร์ สามารถจะครอบครองเป็นจำนวนมากได้เป็นเวลาถึง 12 ปี ถึงจนเดี๋ยวนี้ก็ยังถกเถียงกันอยู่ว่าจิตวิทยาของคนเหล่านั้นเป็นอย่างไร ทำไมจึงถูกครอบได้ง่ายถึงขนาดนั้น ถ้าได้รู้ว่าอะไรเป็นของจริงอะไรเป็นของปลอมแล้ว มันมีนัยสำคัญหรือไม่ว่าในอนาคตเราจะไม่ผิดพลาดอีก รับสารภาพเสียเถิดครับว่าวิชามนุษยศาสตร์แม้จะทำอะไรได้มากก็ตาม มันจะมาถึงเส้นพรมแดนตรงที่เรายอมรับว่าเราจำเป็นต้องพึ่งคนอื่นและถ้าหันไปพึ่งวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในบางกรณี เราจะได้คำตอบที่ชัดเจน ซึ่งเป็นคำตอบซึ่งจะช่วยให้เราวางปัญหา คลายปมปัญหา ซึ่งเราใช้แต่เพียงตรรกะของเรานั้นไม่ได้ จบลงด้วยคำสารภาพว่า ข้อจำกัดของมนุษยศาสตร์มีมากหลายนัก เราไม่ควรพองจนเกินไป

อ.สุวรรณ: เราได้เห็นแล้วว่า ความจริงทางมนุษยศาสตร์มันซับซ้อน อาจารย์ก็ได้ให้ทั้งคำถามที่ให้เห็นถึงพลังของมนุษยศาสตร์และข้อจำกัดไปพร้อม ๆ กัน กราบเรียนเชิญอาจารย์มารคคะ

รองศาสตราจารย์ ดร.มารค ตามไท: ความจริงและการหาความจริงในปรัชญา

นมัสการพระคุณเจ้า ท่านผู้ร่วมสัมมนาทุกท่าน ตอนเปิด ท่านผู้อำนวยการ สกว. ก็พูดเทียบมนุษยศาสตร์กับวิทยาศาสตร์ ก็บอกว่ามีความมั่งคั่งอยู่ในวิทยาศาสตร์ด้วย จริง ๆ แล้วความระแวกกันระหว่าง

มนุษยศาสตร์กับวิทยาศาสตร์นั้นน้อยมากเมื่อเทียบกับความระแวงระหว่าง ศิลปะกับปรัชญาซึ่งอยู่ภายในมนุษยศาสตร์เอง สิ่งที่ผมได้รับมอบหมายให้ มาพูดในวันนี้คือ จะฉายภาพปรัชญาให้เห็นอย่างเดี่ยว การใช้เหตุผลใน ปรัชญา ความจริงในปรัชญาลักษณะต่าง ๆ ที่นี้บางคนบอกว่าปรัชญาเป็น วิชาที่วางอยู่บนพื้นฐานของการใช้เหตุผล ถ้าจริงว่าคุณลักษณะสำคัญ ที่สุดของมนุษย์คือการใช้เหตุผล ถ้าจริงอย่างที่บางคนเคยเสนอ เพราะว่า สัตว์อื่น ๆ ก็เปิดหูเปิดตา มีประสาทสัมผัสทั้งห้า ถ้าอย่างนั้น วิชาที่เป็น มนุษยศาสตร์บริสุทธิ์ที่สุดก็จะเป็นจิตตคติศาสตร์ จริง ๆ แล้วก็ไม่ใช่อะไรสัก อย่างซึ่งเราเรียกว่ามนุษยศาสตร์ถ้าเราจะยึดหลักเหตุผลล้วน ๆ นะครับ แต่สิ่งที่ผมจะพูดเกี่ยวกับวิชาปรัชญาคือ จะชี้ให้เห็นว่ารูปแบบของการใช้ เหตุผลในปรัชญามีหลากหลายมาก และไม่ใช่เป็นอย่างที่ปกติจะคิดกัน คือ เวลาจะพูดถึงเรื่องความจริงในปรัชญามีปัญหาอยู่อย่างหนึ่งที่ต่างจากวิชาอื่น คือว่าความจริงเองเป็นหัวข้อหนึ่งในปรัชญา วิชาอื่นจะไม่มีว่าความจริงเป็น หัวข้อหนึ่ง เพราะฉะนั้นในปรัชญาก็จะมีทฤษฎีต่าง ๆ เกี่ยวกับความจริง อันนี้ผมกำลังพูดถึงสายปรัชญาที่คิดว่าพูดเรื่องความจริงได้ ไม่ใช่สายที่อย่าง ที่อ.สุวรรณาบอกว่าไม่อยากพูดเรื่องความจริง วันนี้พูดเรื่องความจริงกัน เพราะหัวข้อคืออย่างนั้น ที่นี้ในเมื่อในวิชาปรัชญาเอง ความจริงคือ topic หนึ่งของการศึกษา ก็สามารถเกิดความสับสนได้ เช่น ถ้าไปเอาเรื่องนั้นมา พูด ก็กลายเป็นผมจะต้องพูดถึงเรื่องความจริงเกี่ยวกับความจริง อะไรอย่าง นี้ ซึ่งจะสับสนมาก และก็สับสนทั้งผู้พูดผู้ฟัง ผมว่าคงไม่ไปไหน ปัญหา หนึ่งคือว่ามีคนที่ค้นคว้าเรื่องความจริงในปรัชญาก็เคยชี้ให้เห็นว่าเราไม่ สามารถพูดถึงเรื่องความจริงของภาษาหนึ่งในภาษานั้น ถ้าทำอย่างนั้นก็จะ เกิดความขัดแย้งกับตัวเอง เพราะฉะนั้นทุกครั้งที่เราจะพูดถึงความจริงของ ภาษาหนึ่งต้องไปอีกภาษาหนึ่ง เรียกว่า meta-language ของภาษานั้น ถ้า ไม่ทำเช่นนั้นจะหนี contradiction ไม่ได้ ในเมื่อจะพบปัญหาอย่างนี้ เวลาพูด ปรัชญา ผมจะไม่พูดถึงเรื่องทฤษฎีความจริงในปรัชญา เพราะว่าสับสน เกินไป แต่ผมคิดว่าก็คงไม่ถูกทอดทิ้งครับ เพราะว่ามีนักคิดอื่น ๆ ใน ปรัชญา เวลาพูดถึงเรื่องความจริงเกี่ยวกับมโนทัศน์เหล่านั้นก็จะครอบคลุม

มโนทัศน์เรื่องความจริงด้วยเป็นตัวอย่างหนึ่ง เพียงแต่จะไม่เน้นเรื่องความจริงอย่างเดียว

วันนี้ ผมจะแยกพิจารณาออกเป็น 3 ส่วน คือ พิจารณาเรื่องการหาความจริงในตรรกวิทยา ในประวัติปรัชญา และในปรัชญาเอง ตรรกวิทยากับประวัติปรัชญา จริง ๆ เป็นเครื่องมือที่ปรัชญาใช้ แต่เป็นเครื่องมือที่มีลักษณะปรัชญาอยู่ในการสร้างเครื่องมือ ผมถึงจะนำมาพิจารณา ผมยกตัวอย่างใน sheet ล้น ๆ ที่แจกไปว่า ในตัวอย่างของตรรกวิทยากับประวัติปรัชญา ความสัมพันธ์กับปรัชญาเองจะคล้าย ๆ กับฟิสิกส์กับเครื่องมือที่ใช้ในฟิสิกส์ เช่น ไซโคลตรอน หรืออะไรอย่างนี้ ในการสร้างเครื่องมือเหล่านี้ในฟิสิกส์ ต้องอาศัยความรู้ทางฟิสิกส์อยู่ด้วยเพื่อสร้าง พอสร้างเสร็จแล้วก็เอาเครื่องมือนั้นไปศึกษารวมชาติ แต่ตัวเครื่องมือเองไม่ใช่เป้าหมายของฟิสิกส์ อันนี้ต่างจากในสังคมวิทยาหรือสังคมศาสตร์ที่ใช้สถิติเป็นเครื่องมือ ตอนเราไปพัฒนาสถิติ การพัฒนาสถิติไม่ต้องใช้สังคมวิทยาในการพัฒนาสถิติ เราก็พัฒนาไปเอง เสร็จแล้วเอาสถิติไปใช้ เพราะฉะนั้น ถ้าพูดถึงเรื่องสังคมวิทยา ก็ไม่ต้องพูดถึงเรื่องความจริงของสถิติ แต่สำหรับปรัชญาหรือฟิสิกส์ ต้องพูดถึงเรื่องเครื่องมือด้วย เพราะฉะนั้นความจริงในการสร้างเครื่องมือจะสำคัญ ผมเลยเลือกที่จะแยกออกเป็น 3 ส่วน คือ เรื่องตรรกวิทยา ประวัติปรัชญา กับตัวปรัชญาเอง วิธีที่ผมเลือกที่จะทำในทั้ง 3 ส่วนนี้ เพื่อให้เป็นรูปธรรมหน่อย คือในแต่ละส่วนผมจะมีตัวอย่างของหนังสือที่ผมเลือกมาสว่นละหนึ่งตัวอย่าง เช่น หนังสือทางตรรกวิทยา ผมเลือกหนังสือ *Modal Logic* ของ Hughs กับ Cresswell ส่วนเวลาพิจารณาประวัติปรัชญา ผมเลือกหนังสือ *The Great Chain of Being* ของ Lovejoy ส่วนที่เป็นปรัชญาเอง ผมเลือกหนังสือ *In Defense of Pure Reason* ของ Bonjour หนังสือเหล่านี้ที่ผมเลือกมาเพราะเป็นตัวแทนค่อนข้างดี ไม่ใช่อยู่ที่ขอบชายแดนระหว่างใช่หรือไม่ใช่ ค่อนข้างคือตัวแทนหลักของส่วนนั้นของปรัชญา เหตุที่ผมเลือกอย่างนี้เพราะผมจะยกข้อความบางข้อความที่ผมคัดมาจากหนังสือเหล่านี้ เพื่อมาดูกันว่าเวลาเราจะประเมินความจริงเกี่ยวกับข้อความเหล่านี้ซึ่งอยู่ในสาขาปรัชญา จะทำอย่างไร ตัวอย่างหนึ่งคือปัญหาอย่างนี้ หลายครั้งเวลาเราพูดถึงความจริง สิ่งที่เราคิดอยู่ในหัวก็คือ

คำกล่าวหรือข้อความอย่างหนึ่ง เสร็จแล้วเราจะถามว่าจริงหรือเปล่า แต่เวลาเราไปดูเอกสารพวกนี้ ซึ่งอยู่ในส่วนต่าง ๆ ของปรัชญา ไม่ว่าจะเป็นตรรกวิทยา ประวัติปรัชญา หรือปรัชญา นอกจากข้อความต่าง ๆ ก็จะพบรูปแบบอย่างอื่น ซึ่งปกติเราจะไม่ใช่คำว่าจริง ผมยกตัวอย่างคือนิยาม เราจะไม่ถามว่านิยามจริงหรือเปล่า เพราะนิยามเป็นนิยามทั่ว ๆ ไป แต่ในที่นี้ผมจะเข้าใจอย่างนี้ว่า ถ้าเมื่อไหร่คนเสนอนิยามอะไร ไม่ใช่ในทางภาษา นะครับ เอนิยามในสายปรัชญา จริง ๆ สิ่งที่เราเองกำลังพูดเวลานิยามคือกำลังบอกว่านิยามนี้สำคัญ คือทุกครั้งที่เสนอนิยามอะไร แฝงอยู่เบื้องหลังนิยามนั้นคือคำกล่าวว่านิยามนี้สำคัญ เขาถึงเสนอ ไม่ใช่เป็นนิยามเพื่อให้พูดสั้นหรืออะไรอย่างนี้ เพราะฉะนั้นสามารถประเมินนิยามได้ในกรอบของความจริงโดยการถามว่าแล้วสำคัญหรือเปล่า เพราะเป็นข้อความไปแล้วว่านิยามนี้สำคัญ ไม่ใช่เป็นนิยามอย่างเดียว อีกอย่างหนึ่งที่จะพบบ่อยในงานทางด้านปรัชญานอกจากนิยามก็จะเป็นคำที่ภาษาอังกฤษใช้ว่า explication ในภาษาไทยอาจเรียกว่าการเขียนให้ชัด ไม่เชิงเป็นนิยาม เพราะมีเงื่อนไขบางอย่าง แต่การทำให้ชัด ให้ concept ชัด คนก็จะถามว่าการเสนอยังนี้ เราจะประเมินในกรอบความจริงได้หรือเปล่า แต่ผมก็จะทำแบบเดียวกับเรื่องนิยามนะครับ ทุกครั้งที่มีการเสนอ explication บางอย่าง ผมก็จะถือว่าแฝงอยู่ก็คือการบอกว่า explication นี้เหมาะสม เพราะฉะนั้นนี่เป็นข้อความจริง ๆ และเราก็สามารถเอาของอย่างนี้มาประเมินได้ว่ามีลักษณะอย่างที่ต้องการหรือเปล่า ที่นี้ถึงแม้ว่าส่วนต่าง ๆ หรือลักษณะความจริงที่เราจะพบไม่ค่อยเหมือนกัน แต่ก็จะมีการอธิบายความจริงในทั้งตรรกวิทยา ประวัติปรัชญา และปรัชญา ที่อาศัยมโนทัศน์บางอย่างร่วมกันได้ ตอนนี้อย่าจะพูดคร่าว ๆ ว่ามโนทัศน์เหล่านี้ผมเข้าใจอย่างไร แต่เดี๋ยวพอเห็นรูปธรรมตัวอย่างจริง ๆ อาจจะเข้าใจมากขึ้น เช่นความจริง *a priori* อันนี้ก็มโนทัศน์หนึ่ง ซึ่งทุกคนคงเข้าใจดีแล้ว เป็นความจริงซึ่งไม่ได้อาศัยประสบการณ์อะไรเพื่อไปตรวจสอบ อันนี้ก็จะเป็น category หลักอย่างหนึ่งของปรัชญาอยู่แล้ว หรือความจริงที่ผมเขียนว่าความจริงเชิงข้อความ syntactic truth ความจริงอันนี้หลายคนนึกว่าเป็นหัวใจหรือตัวอย่างสำคัญของปรัชญา คือเป็นข้อความซึ่งสรุปมาโดยตรรกวิทยาจาก

ข้อความอื่นด้วยกฎบางอย่าง แล้วเราก็เรียกว่า syntactic truth เพราะมีกฎ syntax บางอย่างในการสรุป แต่จริง ๆ แล้วมีความจริงแบบอื่นที่ค่อนข้างสำคัญในปรัชญา เช่น semantic truth คือ เป็นความจริงซึ่งอยากจะสรุปแต่ไม่สามารถได้จากกฎต่าง ๆ หรือข้อสรุป เพราะไม่มีกฎให้ ส่วนมากจะใช้แสดงว่าอะไรพิสูจน์ไม่ได้ คือถ้าจะแสดงว่าพิสูจน์ได้ เราก็มีกฎการพิสูจน์ แต่มีหลายครั้งในปรัชญา เราอยากจะพูดว่าอันนี้ไม่ตามมาจากอันโน้น พอบอกไม่ตามมาไม่มีกฎอะไรแสดงว่าไม่ตามมา วิธีแสดงต้องไปอีกระดับหนึ่ง เดียวผมจะพูดให้ละเอียดขึ้นทีหลัง ต้องสร้างโมเดลบางอย่าง กลายเป็นอยู่นอก syntax ก็กลายเป็นเรื่องความหมายและ semantics ไป ก็เป็นอีกแบบหนึ่ง

ความจริงของ explication ก็พูดไปแล้วคร่าว ๆ บางครั้งเราใช้มันในทศน์ บางอย่างในปรัชญาแล้วไม่ชัด เพื่อให้ชัด คนก็ไปเสนอทำให้ชัดขึ้น เช่น สมมติจะพูดถึงเรื่องความฉลาด ไม่รู้คืออะไร ทางด้านจิตวิทยาก็บอกฉลาด คือคะแนนเกินจำนวนหนึ่งใน IQ Test ก็คือคล้าย ๆ เป็นการทำให้ชัด ที่นี้ก็ต้องประเมินว่าความจริงของข้อเสนอนี้หมายความว่าอย่างไร หรือความจริงของการตีความ การตีความศัพท์บางอย่าง วลีบางอย่าง หรือข้อความชุดหนึ่ง ก็เป็นส่วนหนึ่งของปรัชญา พอเสนอการตีความใหม่จากที่เคยเข้าใจอยู่ก่อน ปัญหาที่ตามมาว่าความจริงของการตีความแปลว่าอะไร เช่นสมมติว่าเสนอความหมายใหม่ของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ คำถามคือการตีความที่เสนอประเมินอย่างไร อย่างไรเรียกว่าจริงกับการตีความที่เคยเข้าใจกันมาใช้เงื่อนไขอะไร เช่น บางคนก็อาจบอกว่าถ้าตีความอย่างหนึ่งและภายใต้การตีความนี้ คนฆ่าฟันกันเทียบกับการตีความที่ทำให้ห่วงใยกัน อันหนึ่งเรียกว่าจริงกว่าได้ไหม นี่เป็นอีกความหมายของความจริงไปแล้ว คืออันนี้ส่วนมากเราจะใช้คำว่าเหมาะสม แต่เหมาะสมก็ต้องออกมาในลักษณะจริง เพราะว่าอันนี้ไม่ได้กำลังพูดถึงโลกธรรมชาติ เราไม่ได้กำลังไปบรรยายว่าโลกเป็นอย่างไร เรากำลังบอกว่าคุณอยู่กันอย่างไร เพราะฉะนั้น **ความจริงของวิธีที่มนุษย์จะอยู่ร่วมกันก็เป็นความจริงอีกแบบหนึ่ง** นี่ก็คือมโนทัศน์ต่าง ๆ แต่อันที่สำคัญที่สุดที่ผมอยากจะใช้ในการอธิบายทั้งสามส่วนวันนี้ก็คือความจริงที่เป็นหมัน ความจริงที่เป็นหมันในปรัชญาทั้งสามส่วน และอาจจะในมนุษยศาสตร์ อันนี้อาจจะคือตัวที่

โยงส่วนต่าง ๆ ของมนุษยศาสตร์ได้หรือเปล่าผมไม่แน่ใจ ผมจะพูดแต่ในปรัชญา

ความจริงที่เป็นหมัน คือ ความจริงที่ไม่ก่อให้เกิดความจริงอื่น คือ มันจริง ไม่เท็จ แต่ไม่มีประโยชน์อะไร บางคนก็จะเรียกว่าไม่สำคัญ ก็กลายเป็นมีเรื่องความจริงที่สำคัญ แต่ผมจะใช้ concept ของความจริงที่เป็นหมันเป็นตัวอย่าง ผมยกตัวอย่าง เมื่อเทียบ concept ของความจริงที่เป็นหมันในทั้งตรรกวิทยา ประวัติปรัชญา และปรัชญาคร่าว ๆ ก่อนที่จะเข้ารายละเอียดของแต่ละส่วน เช่น ในตรรกวิทยา ง่ายเหลือเกินที่จะเขียนสิ่งที่จริง แบบฝึกหัดทุกข้อที่คนเรียนตรรกวิทยาทำเป็นความจริงทั้งสิ้นถ้าทำถูก พิสูจน์ทฤษฎีบทในตรรกวิทยาระบบต่าง ๆ คือความจริงหาง่าย และไม่ใช่ความจริงที่หาง่ายอย่างเดียว แต่เป็นความจริงที่คนอื่นพบมาแล้ว ความจริงที่ original ก็หาง่าย เพราะผลิตได้เป็น infinity และแน่นอน เราสามารถผลิตได้นับไม่ถ้วนที่คนอื่นไม่เคยผลิต คอมพิวเตอร์ก็ทำได้ ก็ผลิตไปเรื่อย ใช้กฎการพิสูจน์ เพราะฉะนั้นการหาความจริงและความจริงที่ใหม่ก็ง่ายเหลือเกินในตรรกวิทยา แต่ความจริงเหล่านี้ส่วนใหญ่ไม่ได้มีประโยชน์อะไร

ที่นี้ ในประวัติปรัชญามีความจริงที่เป็นหมันหรือไม่ ก็อาจมีการไปหา historical fact บางอย่าง ซึ่งไม่มี contribution ในการอธิบายอะไรทั้งสิ้น บางคนอาจจะบอก ทุกอย่างที่เราพบก็สำคัญหมด แต่ถ้าพบแล้วไม่นำไปสู่อะไรจะเป็น category ของความจริงอีกแบบได้หรือเปล่า สำหรับทางปรัชญาเองนี้มีมากมาย concept ของความจริงที่เป็นหมันในปรัชญา ปกติเราเรียกกันว่า straw man argument คือ สร้างหุ่นฟางขึ้นมาเพื่อให้ทำลายง่าย แต่จริง ๆ ไม่มีประโยชน์อะไรเพราะหุ่นฟางไม่ได้สำคัญอะไร ไม่มีใครในโลกเชื่อเลยสักคน แต่สร้างขึ้นมาเพื่อจะได้ให้เราเขียนอะไรได้ว่าสิ่งนั้นไม่ดี นี่ก็ลักษณะของความจริงที่เป็นหมัน

ประเด็นสุดท้ายก่อนที่จะเข้าตัวอย่างของทั้งสามส่วนของปรัชญาคืออยากจะพิจารณาว่าเวลาเราจะพูดถึงเรื่องความจริง คิดว่ามีสองอย่างที่เรากลามตัวเองได้ หนึ่ง เราจะถามว่าข้อความเหล่านี้จะวิพากษ์วิจารณ์อย่างไร วิธีวิพากษ์วิจารณ์งานในปรัชญาจะให้กุญแจของการเข้าใจว่าความจริงคือ

อะไร คือถ้าเป็นทางวิทยาศาสตร์ การวิพากษ์วิจารณ์ส่วนมากจะถือว่าหลักฐานสนับสนุนไม่เพียงพอ อะไรอย่างนี้ ที่นี้ วิพากษ์วิจารณ์ในปรัชญาก็น่าจะมีอะไรเกี่ยวกับไม่จริง แต่ไม่จริงในความหมายที่กว้างมากอย่างที่ผมอธิบาย เพราะฉะนั้น หนึ่ง ดูวิธีวิพากษ์วิจารณ์ และอันที่สอง ก็ดูวิธีตรวจสอบพิสูจน์ยืนยันสนับสนุน วิธีสนับสนุนข้อเสนอนี้ในปรัชญาก็จะชี้ให้เข้าใจว่าความจริงในปรัชญาเป็นอย่างไร เวลาเราจะตรวจสอบความจริง บางครั้งก็ต้องตรวจสอบ relative กับจุดมุ่งหมายของผู้ที่เขียนหรือแปล เช่น ถ้าอ่านวิทเกนสไตน์ ถ้าวิทเกนสไตน์บอกว่าการตอบคำถามของนักปรัชญาคือการรักษาโรค คือมีโรคต่าง ๆ แล้วเราทำให้หาย วิทเกนสไตน์เชื่ออย่างนั้นงานของเขาก็คือพยายามชี้ให้เห็นวิธีออกจากขวด ความจริงในที่นี้ก็กลายเป็นต้องเข้าใจว่าโรคหายหรือยัง งานปรัชญาที่ทำให้คนหายเป็นโรคก็กลายเป็นงานที่จริง ถ้าอ่านแล้วยังเป็นโรคต่อก็แปลว่าไม่จริงถ้าเอาจุดมุ่งหมายอย่างนี้ เพราะฉะนั้นบางทีก็ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมาย ที่นี้ ขอพิจารณาตัวอย่าง อันนี้ผมจะต้องขอให้ดูตามเอกสารเพราะเกรงว่าถ้าพูดเฉย ๆ อาจจะตามไม่ทัน เพราะว่าผมใช้วิธียกตัวอย่างในแต่ละส่วนทั้งตรรกวิทยา ประวัติปรัชญา กับปรัชญา และจะพูดถึงตัวอย่างที่ยกมาบ้าง ข้อความว่าอย่างนี้จริงแปลว่าอะไร ทำอย่างไร เพราะฉะนั้นคำถามตอนนี้เราจะถามว่าแต่ละเล่มที่ยกมา ข้อความเหล่านั้นจริงอย่างไร ประเมินอย่างไรว่าจริง ก็เอาตรรกวิทยาก่อน

I

ผมได้อธิบายคร่าว ๆ ไปแล้วตอนพูดถึงเรื่อง syntactic truth ว่าบางคนเข้าใจว่าความจริงในตรรกวิทยาก็คือสิ่งซึ่งพิสูจน์ได้หรือสรุปได้จากข้ออ้างบางอย่าง ซึ่งเรียกว่าทฤษฎีบทในตรรกวิทยา แต่ที่นี้มีหลายอย่างในตรรกวิทยาซึ่งไม่ต้องการพิสูจน์อย่างที่ผมบอก แต่จะแสดงว่าพิสูจน์บางอย่างไม่ได้ และเวลาเราอยากแสดงว่าพิสูจน์ไม่ได้ เราก็จำเป็นที่จะต้องหาวิธีอื่น วิธีอื่นคือต้องสร้างรูปแบบจำลอง สมมติว่ามีข้อความ 2 ชุด และเราอยากจะบอกว่าชุดที่ 2 พิสูจน์ได้จากชุดแรก นั่นคือจริง ความจริงก็คือการที่พิสูจน์ได้ เราก็พิสูจน์ไป แต่สมมติเราอยากจะบอกว่าพิสูจน์ไม่ได้ และ

ข้อความที่บอกว่าพิสูจน์ไม่ได้ก็คือความจริงอย่างหนึ่งในตรรกวิทยาว่า พิสูจน์ไม่ได้ ที่นี้แสดงความจริงอันนี้ว่าพิสูจน์ไม่ได้อย่างไร ไม่สามารถแสดงด้วยวิธีพิสูจน์ว่าพิสูจน์ไม่ได้ เพราะอยู่อีกระดับหนึ่ง วิธีแสดงก็กลายเป็นต้องไปสร้างรูปแบบจำลองที่เรียกว่า model เพื่อชี้ให้เห็นว่าตัวข้ออ้างจริงใน model นี้ แต่ข้อสรุปเท็จ ที่นี้ปัญหาทั้งหมดตรงนี้ก็กลายเป็นว่ารูปแบบจำลองนี้ในตรรกวิทยาสร้างขึ้นมาแล้วอาศัยความจริงจากที่ไหน บางครั้งเราใช้รูปแบบจำลองในโลกธรรมชาติ เช่นถ้าจะแสดงให้เห็นว่าข้อความนี้พิสูจน์ไม่ได้จากข้อความนั้น และเป็นสัญลักษณ์หมด เราก็มาตีความในโลกของเรา สมมติว่าในห้องนี้มีคน 10 คน และใน 10 คนนี้ 5 คนนี้รู้จัก 5 คนนั้น อีก 2 คนเป็นพี่น้องกัน แล้วแปลว่าคนนี้จะพี่น้องกับคนนั้นหรือเปล่า แล้วเราก็ไปแสดงว่าพิสูจน์ไม่ได้ นี่แปลว่าอะไร เรากำลังใช้ความจริงในโลกภายนอกความคิดคือโลกธรรมชาติ เพื่อมาสรุปว่าอะไรไม่ได้ เราต้องใช้ความจริงว่าอาจเป็นได้ว่าคนนี้รู้จักคนนั้น A รู้จัก B B รู้จัก C แต่ A ไม่รู้จัก C เป็นไปได้หรือไม่ แล้วเราก็คิดเอาเอง ประสบการณ์ของเราบอกเป็นไปไม่ได้ แต่ความเป็นไปได้และความจริงอันนั้นเป็นความจริงเกี่ยวกับโลกของเรา มีบางโลกซึ่งเป็นไปไม่ได้ที่ถ้า ก รู้จัก ข ข รู้จัก ค แล้ว ก จะไม่รู้จัก ค เช่นโลกที่มีคนอยู่สามคนที่รู้จักกันหมด เพราะฉะนั้นก็กลายเป็นกำลังใช้ความจริงบางอย่างของโลกภายนอกความคิด ซึ่งมีลักษณะต่างจากความจริงแบบแรก อันนี้ก็สำคัญในตรรกวิทยา

ความจริงที่เป็นหมันในตรรกวิทยาเป็นอย่างไร ผมว่ารูปธรรมที่ชัดที่สุดคือเวลาส่งงานไปตีพิมพ์ในวารสาร ตัวอย่างนี้สำหรับตรรกวิทยาคล้ายกับคณิตศาสตร์ มีวารสารบางอย่างคล้าย ๆ เป็นวารสารชั้นนำของวงการอย่างสำหรับคณิตศาสตร์ก็คือ *Annals of Mathematics* ในตรรกวิทยาอาจจะคือ *Journal of Symbolic Logic* เราสามารถมีงานวิจัยชิ้นหนึ่ง ถูกต้องหมด มีแต่ความจริงอยู่ในนั้น ไม่มีความเท็จ ส่งไปเขาไม่รับ เพราะอะไร คำตอบมักจะคือ referee บอกว่าไม่สำคัญพอ concept นี้จริง ๆ เป็น concept หลักของวงวิชาการ เพราะเราอยากให้ทำต่อไปเรื่อย ๆ การผลิตอะไรที่จริงและไม่นำไปสู่ความจริงอย่างอื่น กองบรรณาธิการก็จะบอกว่าอย่างนี้ไม่เอา ไม่ใช่แปลว่าไม่ถูก เพียงแต่เราอยากจะมีพื้ของซึ่งสามารถนำไปสู่เรื่องอื่น

อันนี้ก็ controversial มาก เพราะบางคนจะบอกว่ามีสิทธิอะไรมาบอกว่า อันนี้ไม่สำคัญ สิทธิของกองบรรณาธิการก็คือว่าเขาคิดอย่างนั้นและเขาเป็นกองบรรณาธิการ ก็มีแค่นั้น บางวงการถ้าเป็นสังคมศาสตร์เป็นเรื่องใหญ่มากใน 5 - 6 ปีที่ผ่านมา ในมนุษยศาสตร์ก็มีมากก็ต้อง justify อยู่ เรื่องว่าความจริงอันนี้เป็นความจริงแบบไหนที่ไม่ยอมตีพิมพ์ เขาก็จะบอกว่ารู้สึกไม่โยงกับปัญหาอื่นเท่าไร มีปัญหาหลัก ๆ ในวงการที่อยากแก้กันมาร้อยปี ถ้าเป็น contribution เช่นอาจแก้ปัญหานี้ ก็เรียกว่าความจริงที่สำคัญ คนก็บอกแล้วปัญหาเหล่านั้นใครมีสิทธิบอกว่าเป็นปัญหาสำคัญ ก็ตอบไม่ได้ แต่นี่คือ concept ที่ใช้กันในความเป็นจริงที่เป็นรูปธรรมในชีวิต วงการวิชาการ

ในทางตรรกวิทยา ก็มีลักษณะร่วมกันอย่างหนึ่งของความจริงทั้งหมด ในตรรกวิทยาที่ผมพูด ไม่ว่าจะเป็นความจริงเชิง syntactic truth ที่พิสูจน์กัน ซึ่งคนมักเข้าใจว่าเรียนตรรกวิทยาเพื่อจะทำอันนี้ หรือความจริงแบบ semantic หรือจะเป็นความจริงที่สำคัญ-ไม่สำคัญ อย่างหนึ่งที่มีเหมือนกันคือ ในการหาความจริงเหล่านี้ ไม่ต้องออกไปตรวจสอบโลกภายนอก เพราะฉะนั้นส่วนร่วมก็ถือว่าเป็นความจริง *a priori* อย่างหนึ่ง เพียงแต่ว่าบางคนไปเข้าใจว่าความจริง *a priori* ความจริงซึ่ง check ได้ว่าจริงโดยไม่ต้องไปดูโลก มีแบบเดียว แต่ความจริงมีหลายแบบ ไม่ใช่มีเฉพาะแบบที่เรียกว่าตรรกวิทยาแบบ syntactic หรือแบบพิสูจน์อย่างเดียว

II

ที่นี้หันมาดูความจริงในสาขาประวัติศาสตร์ ตัวอย่างหนังสือที่ผมเลือกคือ *The Great Chain of Being* ของ Arthur Lovejoy หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือซึ่งผมคิดว่าค่อนข้างสำคัญ เป็นหนังสือที่เขียนมา 50 - 60 กว่าปีแล้ว และผมก็ชอบกลับไปอ่านอยู่เรื่อย ๆ คนเขียนเรียกหนังสือว่าเป็นประวัติศาสตร์ความคิด บทแรกเขาพยายามอธิบายว่าประวัติความคิดต่างจากประวัติศาสตร์อย่างไร Lovejoy เองคิดว่าต่าง แต่จริง ๆ แล้วคนส่วนใหญ่คิดว่าไม่ต่าง เพราะว่า Lovejoy ไปเข้าใจว่าประวัติปรัชญาเป็นการศึกษา movement ต่าง ๆ เป็น system ระบบความคิดทางปรัชญาที่เปลี่ยนแปลง แต่ภายใน

แต่ละระบบมีส่วนประกอบย่อย ๆ และส่วนประกอบนี้เรียกว่า unit idea คือความคิด เสร็จแล้วนักปรัชญาก็จะเอา idea เฉพาะมารวมกันแล้วเรียกว่าเป็นระบบปรัชญา สำหรับ Lovejoy ก็เลยแยก แต่สำหรับคนส่วนใหญ่จะถือว่าเป็นเรื่องเดียวกัน เพราะฉะนั้นประเด็นนี้ผมว่าไม่ต้องห่วงว่าเป็น unit หรือเป็น aggregate เพราะว่าในความเห็นของ Lovejoy เหตุที่เขาแยกอย่างนี้เพราะเขาคิดว่าส่วนมากแล้วในประวัติปรัชญาไม่มีระบบ ความหมายของระบบใหม่ของประวัติปรัชญาคือการจัดระเบียบส่วนย่อยใหม่ แต่ส่วนย่อยอยู่มาก่อนทั้งหมด เช่นความคิดเรื่องจิตตรงนี้ไปผสมกับความคิดเรื่องความรับผิดชอบตรงนั้น ผสมกันเป็นระบบหนึ่ง ถ้าเอาอีกอย่างผสมกับอีกแบบก็เป็นอีกระบบ แต่ตัว unit idea ไม่เปลี่ยน ที่นี้ หนังสือเล่มนี้ unit idea คืออะไร Great Chain of Being เป็นศัพท์ซึ่งในสมัยก่อนจะพูดกันมาก หมายถึงจักรวาล Great Chain of Being เป็นความคิดที่ว่าจักรวาลเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกันแต่มีระดับสูงต่ำ ถึงใช้คำว่าโซ่ (chain) ความคิดว่าจักรวาลหรือสรรพสิ่งทั้งหลายสัมพันธ์กันหมดแต่มีระดับสูงต่ำ เช่น มนุษย์อยู่สูงหน่อย อย่างอื่นอยู่ต่ำ ก็จะเป็นความคิดหนึ่งซึ่งเปลี่ยนมาตลอด สิ่งที่ Lovejoy ศึกษาก็คือเปลี่ยนอย่างไร ตัวความคิดเกี่ยวกับ Great Chain of Being ในพันถึงสองพันปีที่ที่ผ่านมาในประวัติศาสตร์ของความคิดของมนุษย์ มนุษย์มองจักรวาลเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรในแง่ของโซ่ที่ว่าโยงหรือไม่ เป็นลักษณะอย่างไร ผมได้ยกข้อความในหนังสือของ Lovejoy มา 2 ชุด ในเอกสารที่แจกไปคือ 9.1 กับ 9.2 นี่คือตัวอย่างของสิ่งที่พบในงานประเภทประวัติปรัชญา และเราจะถามว่าจริงอย่างไร เพราะเรากำลังอยากศึกษาว่าการหาความจริงในประวัติปรัชญา หาอย่างไร มีความหมายอย่างไร ลองดูประโยคแรกคือ 9.1 (คัดลอกจากเอกสารที่แจกในที่ประชุม หน้า 2 - 3)

"There are two conflicting major strains in Plato and in the Platonic tradition. With respect to the deepest and farthest-reaching cleavage separating philosophical or religious systems he stood on both sides; and his influence on later generations worked in two opposite directions. The cleavage to which I refer

is that between what I shall call other-worldliness and this-worldliness. By other-worldliness I do not mean a belief in and a preoccupation of the mind with a future life Rather, I mean the belief that both the genuinely 'real' and the truly good are radically antithetic in their essential characteristics to anything to be found in man's natural life, in the ordinary course of human experience, however normal, however intelligent, and however fortunate."

สิ่งที่เราพบในงานของเพลโตและในกลุ่มที่สอดคล้องกับเพลโตมาโดยตลอดก็คือ สองความคิดผสมกันอยู่ในความคิดของเพลโต ปกติแล้วสองความคิดจะไม่อยู่ในความคิดของคน ๆ เดียวกัน จะแยกกัน คนหนึ่งก็จะอยู่ข้างหนึ่ง อีกคนหนึ่งก็อยู่อีกข้างหนึ่ง ความคิดนี้ก็เกี่ยวกับโลกอื่นกับโลกนี้ว่าอันไหนสำคัญว่ากันระหว่างสองอย่าง โลกอื่นกับโลกนี้ คนส่วนมากจะมองเพลโตว่าสนใจโลกอื่น ถ้าคุ้นกับรูปภาพของ Raphael ที่ชื่อ School of Athens เพลโตชี้ขึ้นข้างบน และอริสโตเติลชี้ลงข้างล่าง และคนมักเข้าใจว่าอริสโตเติลสนใจโลกนี้ เพลโตสนใจโลกอื่น (other-worldliness) ผมกำลังพิจารณาว่าประโยชน์ที่ Lovejoy เขียนจริงอย่างไร นี่เป็นข้อความสำคัญข้อความหนึ่งในหนังสือของเขา ประการแรก วิธีหนึ่งที่จะดูความจริงก็คือดูว่าจะวิพากษ์อย่างไรว่าไม่เหมาะสมหรือไม่จริง สิ่งแรกที่รับรองคนที่อ่านอันนี้ต้องวิพากษ์ก่อนก็คือจะดูว่า Lovejoy เข้าใจเพลโตถูกหรือเปล่า คือเพลโตอาจจะจะมี 2 strains อย่างนี้จริงในความคิดของเขา แต่การที่ Lovejoy บอกว่าขัดแย้งกัน ก็แปลว่า Lovejoy เข้าใจว่าในงานของเพลโต สองส่วนนี้โลกอื่นกับโลกนี้ ให้ความสำคัญเท่ากัน เพราะฉะนั้นการวิพากษ์วิจารณ์หนึ่งก็คือบอกว่าไม่จริง เพราะว่าถึงแม้เพลโตพูดถึงทั้งสอง ไม่ได้ให้ความสำคัญเท่ากัน เสร็จแล้วก็ต้องไปยกงานของเพลโต บอกว่าส่วนที่พูดถึงโลกนี้พูดในบริบทอย่างนี้ เราไม่ได้คิดว่าสำคัญ แต่โลกอื่นพูดในบริบทที่ถาวรสำคัญกว่า เพราะฉะนั้นก็ไปวิพากษ์ความจริงของประวัติปรัชญาตรงนี้ในประเด็นว่าคนเขียนเข้าใจอย่างอื่นไม่ตรง ความจริงที่กำลังพูดไม่ใช่เป็น

ความจริงที่เป็นข้อเท็จจริง เพราะไม่มีข้อเท็จจริงว่าเพลโตให้ความสำคัญอะไรมากกว่ากัน มีแต่งานเขียนของเพลโต แล้วเราไปอ่าน เราต้องจัดระบบ แล้วบอกว่าในงานนี้ ถ้าจัดแล้ว เขาให้ความสำคัญอันไหนมากกว่า เราก็วิจารณ์ในลักษณะนั้น อีกอย่างหนึ่งที่ทำได้คือพอ Lovejoy พูดถึงโลกอื่นกับโลกนี้ เขาอธิบายโลกอื่นว่าหมายความว่าอย่างไร เขาก็บอกตอนท้ายของ 9.1 ว่า สำหรับโลกอื่น เขาไม่ได้หมายความว่าความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตถัดไป โลกอื่นไม่ใช่เกี่ยวกับชีวิตชาติหน้าหรืออะไรอย่างนี้ แต่โลกอื่นหมายถึงความเชื่อว่าสิ่งซึ่งจริงและดีแท้จริงเป็นคุณลักษณะที่ไม่สามารถพบได้ในชีวิตธรรมชาติของมนุษย์ ในประสบการณ์ปกติของเราทุกวัน นี่คือความหมายของโลกอื่น โลกอื่นแปลว่าของเหล่านี้ไม่พบในชีวิตประจำวันของมนุษย์ที่นี้ ตรงนี้เราก็บอกว่าจริงไหมข้อความนี้ คือเขากำลังใช้ concept ของโลกอื่นเพื่อมาบอกว่าเพลโตให้ความสำคัญโลกอื่นกับโลกนี้เท่ากัน เขากำลังบอกว่าอย่างนี้ชัดกัน เพลโตมีปัญหาเรื่อง Chain of Being ที่นี้เราก็บอกว่าปกติแล้ว เราเข้าใจโลกอื่นอย่างอื่น สมมติเราไม่ได้เข้าใจอย่างนี้ นี่คือการวิพากษ์วิจารณ์อีกแบบหนึ่งในประวัติปรัชญา เขาบอกว่าอยากจะพูดถึง concept โลกอื่น เสร็จแล้วบอกว่าโลกอื่นแปลว่าอย่างนี้ ถ้าเราบอกว่าไม่มีใครเข้าใจโลกอื่นอย่างนี้ (แต่เราก็ต้องบอกว่าเข้าใจอย่างไร มีอ้างอะไรของเรา) ก็เป็นการบอกว่านี่ไม่จริงในอีกความหมายหนึ่ง ความหมายว่าไปยกนิยามบางอย่างขึ้นซึ่งไม่มีใครใช้ ถ้าเขาจะ defend ว่านี่จริง เขาก็จะต้อง defend ว่าความเข้าใจโลกอื่นแบบนี้ สอดคล้องกับอะไรบางอย่าง นี่คือตัวอย่างจาก 9.1 ที่นี้ลองดู 9.2 (จากเอกสารที่แจกในที่ประชุม หน้า 3)

“Among the great philosophic systems of the seventeenth century, it is that of Leibniz that the conception of the Chain of Being is most conspicuous, most determinative, and most pervasive Since the metaphysics of Leibniz is a form of idealism, or, more precisely, of panpsychism, the gradation is defined primarily in psychological terms.”

ในนี้ Lovejoy กำลังบอกว่า ในบรรดาระบบปรัชญาทั้งหลายในศตวรรษที่ 17 ของไลบ์นิซเห็นชัดที่สุดว่า Chain of Being มีบทบาทสำคัญคล้าย ๆ เป็นพระเอกในความคิดเลย ที่นี้เขาก็บอกในเมื่ออภิปรัชญาของไลบ์นิซเป็นแบบจิตนิยม หรือจิตนิยมอีกแบบหนึ่งคือ panpsychism gradation ของโซ่ อันนี้โซ่ของสรรพสิ่งที่อยู่ในจักรวาลก็เลยแสดงออกมาในภาษาจิตวิทยา เพราะในเมื่อเขาเชื่อในจิตนิยม เขาก็ต้องอธิบายลำดับต่าง ๆ ของสิ่งซึ่งมีอยู่ในจักรวาลและอยู่ลำดับต่างกันโซ่ ก็ใช้ภาษาจิตวิทยาอธิบายแทนที่จะไปอธิบายความซับซ้อนของสรีระหรืออะไรอย่างนี้ เพราะอันนี้ไม่ใช่สิ่งที่สำคัญ เขาก็ไม่จัดลำดับ Chain of Being เกี่ยวกับความซับซ้อนของสมองหรือหัวใจหรืออะไรอย่างนี้ เขาก็จะทำใน terms ของภาษาจิตวิทยาที่นี้จริงอย่างไร ข้อความนี้มีความจริงแบบไหนในประวัติปรัชญา ตรงนี้ก็เหมือนกับอันก่อนหน้านี้ ก็ถามได้ว่าไลบ์นิซมีลักษณะ Chain of Being สำคัญในระบบของเขาจริงหรือเปล่า อันนี้ก็เป็นที่ถกเถียงในประวัติปรัชญา พูดถึงงานคนอื่นเสร็จแล้วไปบอกว่าบางอย่างมีตำแหน่งอะไรในความคิดเขา ซึ่งอย่างนี้ไม่มีวิธีบอกว่าจริงหรือเท็จได้โดยการไปดูเฉย ๆ เพราะเวลาไปเปิดไลบ์นิซอ่าน ไลบ์นิซไม่บอกว่า Conception of Chain of Being สำหรับผมสำคัญที่สุด อย่างนี้ไม่มีเขียนที่ไหน ไม่มีคำนี้ปรากฏในงานของไลบ์นิซด้วย เป็นการที่คนอื่นนักประวัติปรัชญาไปมองงานและเอา concept “Chain of Being” ไปอธิบายความคิดของไลบ์นิซอีกครั้ง เพราะฉะนั้นในการประเมินว่าจริงหรือไม่ ก็จะมีคามหมายตรงนี้ใส่เข้าไป คือกำลังเสนอกรรมวิธีเข้าใจแบบหนึ่ง

ที่นี้ ความจริงของ explication ในประวัติปรัชญามีหรือไม่ ผมกำลังคิดว่า explication ที่ผมอธิบายไป ที่บอกว่ามี concept บางอย่างไม่ชัด แล้วเราจะทำให้ชัดขึ้น แล้วเราเลยเสนอความหมายบางอย่างให้ชัด ในประวัติความคิดก็คล้าย ๆ มีแบบนี้ด้วย สมมติว่าประวัติศาสตร์ ประวัติความคิด ประวัติปรัชญา ก็เริ่มต้นด้วยข้อเท็จจริง ข้อเท็จจริงหรือมี unit บางอย่างเช่น ใครเคยพูดอะไรไว้ที่ไหน อย่างไร เหตุการณ์อะไรเคยเกิดในโลกที่ไหน อย่างไร นี่คือของบางอย่างเป็นพื้นฐาน เสร็จแล้วเราต้องเอาพวกนี้มาต่อกันเข้า

เหมือนจิ๊กซอว์ (jigsaw) explication คล้าย ๆ ต่อจิ๊กซอว์ แต่จิ๊กซอว์ที่ต่อไม่สามารถต่อด้วยชิ้นที่มี เพราะชิ้นไม่พอสักครั้ง ก็ต้องต่อโดยเพิ่มขึ้น พอเพิ่มขึ้นคำถามก็คือว่าต่อได้กี่รูปด้วยชิ้นแค่นี้ เช่น มีชิ้น 10 ชิ้น จิ๊กซอว์เป็นจิ๊กซอว์ 50 ชิ้น อีก 40 มาจากไหน ก็ต้องใส่เข้าไปเอง ที่นี้ในลักษณะนี้ เราถามว่าจริงอย่างไร ผมว่าคล้ายกัน ประวัติศาสตร์ ประวัติปรัชญา ประวัติความคิด เพราะว่าจิ๊กซอว์ที่สอดคล้องกับ 10 ชิ้นมีมากกว่าหนึ่งเสมอ ก็มีหลายอันที่สอดคล้องได้ ถ้าจะตรงเป๊ะ ก็คือต้องมี 10 ชิ้น และจิ๊กซอว์ 10 ชิ้นก็จบ ไม่ต้องมาเติมของที่ขาด เพียงมาต่อให้เข้ากันเฉย ๆ แต่ไม่ต้องเพิ่มอะไร ซึ่งไม่ค่อยมีกรณีอย่างนี้ ส่วนมากต้องเพิ่ม อันนี้ก็เข้าอย่างที่ผมบอก วิธีประเมินความจริงต้องไม่ใช่จริงในวิธีที่เราเข้าใจกัน ต้องจริงในความหมายว่าเหมาะสมสำหรับอะไร จิ๊กซอว์นี้เอาไปใช้อะไรได้บ้าง นั่นคือ**จริงก็คือเมื่อทำบางอย่างที่ต้องการได้**

สำหรับกรณีของประวัติปรัชญาก็ต่างกับตรรกวิทยาโดยสิ้นเชิง อย่างหนึ่งคือ ไม่ใช่ *a priori* ทั้งหมด อันนี้ชัด ความจริงในประวัติปรัชญาต้องอาศัยบางอย่าง เช่น หนังสือเก่า ข้อความที่ใครเคยว่าอะไร อันนี้นั่งคิดเอาไม่ได้ ต้องออกไปอ่านหนังสือพวกนั้น เพราะฉะนั้นตรงนี้ต่างกัน

III

ที่นี้มาถึงหัวใจของเรื่องก็คือปรัชญาเอง หนังสือที่ผมยกตัวอย่างก็เป็นหนังสือค่อนข้างสำคัญ ค่อนข้างใหม่ และหลายคนเข้าใจว่าเป็นการรื้อฟื้นเหตุผลนิยมที่ดีที่สุดเท่าที่มีอยู่ นี่ก็คือหนังสือที่พิมพ์เมื่อ 6 ปีก่อนชื่อ *In Defense of Pure Reason* หนังสือนี้กำลังบอกว่าเหตุผลนิยมไม่ใช่แค่เป็นไปได้ (คือก่อนหน้านี้บอกว่าเหตุผลนิยมใช้ไม่ได้ ถ้าอยากหาความรู้ต้องใช้ประสาทสัมผัส เหตุผลนิยมล้าสมัย) แต่เป็นระบบเดียวที่ดี เช่นลองดูที่ผมยกมา 3 ข้อความ ผมจะเลือกเอาแล้วกันเพราะเวลาไม่พอ ผมเอาข้อความที่ 2 ดีกว่า เพราะว่าเขากำลังเสนอ concept ใหม่อันหนึ่ง เรียกว่า moderate rationalism เหตุผลนิยมแบบพอประมาณ เพราะเหตุผลนิยมแบบสุดโต่ง คนก็จะหาข้อถกเถียงที่ลบล้างได้ แต่ถ้าไม่เอาเหตุผลนิยมเลย ก็จะติดปัญหา

หลายอย่างเช่นว่ามนุษย์รู้ได้อย่างไรถ้าใช้แต่ประสาทสัมผัส เขาก็เสนอสิ่งที่เรียกว่า moderate rationalism ก็เป็น concept หลักของหนังสือนี้ เขียนว่า (จากเอกสารแจกในที่ประชุม หน้า 3)

“A moderate rationalism that does not endorse these stronger claims could still be quite sufficient to meet the demands posed by three arguments for existence of a priori justification discussed in 1.1. Thus it will be useful and do no harm to limit ourselves for now to this more modest version of rationalism (which will in fact prove to be the most defensible one.)”

เขาบอกว่า moderate rationalism เพียงพอที่จะตอบคำถามบางอย่างที่คนตั้งไว้เกี่ยวกับการให้เหตุผลสนับสนุน เพียงประโยคนี้ประโยคเดียว ถามว่าจริงไหม จริงแบบไหน นี่เป็นประโยคค่อนข้างสำคัญ เป็นหัวใจของงานชิ้นนี้ “จริงอย่างไร” ประโยคนี้วิพากษ์วิจารณ์อย่างไร ประโยคนี้ตรวจสอบอย่างไร มีหลายจุดในประโยคนี้ประโยคเดียว เช่น ถ้าบอกว่าเพียงพอที่จะตอบข้อเรียกร้องจากจุดยืนบางอย่าง เพียงพอแปลว่าอะไร ความจริงตรงนี้ก็ถือว่าถ้าเรายึด moderate rationalism จะสามารถตอบเงื่อนไขจำเป็นบางอย่างของทฤษฎีความรู้ตรงนี้ อันนี้ก็เป็นเรื่องความจริงประเภทธรรมดา syntactic truth เราแค่โยนมันได้ หา conclusion ของ moderate rationalism แต่มีคำถามต่อมา เงื่อนไขที่ว่าเป็นเงื่อนไขจริงหรือเปล่า เพียงพอที่จะตอบข้อเรียกร้องหรือ demands จากระบบที่มีความชอบธรรม หรือ justification บางอย่าง ก็ถามว่าข้อเรียกร้องนั้นมาจากไหน demands นั้นเป็นที่ยอมรับในวงการทั่วไปหรือเปล่า หรืออันนี้คือตัวอย่างของ straw man อย่างที่ว่าเป็นไปตั้งตัวอย่างบางอย่าง เสร็จแล้วไปบอกว่าอันนี้ไม่ดี แต่สิ่งที่ตั้งขึ้นมามีความสำคัญหรือไม่ในวงการ ความจริงตรงนี้เป็นการใช้เหตุผลจริง ผมยอมรับ แต่ไม่ใช่เหตุผลที่เอามาจากการฝึกในวิชาตรรกวิทยา เป็นอีกแบบหนึ่งเป็นการไปประเมินว่า demands ที่เรียกร้องสำคัญอย่างไรต่อญาณวิทยา

ตัวอย่างอื่นในปรัชญาที่สำคัญ เช่น เวลาคนบอกว่า begging the question นี่เป็นวิธีวิพากษ์คนที่กำลังเขียนว่าจะอะไรจริง เช่น สมมติว่า ผมยกตัวอย่างคนที่อาจจะเขียนข้อความต่อไปนี้ในเอกสารปรัชญา “ไม่มีของเหนือธรรมชาติ เพราะว่าประสาทสัมผัสเราจับไม่ได้และสิ่งที่จับไม่ได้แปลว่า ‘ไม่มี’” ที่นี้จริงหรือเปล่า ไม่มีอะไรเหนือธรรมชาติ ในเมื่อประสาทสัมผัสจะไม่สามารถจับทราบและถ้าจับทราบไม่ได้ก็ไม่มี วิธีหลักที่จะวิจารณ์อันนี้ก็บอกว่าอันนี้เป็นการ beg the question คือ สิ่งที่เราอยากจะทำสรุปเอาไปใส่เป็นข้ออ้าง ประเด็นก็คือมีของเหนือธรรมชาติหรือเปล่า แล้วไปบอกว่าไม่มีเพราะรับรู้ไม่ได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า เสร็จแล้วไปบอกว่าเฉพาะสิ่งที่รับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้าถึงมี แต่ว่าประเด็นคือมีหรือเปล่าของที่รับรู้ไม่ได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้า ก็เป็นความจริงอีกแบบหนึ่ง ความจริงซึ่งที่จริงอันนี้ไม่มีประโยชน์ ถูกแต่กววน ไม่ให้ความก้าวหน้าในการตอบคำถามว่ามีอะไรเหนือธรรมชาติหรือเปล่า เป็นเพียงการบอกอีกครั้งหนึ่งว่าไม่มี ไม่มีเพราะอะไร เพราะไม่มี ก็ไม่ได้เป็นความจริงที่สำคัญอะไรทั้งสิ้น

ความจริงที่เป็นหมันในปรัชญาเป็น concept ที่ผมคิดว่าสำคัญที่สุด เพราะปรากฏอยู่ตลอด โดยเฉพาะในยุคซึ่งจำเป็นต้องมีการผลิตผลงานและตีพิมพ์ เราก็ต้องสร้างสิ่งซึ่งจริงเพื่อลงตีพิมพ์ได้ ผมว่าตรงนี้เป็นสิ่งที่ท้าทายมนุษยศาสตร์นิดหน่อย คือบางครั้ง concept อันนี้ถึงแม้ว่ามีในทางอื่น เช่นผมยกตัวอย่างว่ามีความจริงที่เป็นหมันในคณิตศาสตร์ แต่ถกเถียงกันไม่มากเท่าไร เพราะในวงการคณิตศาสตร์คนส่วนใหญ่ค่อนข้างเห็นว่าเราอยากจะทำปัญหาแบบไหน และมี concept ของการแก้ปัญหาที่สวยในคณิตศาสตร์ซึ่งทุกคนเข้าใจเรื่อง elegant proof เช่น สิ่งซึ่งจริงและใช้ 20 หน้าในการพิสูจน์ เทียบกับสามารถแสดงสิ่งเดียวกันได้ในครึ่งหน้า ทุกคนก็ยอมรับในวงการเหมือนกันว่าครึ่งหน้าสวยกว่า เป็นความจริงเหมือนกันแต่จริงที่สวยกว่า อีกอย่างหนึ่งที่มีความเห็นร่วมกันคือปัญหาใหญ่ ๆ คืออะไรที่ทำให้วงการก้าวหน้า ก็ค่อนข้างเห็นคล้ายกัน มีบ้างที่ไม่ค่อยเห็นด้วยแต่ส่วนมากคล้ายกัน ก็เลยไม่มีปัญหาเวลาคนประเมินว่าอันนี้เป็นความจริงที่เป็นหมัน ไม่โยนไปที่ไหนก็ยอมรับ แต่ก็ไม่ใช่เท็จก็ไปพิมพ์ที่ไหนก็ได้

ไปหาที่พิมพ์ที่อื่น ในวิทยาศาสตร์เองก็มีปัญหาบ้าง แต่ผมว่าไม่มาก เพราะ research project ในวิทยาศาสตร์ค่อนข้างชัด มันตั้งอยู่ก่อน และเราค่อยออกมา ไม่ค่อยมีนั่งหาเฉย ๆ ไม่ค่อยมีเซนเข้าไปในห้องแล็บ ไม่มีปัญหา ไม่มี research question เอาทุกอย่างโยนเข้าไปใน test tube ต่าง ๆ แล้วจดปฏิกิริยาต่าง ๆ อย่างนี้ไม่ค่อยมี โครงการวิจัยในวิทยาศาสตร์มี research problem ก่อนเพราะฉะนั้นไม่ค่อยมีปัญหาเรื่องความจริงที่เป็นหมัน แต่ในมนุษยศาสตร์ ตรงนี้จะเป็นปัญหาหรือเปล่า มีทัศนะหนึ่งที่บอกว่า concept นี้ไม่ควรใช้ในมนุษยศาสตร์ อาจจะเป็นทัศนะมาจากสายศิลปะ ผมถึงบอกว่าศิลปะกับปรัชญามีปัญหากันนิดหน่อย เพราะว่าศิลปะถือว่าทุกอย่างงดงามที่สร้างมาจากมนุษย์ อะไรก็ได้ ถ้าเราใช้ความคิดนี้ต่อไปในปรัชญา ก็คือ ทุกอย่างที่มีเหตุผล งดงาม ถูกต้อง จริง ใช้ได้ ปัญหาก็คือมีอะไรที่สูงกว่าที่เรากำลังอยากไปถึงหรือเปล่า ถ้ามี ก็ต้องแยกแยะความจริงตรงนี้ระหว่างความจริงที่สำคัญที่พาเราไปสู่จุดหมายนั้น กับความจริงที่เป็นหมันที่ไม่ช่วยให้เราเข้าใจจุดหมาย

อ.สุวรรณ: อาจารย์ก็ได้ทำให้เห็นถึงความหลากหลายของวิธีประเมินความจริงในทางปรัชญา และก็ทำให้เห็นความขัดแย้งบางแง่มุมของปรัชญากับศิลปะ ดิฉันคิดว่าที่สำคัญ อาจารย์ทำให้เห็นว่า ตัวที่จะมาวัดความจริงมันไม่ใช่แค่โลกภายนอก มันมีเกณฑ์หลายเกณฑ์ ทั้งความพอเพียง ความสำคัญ มันทำอะไรได้ มันรักษาโรคหรือเปล่า มันแก้ความงงได้หรือไม่ เป็นต้น เดียวเรามาฟังว่าทางประวัติศาสตร์จะว่าอย่างไร ขอเชิญอาจารย์อึ้งย้งค่ะ

ศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย วินิจจะกุล: มนุษยศาสตร์ในสังคมไทย กับความจริงสองระดับของประวัติศาสตร์ไทย¹

บทนำ

ขอทำความเข้าใจเบื้องต้นเสียก่อนว่า ความจริงหรือ truth ที่กำลังอภิปรายกันในที่นี้ไม่ได้หมายถึงปรมาตถสัจจะตามความเชื่อในศาสนาต่าง ๆ ซึ่งจะมีจริงหรือไม่เพียงใดหรือหมายถึงอะไร ย่อมมิใช่ภารกิจของการแสวงหาความรู้ทางวิชาการสาขาต่าง ๆ แต่ย่อมเป็นพันธกิจของนักบวชและศาสนิกชนที่ศรัทธาความเชื่อเหล่านั้น วิทยาการสาขาต่าง ๆ รวมทั้งมนุษยศาสตร์ที่เรากำลังอภิปรายกันในที่นี้ไม่เกี่ยวกับปรมาตถสัจจะ

ความรับผิดชอบของผมในคราวนี้คือ เสนอเกี่ยวกับการหาความจริงทางประวัติศาสตร์ คำอธิบายแบบฉบับซึ่งหลายท่านอาจคาดหวังคือ การอธิบายเรื่อง “วิธีการทางประวัติศาสตร์” ได้แก่ การหาหลักฐาน การแยกแยะจำแนกหรือเข้าใจถึงธรรมชาติ ที่มา ข้อจำกัดของหลักฐาน การวิพากษ์หลักฐานเพื่อตรวจสอบความน่าเชื่อถือ ก่อนที่จะใช้และตีความ ผู้เขียนเห็นว่าคำอธิบายท่านองนี้สามารถหาอ่านได้จากตำราประกอบการเรียนมัธยมปลายบางฉบับ และตำราเบื้องต้นแก่นักศึกษาประวัติศาสตร์ทั่วไป จึงไม่ขออธิบายในที่นี้

ผมยังเห็นอีกว่ามีความเข้าใจจำกัดและผิดอยู่มากเกี่ยวกับ “วิธีวิทยา” (Methodology) ของนักประวัติศาสตร์ กล่าวคือมักเข้าใจว่าขอเพียงแค่วิพากษ์หลักฐานให้รอบคอบ ถือว่ามีวิธีวิทยาเพียงพอแล้วสำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์ ความเข้าใจเช่นนี้อยู่บนฐานความเชื่อว่า หลักฐานย่อมพูด

¹ ปรับปรุงจากเอกสารประกอบการบรรยายเรื่อง “ความจริงและการหาความจริงทางมนุษยศาสตร์” ในการประชุมวิชาการระดับชาติ: เวทีวิจัยมนุษยศาสตร์ครั้งที่ 1 วันที่ 26 สิงหาคม 2547 ณ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ขอขอบพระคุณ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) รศ. ดร.สุวรรณา สถาอานันท์ และคณะผู้จัด ที่สนับสนุนให้ผู้เขียนเข้าร่วมการประชุมดังกล่าว

ได้เองเป็นหลัก แท้ที่จริงแล้ว การตั้งคำถาม การเลือกสรรหลักฐานมาใช้ การหาความสัมพันธ์ระหว่างหลักฐานข้อมูล (ที่ตรวจสอบอย่างดี) และการตีความ วิเคราะห์ หรืออธิบาย ข้อมูลเหล่านั้นจนสามารถประมวลขึ้นมาเป็นเรื่องราวได้ล้วนแต่ผูกพันกับแนวคิด ทฤษฎี ความเชื่อ ตรรกะสามัญสำนึกของตัวนักประวัติศาสตร์เองอย่างมาก วิธีวิทยาทางประวัติศาสตร์จึงรวมถึงความสามารถสร้างสรรค์การคิดอย่างรอบคอบเพื่ออธิบายข้อมูลเหล่านั้นด้วย มิใช่แค่ “เทคนิค” การตรวจสอบหลักฐานเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม เรื่องวิธีวิทยานี้เป็นหัวข้อที่อภิปรายลอย ๆ ไม่ได้ จึงไม่ขออธิบายมากไปกว่านี้เช่นกัน

สิ่งที่ผู้เขียนต้องการทำในคราวนี้คือ ขอถือโอกาสอภิปรายถึงประวัติย่อ ๆ คร่าว ๆ ของการแสวงหาความรู้ทางประวัติศาสตร์แบบสมัยใหม่ในสังคมไทย เพื่อให้เข้าใจเงื่อนไข ลักษณะเฉพาะบางประการของวิชาการด้านนี้ในสังคมไทย

ขออธิบายประวัติย่อหรือเค้าโครงประวัติศาสตร์ของวิชาประวัติศาสตร์ในฐานะวิชาการด้านมนุษยศาสตร์ในสังคมไทย โดยแบ่งเป็น 3 ตอน ดังนี้

1. มนุษยศาสตร์ในองค์ความรู้สมัยใหม่ของโลกตะวันตก ในที่นี้ต้องการอภิปรายเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับตอน 2 และ 3 เท่านั้น ได้แก่ วิธีการทางมนุษยศาสตร์กับอิทธิพลของวิธีการทางวิทยาศาสตร์ และประเด็นเรื่อง “ความจริง” ที่ประวัติศาสตร์แสวงหา

2. ความรู้ดีดในสังคมไทยก่อนที่จะกลายเป็นแขนงวิชาการทางมนุษยศาสตร์หรือก่อนอิทธิพลการจัดประเภทของศาสตร์แบบสมัยใหม่และยุทธศาสตร์ทางภูมิปัญญาของสังคมไทยนับจากกลางศตวรรษที่ 19 เพื่อต้อนรับและเลือกรับอิทธิพลความรู้จากตะวันตก อันมีผลต่อแขนงวิชาด้านมนุษยศาสตร์ในเวลาต่อมา

3. ความจริงทางประวัติศาสตร์ 2 ระดับในความคิดของไทย กับ การ (ไม่ต้อง) แสวงหาความจริงในแต่ละระดับ

กล่าวโดยสรุปรวบยอด ผู้เขียนขอเสนอว่า

1. การจำแนกและจัดประเภทความรู้ทางมนุษยศาสตร์ มีรากเหง้ามาจากประวัติของวิทยาการในโลกตะวันตก เป็นส่วนหนึ่งขององค์ความรู้สมัยใหม่จากตะวันตก สังคมไทยมีความรู้ในสาขาวิชาดังกล่าวมานาน ทว่าอยู่ในบริบทของญาณวิทยาที่ต่างออกไป มีจารีตของความรู้ดังกล่าวต่างออกไป

2. ความเปลี่ยนแปลงสำคัญที่ทำให้ความรู้เหล่านั้นในสังคมไทยกลายเป็นส่วนหนึ่งขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่เรียกว่า “มนุษยศาสตร์” คือ การเลือกรับัดแปลงความรู้จากตะวันตกเข้าสู่สังคมไทย ยุทธศาสตร์ทางภูมิปัญญาที่สำคัญแบบหนึ่งนับจากกลางศตวรรษที่ 19 คือการจำแนกความรู้ออกเป็น 2 แขนง 2 ประเภท ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับโลกวัตถุและตัวตนภายนอก กับความรู้เกี่ยวกับจิตวิญญาณหรือตัวตนภายใน เชื่อกันว่าวิทยาศาสตร์และความรู้จากตะวันตกเป็นความรู้ประเภทแรก ไม่เหมาะสมกับประเภทหลัง ความรู้ศาสนา ประวัติศาสตร์ ปรัชญา และวรรณคดี จัดอยู่ในประเภทหลังซึ่งสั่งสมมานานในสังคมไทยเอง เรารู้ตัวเองดีกว่าใครอื่น “ฝรั่งไม่มีทางรู้ดีกว่า” สังคมไทยจึงสร้างสรรค์และสืบทอดความรู้ประเภทนี้ โดยรักษามรดกของจารีตและวัฒนธรรมของความรู้ประเภทนี้อย่างแข็งแกร่ง

3. วัฒนธรรมการแสวงหาความจริงทางประวัติศาสตร์ของสังคมไทย จึงรักษาอิทธิพลของจารีตของความรู้เดิมมาก มิใช่วัฒนธรรมการหาความจริงด้วยสปีรติวิทยาศาสตร์อย่างวิชาประวัติศาสตร์ในโลกตะวันตกร่วมสมัย ปรากฏการณ์ (หรือผล) สำคัญประการหนึ่งคือ การเชื่อในความจริงระดับรากฐานจำนวนหนึ่งที่ล่วงรู้แล้วอย่างไม่ต้องสงสัย ไม่ต้องพิสูจน์อะไรกันอีก การค้นคว้าทางประวัติศาสตร์ถูกกำหนดอยู่ภายในกรอบของความจริงรากฐานนี้ และไม่เพียงละเมิดความจริงรากฐานนี้ การศึกษาประวัติศาสตร์จึงกลายเป็นแค่การตอกย้ำ ผลิตซ้ำ ประดังความจริงรากฐานให้ละเอียดลออเต็มเปี่ยมยิ่งขึ้น กลายเป็นแค่ “พิธีกรรม” ทางปัญญา หากสงสัยหรือละเมิดความจริงรากฐานนี้จึงอาจถูกปฏิเสธบอกปิดมัสกให้กลายเป็นความไม่จริง หรือกลายเป็นประวัติศาสตร์อีกอันเหลือ หาทิลงไม่ได้ในความรับรู้ของไทย

มนุษยศาสตร์และวิทยาศาสตร์ในวิทยาการตะวันตก

ประเด็นที่ต้องการเสนอในที่นี้คือ

ประการแรก องค์ความรู้ที่เราเรียกกันในปัจจุบันว่า “มนุษยศาสตร์” มีประวัติมายาวไกล และเป็นรากฐานของวิทยาการและของอุดมศึกษาในโลกตะวันตกมาตลอด การศึกษาเทววิทยาและวรรณคดีอาจจะเก่าแก่กว่าใครอื่น แม้กระทั่งประวัติศาสตร์ก็เพิ่งค่อย ๆ ก่อรูปร่างเป็นสาขาของวิชาความรู้ต่างหากออกมาจากเทววิทยาและวรรณคดีประมาณต้นสมัยใหม่ของอารยธรรมตะวันตก (คริสต์ศตวรรษที่ 18) เท่านั้นเอง จากนั้นจนกระทั่งทุกวันนี้ ทุกสาขาวิชาเปลี่ยนแปลงต่อมามากมาย อย่างไรก็ตาม กลุ่มวิชาที่จัดว่าเป็นอักษรศาสตร์/ศิลปศาสตร์ ยังคงเป็นรากฐานสำคัญของระบบมหาวิทยาลัยในโลกตะวันตกโดยมาก ทั้งอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ (ไม่ประยุกต์) ยังคงความสำคัญต่อวิชาการประยุกต์ศาสตร์ต่าง ๆ เพราะการเปลี่ยนแปลงทางความรู้ความคิดที่สำคัญทั้งต่อสังคมและต่อประยุกต์ศาสตร์ มักเริ่มจากวิชาการที่ไม่มีประโยชน์เชิงประยุกต์ วิทยาศาสตร์กับอักษรศาสตร์/มนุษยศาสตร์ จึงมิได้ห่างไกลกันลิบลับคนละโลก วิชาประวัติศาสตร์มิได้เป็นเพียงบทเกริ่นนำพอเป็นพิธีหรือเป็นไม้ประดับแก่สังคมศาสตร์และประยุกต์ศาสตร์ต่าง ๆ มิใช่มิได้สร้างความภูมิใจ แต่เป็นวิธีคิดที่สำคัญต่อการเข้าใจปัญหาต่าง ๆ และเป็นเสาหลักต้นหนึ่งของการศึกษาอารยธรรม วัฒนธรรม และอาณาบริเวณต่าง ๆ ในโลก

ประการที่สอง การจำแนกกลุ่มสาขาวิชาการออกเป็นวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ หรือจำแนกเป็นวิชาเชิงประยุกต์กับบริสุทธิ์ มีรากเหง้ามากับวิทยาการสมัยใหม่ประมาณปลายศตวรรษที่ 19 ในอังกฤษและสหรัฐอเมริกา แม้ในกลุ่มประเทศยุโรปอื่น ๆ ก็มิได้จำแนกแบบเดียวกันนัก เราทราบกันดีว่า อุดมศึกษาและวิชาการชั้นสูงของไทยได้รับอิทธิพลอย่างสูงจากอังกฤษมาแต่ต้นและจากสหรัฐอเมริกานับจากหลังสงครามโลกครั้งที่สอง การจำแนกกลุ่มสาขาวิชาในแบบ Anglo-American จึงกลายมาเป็นโครงสร้างของการบริหารวิชาการของเราด้วย

ประการที่สาม นับจากปฏิวัติทางภูมิปัญญาของยุโรปหรือที่เรียกว่า ยุค Enlightenment เป็นต้นมา ความสมเหตุสมผลแบบวิทยาศาสตร์และวิธีการทางวิทยาศาสตร์มีอิทธิพลอย่างสูงต่อการแสวงหาความรู้ด้านต่าง ๆ รวมทั้งมนุษยศาสตร์และประวัติศาสตร์ มีทั้งอิทธิพลที่พยายามทำให้การแสวงหาความรู้แบบเก่าแก่เหล่านี้มีระเบียบแบบแผนมากขึ้นถึงขนาดเป็น “ศาสตร์” (science ในความหมายกว้าง) หรือกระทั่งเป็นวิทยาศาสตร์ (science ในความหมายแคบตามภาษาอังกฤษ) การศึกษาประวัติศาสตร์จึงปรับตัวด้วยอิทธิพลดังกล่าวและด้วยแรงดันที่เห็นว่า “history” ไม่สามารถและไม่ควรเป็น “science” (ข้อถกเถียงที่ต้องใช้ภาษาอังกฤษตรงประโยคนี้ เพราะคำว่า “วิทยาศาสตร์” ในภาษาไทยอาจทำให้ประโยคนี้สับสน)

ในบรรดาความพยายามทำให้ประวัติศาสตร์เป็นวิทยาศาสตร์นั้น กระแสที่มีอิทธิพลที่สุดได้แก่ประวัติศาสตร์แบบปฏิฐานนิยม (positivism) ที่นิยมกันมาตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา และดูเหมือนจะเป็น “สไตร์” ที่นักประวัติศาสตร์ของสังคมไทยรู้จักคุ้นเคยดี (แต่สไตร์ของประวัติศาสตร์ไทยเป็นปฏิฐานนิยมจริงหรือไม่ ขนาดไหน เป็นปัญหาที่ขอไม่อภิปรายในที่นี้) ลักษณะสำคัญและคุณูปการของประวัติศาสตร์ที่เป็นวิทยาศาสตร์ คือ การตรวจสอบวิพากษ์หลักฐาน วิธีการทางประวัติศาสตร์พื้นฐานข้อนี้ กลายเป็นข้อเรียกร้องเบื้องต้นของการทำงานทางประวัติศาสตร์ทุกสกุล ความคิดในเวลาต่อมา

แต่ความพยายามทำประวัติศาสตร์ให้เป็นวิทยาศาสตร์ยังรวมถึงสกุล/สำนักอื่น อาทิเช่น ประวัติศาสตร์สกุลมาร์กซิสต์ซึ่งให้ความสำคัญกับความรู้อันสูงมาก เพราะถือว่าวิวัฒนาการของสังคมมีกฎเกณฑ์เป็นวิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์จึงเป็นหัวใจของวิทยาศาสตร์สังคมในทัศนะของสกุลนี้ นอกจากนี้ ยังมีทัศนะเกี่ยวกับประวัติศาสตร์อีกสกุลหนึ่ง ซึ่งอาจไม่เป็นที่รู้จักกันดีนักในวงวิชาการไทย ทว่ามีอิทธิพลสูงมากในวงการประวัติศาสตร์ของโลกตะวันตกนับจากก่อนสงครามโลกครั้งที่สองมา จนถึงทศวรรษ 1970 เป็นอย่างน้อย จนขยายผลกระทบมาถึงวงวิชาการไทยด้วยโดยอ้อม นั่นคือ สกุลอ็องนาลส์ (Annales) ของฝรั่งเศส สกุลนี้ทำประวัติศาสตร์ให้เป็นวิทยาศาสตร์ด้วยการใช้ทฤษฎีและวิธีการทาง

สังคมศาสตร์อย่างเศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา ประชากรศาสตร์ สถิติสังคม ตลอดจนถึงร่วมมือโดยตรงกับวิทยาศาสตร์บางสาขา เช่น ชีววิทยา พฤกษศาสตร์ อุตุนิยมวิทยา เป็นต้น สกฐ์นี้มีส่วนกระตุ้นให้การศึกษาประวัติศาสตร์ในสังคมตะวันตกเคลื่อนเข้าใกล้หรือกลายเป็นสังคมศาสตร์ ตลอดครึ่งหลังของศตวรรษที่ 20 สังคมไทยรับอิทธิพลการศึกษาประวัติศาสตร์แบบนี้มาเช่นกันแต่เราอาจไม่รู้ตัว

ท่ามกลางอิทธิพลของวิธีการทางวิทยาศาสตร์ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ ยังคงมีนักประวัติศาสตร์จำนวนไม่น้อยที่เห็นว่าวิทยาศาสตร์ไม่ใช่วิธีการที่จำเป็นเสมอไปหรือไม่จำเป็นเลย วิธีการของวรรณคดีและมนุษยศาสตร์ที่ผูกพันกับการตีความจึงยังเป็นวิธีการสำคัญ ของประวัติศาสตร์เสมอมา อาจกล่าวได้ว่าวิชาการด้านประวัติศาสตร์ไม่เคยถดถอยถึงขนาดเป็นสังคมศาสตร์อย่างเต็มตัวเลย วิธีการทางวิทยาศาสตร์ช่วยเพิ่มความเคร่งครัดต่อการใช้หลักฐานและยกระดับการวิเคราะห์ตีความ แต่ประวัติศาสตร์ยังคงอาศัยวิธีการทางมนุษยศาสตร์ อย่างมั่นคง

ประการที่สี่ ปรากฏการณ์ “เลี้ยวเข้าหาภาษาศาสตร์” (Linguistic Turn) ในช่วง 20 - 30 ปีที่ผ่านมา เป็นการท้าทายอิทธิพลของวิทยาศาสตร์อย่างสำคัญ กล่าวคือ วิชาการด้านมนุษยศาสตร์หันมาตั้งคำถามกับความ เป็นวิทยาศาสตร์และวิธีการทางวิทยาศาสตร์หันมาตั้งคำถามว่า “ความจริง” คืออะไร ถ่ายทอดได้หรือไม่ เราสามารถเข้าถึงและเขียนถึงความจริงได้หรือไม่ อย่างไร ปัจจัยสำคัญที่เป็นตัวปัญหาคือภาษานั้นเอง อธิบายอย่างย่อได้ ดังนี้ เรารับรู้โลกภายนอกตัวเราผ่านภาษา แล้วอธิบายโลกภายนอกตัวเราผ่านภาษา ความรู้ทั้งปวงต้องอาศัยภาษา แต่ภาษามีข้อเสียกลางไปรังไรที่สามารถช่วยให้เราเข้าถึงหรือถ่ายทอดโลกที่เป็นจริงได้ทั่วถ้วนราวกับเอาความเป็นจริงมาตั้งไว้ตรงหน้า ภาษาวาทกรรมที่ผู้สื่อกำลังใช้จึงเป็นการ (ใช้อำนาจ) กำหนดความรู้โลกไปในแบบหนึ่ง ทว่า (ทุก) ภาษาสิ้นไหลเป็นปกติ การ “อ่าน” โดยผู้รับสารจึงเป็นการตีความภาษาวาทกรรมนั้นอีกทอดหนึ่ง ความรู้ทั้งหลายทั้งปวง (รวมทั้งวิทยาศาสตร์) จึงเป็นความรู้ที่ผูกพันกับการตีความภาษาวาทกรรม

วิทยาศาสตร์กลายเป็นวิธีการเพื่อเข้าใจและอธิบายความจริงแบบหนึ่งในหลาย ๆ แบบเท่านั้น มิใช่วิธีการเดียวที่ถูกต้องที่สุดอีกต่อไป ความตระหนักในข้อนี้ทำให้ทฤษฎีทางภาษา วรรณคดี และมนุษยศาสตร์กลับทรงอิทธิพลอย่างมาก เพราะถือว่าการสร้างความรู้แยกไม่ออกจากภาษาและการบรรยายหรือเล่าเรื่อง

ประการที่ห้า ตลอดระยะเวลาที่วิทยาศาสตร์ถือเป็นลู่ทางเดียวเพื่อแสวงหาและอธิบายความจริง วิทยาการด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ (บางสาขา) พยายามแสวงหากฎเกณฑ์หรือทฤษฎีทั่วไปที่สามารถอธิบายสังคมและมนุษย์ ประวัติศาสตร์กลายเป็นฐานข้อมูลตัวอย่างบทเรียนเพื่ออธิบายทฤษฎีเหล่านั้นอย่างเป็นรูปธรรม แต่ความคิดเชิงประวัติศาสตร์ที่ถือว่าทุกอย่างอยู่ในเงื่อนไขเฉพาะและเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลากลับถูกมองข้าม เพราะเป็นวิธีคิดที่เป็นอุปสรรคโดยตรงต่อการสร้างทฤษฎีทั่วไปทางสังคมและมนุษย์ดังกล่าว มิติประวัติศาสตร์หรือการคิดเชิงประวัติศาสตร์กลับเข้ามามีอิทธิพลอย่างสูงในวงการสังคมศาสตร์มนุษยศาสตร์ อีกครั้งประมาณปลายทศวรรษ 1960 เป็นต้นมาเอง แต่คงอีกนานกว่าที่การคิดวิเคราะห์สังคมและมนุษย์จะอยู่ภายใต้มิติประวัติศาสตร์(ทุกอย่างอยู่ในเงื่อนไขเฉพาะและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา)จะเป็นสิ่งปกติ การศึกษาสังคมศาสตร์ในสังคมไทยจึงรับอิทธิพลสังคมศาสตร์ที่เน้นวิธีการวิทยาศาสตร์(และสถิติ) แต่ปฏิเสธมิติประวัติศาสตร์ คงต้องการเวลาอีกนานกว่าที่จะทำให้ความรู้เกี่ยวกับสังคมและมนุษย์แยกไม่ออกจากมิติของประวัติศาสตร์

มนุษยศาสตร์ในสังคมไทย

ประเด็นที่ต้องการนำเสนอในที่นี้คือ

ประการแรกความรู้ในแขนงที่เราจัดตามปัจจุบันว่าเป็นมนุษยศาสตร์ อาทิเช่น ปรัชญา วรรณคดี ประวัติศาสตร์ ฯลฯ ดำรงอยู่ในสังคมไทยมานานแล้ว แต่มิได้ถูกจำแนกจัดประเภทหรือมิได้มีความสัมพันธ์กับศาสตร์/ความรู้อื่น ๆ ในแบบเดียวกับที่เราคุ้นเคยอยู่ในปัจจุบัน

ในยุคก่อนสมัยใหม่ ความรู้เกี่ยวกับอดีตผูกพันกับจักรวาลวิทยาทางศาสนา มิได้มีคุณสมบัติแบบเดียวกับความคิดประวัติศาสตร์อย่างที่เรารู้จักในปัจจุบัน ตัวอย่างเช่น กรอบความเข้าใจต่อความเปลี่ยนแปลงและเค้าโครงของเวลา ไม่ใช่ความต่อเนื่องคลี่คลายตามเงื่อนไขของโลกวัตถุอย่างที่ประวัติศาสตร์พรั่สอน นิพนธ์เกี่ยวกับอดีตเป็นส่วนหนึ่งของคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ของรัฐหรือพระซึ่งมีชนบทการประพันธ์และการหน้าที่ (function) ทางสังคมคนละอย่างกับวิชาการประวัติศาสตร์ในโลกสมัยใหม่ เป็นต้น ความรู้อีกประเภทหนึ่งที่บางทีนับกันว่าเป็นความทรงจำร่วมของสังคมอันกระจัดกระจายอยู่ในหมู่คนทุกชั้น คือ นิทานปรัมปราคดี ความรู้ชนิดนี้มักไม่มีการประมวลขึ้นมาเป็นแม่บท ไม่มีคัมภีร์ เรื่องเล่าหลักที่สมาชิกในสังคมยึดถือร่วมกันอาจไม่มีส่วนเกี่ยวกับอดีตแต่อย่างใด

ผู้เขียนเห็นว่า ความรู้เกี่ยวกับอดีตแบบเดิมเหล่านี้ยังไม่เป็น “ประวัติศาสตร์” ความรู้เหล่านี้มิใช่ “เรื่องจริง” ที่แตกต่างแยกขาดจาก “เรื่องแต่ง” หรือวรรณคดี และไม่มี “สังคมศาสตร์” ที่แยกขาดจากศิลปศาสตร์

ประการที่สอง สังคมไทยรับถ่ายทอดการส่งผ่านทางวัฒนธรรมจากอารยธรรมอื่น ๆ มาตลอดประวัติศาสตร์ยาวนาน รับพุทธศาสนามาจากอินเดียผ่านทางศรีลังกา มอญ พม่าสายหนึ่ง รับอารยธรรมอินเดียได้ผ่านทางเขมรอีกสายหนึ่ง รับอารยธรรมจีน อาหรับ เปอร์เซีย ยุโรป ผ่านการค้าทางทะเลตลอดหลายศตวรรษ การถ่ายทอดทางภูมิปัญญาข้ามอารยธรรมจึงมีมาช้านาน สิ่งที่เราเรียกว่าภูมิปัญญาไทยคือความรู้ที่เติบโตได้ในสังคมไทย ทว่าเกิดจากการปะทะประสานกับหลายอารยธรรมตลอดเวลา ระลอกใหญ่หลังสุดคือการปะทะประสานกับกระแสภูมิปัญญาจากตะวันตกนับจากต้นศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา

แต่ภูมิปัญญาที่ดำรงอยู่แล้วในสังคมไทยมิใช่ผ้าขาวหรือกระดาษเปล่าที่จะบันทึกอะไรก็ได้ที่ตะวันตกส่งผ่านเข้ามา แต่กลับทำหน้าที่เป็นปัจจัยปะทะต่อต้านหรือต้อนรับความรู้ใหม่อย่างเลือกปรับดัดแปลง นำเสียดายว่าเรายังเข้าใจแบบแผนหรือกฎเกณฑ์ (หากมี) ของการปะทะประสานทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไม่มากนัก การกล่าวว่เลือกของดีเหมาะสม ทั้งของไม่ดีไม่เหมาะสม เป็นการกล่าวแบบดีขลุ่ย ไม่มีทางผิด จึง

ไม่มีประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจทางประวัติศาสตร์สักเท่าไร

ผู้เขียนขอเสนอว่า ยุทธศาสตร์ทางภูมิปัญญาของสังคมไทยที่สำคัญประการหนึ่ง (ในจำนวนก็ประการไม่ทราบ) ที่ยังเห็นได้จนถึงทุกวันนี้ คือ การจำแนกความรู้ออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ สำหรับ 2 ปริมณฑลของชีวิตประเภทแรก ได้แก่ ความรู้ทางโลกวัตถุ วัฒนธรรมทางวัตถุ และสิ่งที่ประกอบเป็นตัวตนของเราแต่เพียง “ภายนอก” อีกประเภท ได้แก่ ความรู้ทางธรรม จิตวิญญาณ ศาสนา จารีตประเพณี ซึ่งถือกันว่าเป็นตัวตน “ภายใน” ที่ “แท้จริง” ของเรา มักเชื่อกันว่าในปริมณฑลโลกวัตถุนั้น เราต้องต้อนรับความรู้วิทยาศาสตร์และวิทยาการสมัยใหม่ ส่วนในปริมณฑลทางธรรม จิตวิญญาณนั้น วิทยาศาสตร์และความรู้จากตะวันตกไม่มีทางเข้าใจตัวตนของเราดีไปกว่าความรู้ที่ผลิตขึ้นในสังคมไทยเองซึ่งตกทอดสั่งสมมาแต่โบราณกาล

การแบ่งเช่นนี้จะถูกต้องตามความจริงหรือไม่ แบ่งได้ชัดเจนตรงไหน ไม่ใช่ปัญหาที่ผู้เขียนสนใจเพราะคงไม่ยากที่จะชี้ให้เห็นปัญหาของการคิดแบบนี้ แต่ยุทธศาสตร์ทางภูมิปัญญานี้ได้กลายเป็นวิธีคิดที่ชนชั้นนำในสังคมไทย รวมทั้งผู้นำทางปัญญาจำนวนมากเชื่อและใช้มาตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 จนกล่าวได้ว่าเป็นวิธีคิดที่ก่อให้เกิดผลต่อวัฒนธรรมความรู้ในสังคมไทย กล่าวคือ แขนงวิชาการจำแนกแบบสมัยใหม่ที่ใกล้เคียงกับประเภทแรกจึงเปิดรับความรู้วิทยาศาสตร์และวิทยาการสมัยใหม่จากตะวันตกอย่างมาก ส่วนแขนงวิชาที่ใกล้เคียงกับประเภทหลังจึงตั้งกำแพงต่อความรู้จากตะวันตกมากกว่าแบบแรก และรับมรดกจากจารีตความรู้ที่มีรากเหง้าฝังลึกยาวนานในสังคมไทยเอง

ทั้งการจำแนกแขนงความรู้และความโน้มเอียงดังกล่าวเป็นวิธีการทางปัญญา ความเป็นจริงของชีวิตเราย่อมยากจะแบ่งประเภทความรู้หรือปริมณฑลของชีวิตออกเป็น 2 ฝ่าย ดังนั้น ต่างคนจึงอาจแบ่งต่างกันไป ต่างคนจึงอาจอาศัยความรู้คนละชุดในการอธิบายปรากฏการณ์หนึ่ง ๆ ดังนั้น แม้ว่าชนชั้นนำของไทยต่างกลุ่มจะอาศัยยุทธศาสตร์ทางปัญญาค้ำยันกัน แต่กลับไม่เคยลดทอนความแตกต่างขัดแย้งทางความคิดในสังคมไทย กลับเป็นปัจจัยก่อให้เกิดความแตกต่างขัดแย้งทางความคิดมากมายด้วยซ้ำ

ไป ความเข้าใจของเราต่อยุทธศาสตร์ทางปัญญานี้จึงไม่ใช่เพื่อแสวงหา
ภูมิปัญญาไทยที่เป็นหนึ่งเดียว ตรงข้าม นี่เป็นแนวทางวิเคราะห์วิจารณ์
“ภูมิปัญญาไทย” อย่างหนึ่ง

ประการที่สาม มนุษยศาสตร์อยู่ตรงไหนในยุทธศาสตร์ทางภูมิปัญญา
แบบนี้

อันที่จริงกระแสภูมิปัญญาจากตะวันตกก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงใน
แทบทุกแขนงวิชาความรู้ ไม่เว้นแม้แต่ความรู้ทางพุทธศาสนา การบริหาร
ความรู้แบบอุดมศึกษาตลอดประวัติศาสตร์ของอุดมศึกษาไทยและการจัด
แบ่งแขนงวิชาก็เป็นอิทธิพล Anglo-American อย่างไม่มีข้อสงสัย แต่
ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทั่วปดังกล่าว ก็เกิดความเปลี่ยนแปลงเฉพาะ
ต่าง ๆ กันไป องค์ความรู้และวัฒนธรรมความรู้ต่างแขนงมีความโน้มเอียง
ที่จะเลือกรับดัดแปลงหรือปฏิเสธความรู้จากตะวันตกไปต่าง ๆ กันตาม
ยุทธศาสตร์ทางภูมิปัญญาดังกล่าวข้างต้น (และตามยุทธศาสตร์หรือวิถีคิด
อื่นที่ต้องพยายามเข้าใจให้ได้)

หากกล่าวอย่างเคร่งครัด ทั้งสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ (ตามการ
จำแนกสมัยใหม่) มิได้สังกัดสุดขั้วไปข้างหนึ่ง คือต่างรับทั้งวิทยาการแบบ
เป็นวิทยาศาสตร์และมรดกทางภูมิปัญญาแต่เดิม แต่หากกล่าวเชิงเปรียบ
เทียบขอเสนอว่า มนุษยศาสตร์มีความโน้มเอียงไปทางภูมิปัญญาที่รับมรดก
ทางภูมิปัญญาจารีตในสังคมไทย อาทิเช่น วิชาปรัชญาในสังคมไทยจึงอยู่
ภายใต้กรอบพุทธปรัชญามาเป็นเวลานาน วิชาวรรณคดีจึงเป็นการเรียน
วรรณคดีตามความมุ่งหมายและวิธีการที่เคยทำกันมาอย่างจารีต ไม่ใช่
วรรณคดีอย่างวิจารณ์เพื่อการคิด ส่วนประวัติศาสตร์ได้แก่การเรียนพงศาว-
ดาร เป็นต้น สังคมศาสตร์หลายสาขาวิชาที่ไม่มีรากหรือฐานความรู้ที่แข็ง
แกร่งในสังคมไทย ย่อมมีความโน้มเอียงที่จะดื้อรั้นรับความรู้จากตะวันตก
ง่ายกว่า ส่วนที่มีรากหรือฐานความรู้ที่แข็งแกร่งอยู่แล้วในสังคมไทย ย่อมมี
ความโน้มเอียงที่จะเลือกรับดัดแปลงหรือปฏิเสธความรู้จากตะวันตกตามฐาน
ความรู้เดิม ขั้วตรงข้ามของมนุษยศาสตร์ คือ วิทยาศาสตร์ประยุกต์และ
ความรู้เทคโนโลยีซึ่งดื้อรั้นรับวิทยาการจากตะวันตกมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 19

ประการที่สี่ ยิ่งวิทยาศาสตร์ประยุกต์และความรู้เทคโนโลยีที่มีความสำคัญสำหรับปัจจุบันและอนาคตมากขึ้นเท่าไร ช่องว่างในแง่บทบาทและการหน้าที่ในสังคมระหว่างวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและมนุษยศาสตร์ยิ่งกว้างออกไปทุกที ในขณะที่ทรัพยากรและคนระดับมันสมองไหลเทไปทางวิทยาศาสตร์จนล้นหลาม มนุษยศาสตร์ในสังคมไทยไม่ใช่สาขาวิชาที่สังคมต้องการสูงและสังคมไทยถือว่าไม่ขาดแคลน ในเมื่อรากเหง้าทางภูมิปัญญาระหว่างวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีกับมนุษยศาสตร์ในสังคมไทยมาคนละทางกันและเปลี่ยนแปลงในรอบร้อยกว่าปีที่ผ่านมาไปคนละทางกัน ความ (ไม่) สัมพันธ์ระหว่างวิทยาศาสตร์และมนุษยศาสตร์ในสังคมไทยจึงต่างกับองค์ความรู้และการบริหารวิชาการในโลกตะวันตกอย่างมาก

ในโลกวิชาการของไทย สองฝ่ายจึงไม่สนทนากันเท่าไรนัก ไม่ว่าในแง่องค์ความรู้หรือวิธีวิทยา นักวิชาการด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีไม่เข้าใจว่ามนุษยศาสตร์ทำอะไร อย่างไร บางทีเข้าใจผิดว่าวิธีการทางวิทยาศาสตร์คือวิธีวิทยาที่ใช้ได้กับความรู้ทุกแขนง จึงเกิดการบังคับเรียนวิธีวิทยาแบบวิทยาศาสตร์โดยอาจไม่เคยเข้าใจเลยว่าวิธีการทางมนุษยศาสตร์เป็นอย่างไร เข้าใจผิดว่าธรรมชาติและกระบวนการวิจัยทุกแขนงเหมือนกับนักวิทยาศาสตร์ เราจึงพบกฎเกณฑ์การทำวิจัย ขอบทุนวิจัย และวัดผลการวิจัย ที่มีมาตรฐานจากวิทยาศาสตร์ แต่กลับนำมาใช้ผิดฝาผิดตัวกับงานทางมนุษยศาสตร์ด้วย บ่อยครั้งนักมนุษยศาสตร์พยายามอธิบายคุณค่าและวิธีการของตนด้วยภาษาของนักสังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ซึ่งมักไม่ได้ผล

ในขณะเดียวกันนักมนุษยศาสตร์มักท้อใจคิดว่า มนุษยศาสตร์ทำคนให้เป็นคน แต่กลับอธิบายไม่ได้มากไปกว่านั้น เราจึงพบว่านักมนุษยศาสตร์ไม่เข้าใจว่าสามารถเรียนรู้จากวิธีวิทยาของวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์อย่างไร เามาใช้อย่างที่อ้อ ๆ หรือตายด้านกันบ่อย ๆ (เช่น วิธีการทางสถิติ หรือการ “ติด” อยู่กับข้อมูลเชิงประจักษ์แบบไม่กล้าตีความ) นักมนุษยศาสตร์จำนวนไม่น้อยในสังคมไทยปฏิเสธทฤษฎี เห็นทฤษฎีเป็นของสูง (ยากเกินไป) เป็นของไม่ดี (ฝรั่งเกินไป) หรือเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็น (เพราะคิดว่ารวดทางภูมิปัญญาก็เพียงพอแล้ว) มนุษยศาสตร์ในสังคมไทยไม่ถูกปะทะท้าทายในเชิงวิธีวิทยาจากวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์เท่าไรนัก เพราะแยกทาง

กันเดินมานานร่วมร้อยปี องค์ความรู้แยกขาดไม่สัมพันธ์กันอย่างไม่เคยเกิดแม้ในโลกตะวันตก

นี่เป็นผลของประวัติพัฒนาการของวิชาการสมัยใหม่เฉพาะในสังคมไทย วัฒนธรรมทางปัญญาที่แยกวิทยาศาสตร์กับมนุษยศาสตร์ขาดจากกัน จนมองสังคมเป็นเสี่ยง ๆ ไม่เห็นความสัมพันธ์กัน คือ วัฒนธรรมทางปัญญาในสังคมไทยนี้เอง ด้วยสภาวะเงื่อนไขตามประวัติศาสตร์ของวิทยาการทั้งสองด้านในสังคมไทยเองดังที่เสนอมานี้

ความจริงทางประวัติศาสตร์ 2 ระดับ

ดังได้กล่าวแต่ต้นว่า หัวข้อการแสวงหาความจริงทางประวัติศาสตร์สามารถอธิบายได้อย่างง่ายที่สุดด้วยการอธิบายวิธีวิพากษ์หลักฐานทางประวัติศาสตร์ หากอธิบายให้ยากขึ้นหน่อย ต้องอธิบายวิธีวิทยาในการคิดและตีความ ซึ่งขึ้นอยู่กับหัวข้อและคำถามของการวิจัยเฉพาะกรณี ไม่สามารถอธิบายอย่างลอย ๆ ได้ บทความนี้อธิบายคุณลักษณะและเงื่อนไขของมนุษยศาสตร์ไทยอันเป็นผลจากประวัติพัฒนาการของวิทยาการสมัยใหม่ในสังคมไทย วิชาการด้านประวัติศาสตร์อยู่ภายใต้เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวเช่นกัน กล่าวคือ รับมรดกองค์ความรู้และวัฒนธรรมความรู้เกี่ยวกับอดีตแบบที่ยังไม่ใช่ “ประวัติศาสตร์” ประทับประสานกับความรู้ “ประวัติศาสตร์” แบบสมัยใหม่

นอกจากนี้ เงื่อนไขเฉพาะทางประวัติศาสตร์ของวิชาการด้านประวัติศาสตร์ไทย คือ การผลิตความรู้ประวัติศาสตร์ไทยอยู่ในมือชนชั้นนำไทยมาแต่ต้น แม้บทของประวัติศาสตร์ไทยและอุดมการณ์ทางประวัติศาสตร์ได้รับการสร้างสรรค์ขึ้นตามทัศนะหรือความเชื่อของชนชั้นนำไทยช่วงประมาณ ค.ศ. 1890 - 1930 ซึ่งได้รับผลสะท้อนอย่างแรงจากการเผชิญหน้ากับลัทธิอาณานิคมและจากวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 ผู้เขียนได้กล่าวถึงเงื่อนไขเฉพาะนี้ในที่อื่น และเรียกอุดมการณ์ประวัติศาสตร์ของไทยแบบนี้ว่า “ราชาชาตินิยม” (โปรดดูใน *ศิลปวัฒนธรรม* ตุลาคม 2544) เราจะเข้าใจปรัชญา จุดหมาย การหน้าที่ ของการศึกษาประวัติศาสตร์ใน

สังคมไทยจึงต้องทำความเข้าใจเงื่อนไขเฉพาะทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวด้วย ผลลัพธ์ที่สำคัญต่อสำนึกทางประวัติศาสตร์ในสังคมไทยก็คือ “ความจริง” ทางประวัติศาสตร์มีอย่างน้อย 2 ระดับที่มีคุณสมบัติต่างกัน ได้แก่ 1) ความจริงระดับลัทธิความเชื่อหรืออุดมการณ์ทางประวัติศาสตร์ และ 2) ความจริงตามการศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์

ความจริงในระดับลัทธิความเชื่อหรืออุดมการณ์ หมายถึง ความรู้หลัก ๆ หรือความรู้รากฐานเกี่ยวกับอดีตที่สังคมหนึ่ง ๆ เชื่อเกี่ยวกับตนเอง และปลูกฝังกันต่อ ๆ มาจนเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตน ความจริงระดับนี้เป็นความเชื่อร่วมของคนจำนวนมาก จึงมีอิทธิพลสูงและสำคัญมาก ไม่ว่าจะพิสูจน์ได้หรือไม่ได้ก็ตาม ความจริงระดับนี้ไม่ใช่ข้อเท็จจริงแต่มักเป็นการให้คุณค่าหรือความหมายที่เป็นนามธรรมแก่อดีต เราจะเข้าใจความเชื่อหรือความจริงระดับนี้ได้ต่อเมื่อเข้าใจรากเหง้าเงื่อนไขเฉพาะของความรู้ประวัติศาสตร์ในสังคมไทยเสียก่อน

ที่สำคัญคือ ความจริงระดับนี้ ซึ่งเป็นลัทธิอุดมการณ์ทางประวัติศาสตร์ มีอิทธิพลหรือกำหนดการตีความความจริงระดับที่สอง กล่าวคือ ในยามที่นักประวัติศาสตร์ค้นคว้าหลักฐาน ประมวลข้อมูลเข้ามา จำต้องอาศัยความคิดบางอย่างเป็นเครื่องชี้นำการเลือกสรรหลักฐาน และในยามที่นักประวัติศาสตร์พยายามตีความหาความสัมพันธ์เป็นเหตุเป็นผลของข้อมูลเหล่านั้น อุดมการณ์ทางประวัติศาสตร์มักกลายเป็นความคิดชี้นำการทำงานของนักประวัติศาสตร์โดยไม่รู้ตัว แทนที่ว่าการเข้าถึงความจริงตามการค้นคว้าทางวิชาการ (ระดับสอง) จะยกระดับความรู้ประวัติศาสตร์ปรับเปลี่ยนความเชื่อหรืออุดมการณ์ของสังคม กลับกลายเป็นว่าลัทธิอุดมการณ์ทางประวัติศาสตร์กำหนดชี้นำการหาความจริงทางวิชาการ กลายเป็นว่าความจริงที่เชื่อกันตามอุดมการณ์ทางประวัติศาสตร์กลายเป็นกรอบหรือเพดานความรู้ หรือเป็นเครื่องวัดตัดสินว่าความจริงจากการศึกษาค้นคว้าน่าเชื่อถือหรือไม่ รับได้หรือไม่ หรือควรถูกปฏิเสธ ผลักไสออกไปไม่ยอมให้มีที่ยืนในสังคม การค้นคว้าทางวิชาการจำนวนมากจึงกลายเป็นแค่การผลิตซ้ำ ตอกย้ำอุดมการณ์ดังกล่าว กลายเป็นแค่พิธีกรรมทางปัญญาเท่านั้นเอง

ตัวอย่างรู้จักกันดี คือ กรณีศัลยากรีกหลักที่ 1 และกรณีงานวิจัยเรื่อง ทำวสุรนาří ในทั้งสองกรณีการหาความจริงทางประวัติศาสตร์ขัดแย้งกับความเชื่อทางประวัติศาสตร์ถึงขนาดมีการประท้วงสาปแช่งนักประวัติศาสตร์ ชาวโคราชโกรธมากจนมาชุมนุมกันนับหมื่น ไม่มีการถกเถียงทางวิชาการ แต่ต้องการให้ลงโทษนักศึกษาผู้ทำวิจัยและลงโทษอาจารย์ที่ปรึกษาด้วย ในทั้งสองกรณี ประชาชนเขารู้แล้วว่าประวัติศาสตร์ที่ถูกคืออะไร ความจริงคืออะไร ความจริงที่แน่นอนไม่ต้องตั้งคำถาม ไม่ต้องสงสัย รู้เรียบร้อยแล้ว การหาความจริงแบบนักวิชาการไม่เป็นที่ประชาชนต้อนรับถ้าหากขัดแย้งกับความเชื่อของประชาชน

ปัจจัยที่ทำให้ความจริงระดับนี้มีอำนาจ ไม่ใช่แค่อำนาจของรัฐ ปัจจัยที่อาจมีพลังสำคัญกว่าก็คือ ความเชื่อประเภทนี้กลายเป็น story ที่สร้างคุณค่าหรือความหมายร่วมแก่สังคม เป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์หรือตัวตน ปัจจุบันไปเรียบร้อยแล้ว แล้วแต่ว่าจะเป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่น อัตลักษณ์ตัวบุคคล หรืออัตลักษณ์แห่งชาติ เรื่องราวเหล่านี้ จริงหรือไม่จริงก็แล้วแต่ เราปฏิเสธไม่ได้ว่าชีวิตคนจำนวนเป็นหมื่นแสนล้านเติบโตขึ้นมากับความจริงตามที่เขาเชื่อ เราจึงปฏิเสธไม่ได้ว่าลัทธิความเชื่อเป็นความจริงประเภทหนึ่ง เป็นเรื่องราวที่มีผลที่เป็นจริง มี reality effects สร้างสรรค์ให้คนสามารถดำรงอยู่ในแบบหนึ่งไปเรียบร้อยแล้ว

ความจริงที่ผู้คนรู้อยู่แล้วสลักแน่นในความเชื่อของเขายิ่งกว่าจารีกหลักที่หนึ่ง กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ มีเพดานอยู่เรียบร้อยแล้วอะไรเป็นขอบเขตของการแสวงหาความจริงในการศึกษาประวัติศาสตร์ที่เราไม่พึงละเมิด ยามที่ความรู้ประวัติศาสตร์กลายเป็นกรณีข้อถกเถียงในสังคมจึงกลับไม่ใช่การถกเถียงทางปัญญาเพื่อแสวงหาความจริง แต่กลับเป็นการใช้อำนาจสถาปนาความเชื่อขึ้นเป็นกรอบและขอบเขตของความจริง อันมีผลต่อไปว่าแค่นั้นคือการละเมิด-ไม่ละเมิด แค่นั้นคือการทำทายเป็น-ไม่ทำทายเป็น หรือกล่าวได้ว่า มีป้าย “นักประวัติศาสตร์ซึ่งสงสัยห้ามเข้า” แวนไว้เรียบร้อยแล้วในหลายกรณีที่เป็นความจริงในระดับลัทธิความเชื่อหรืออุดมการณ์

แต่นักประวัติศาสตร์ก็เป็นสมาชิกปกติของสังคม นักประวัติศาสตร์จึงอาจทำงานโดยไม่นึกสงสัยความจริงในระดับลัทธิความเชื่อหรืออุดมการณ์

กลับเริ่มจากความรู้ที่นึกว่าจริงไปเรียบร้อยแล้ว แล้วเอาไปตีความเรื่องอื่นต่อ ๆ ไป ตัวอย่างเช่น ความรู้ของเราเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สุโขทัยอิงอยู่กับศิลาจารึกหลักที่หนึ่งเป็นฐานสำคัญมาก แม้ว่านักประวัติศาสตร์เสริมต่อความรู้ไปมากแล้ว แต่ฐานของความรู้ที่เป็นจุดตั้งต้นและเป็นกรอบอ้างอิงเป็นความรู้ที่มาจากศิลาจารึกหลักที่หนึ่ง ภาพลักษณ์สุโขทัยที่แทบจะเป็นรัฐอุดมคติมาจากศิลาจารึกหลักที่หนึ่ง นี่คือเหตุผลว่าทำไมจารึกหลักนี้จึงเป็นกรณีคอขาดบาดตาย เพราะว่าไม่ใช่สะท้อนความรู้ประวัติศาสตร์เท่านั้น แต่สะท้อนตัวตนความเป็นไทยโดยรวมด้วย

แต่ถ้าเราคิดอีกมุม เราคงต้องถามว่าสังคมเราเติบโตมากับความเชื่อทางประวัติศาสตร์ที่อ่อนแอขนาดนี้ได้อย่างไร เขย่ากันหลักเดียวก็แทบจะพังทั้งบ้านทั้งเมือง ถ้าหากเราโตมากับวัฒนธรรมประวัติศาสตร์ (historical culture) ที่หนักแน่นมั่นคงกว่านี้ เราคงสามารถเผชิญหน้ากับอดีตได้อย่างหนักแน่นมั่นคงกว่านี้ โปรดสังเกตว่าในการถกเถียงทั้งสองกรณี ไม่มีการตั้งคำถามว่าศิลาจารึกหลักที่หนึ่งมีความสำคัญขนาดที่เป็นเสาหินค้ำจุนประวัติศาสตร์แห่งชาติของเราจนแตะไม่ได้ ดึงข้อสงสัยไม่ได้ มาได้อย่างไร ตั้งแต่เมื่อไร เราก่อร่างสร้างความคิดนี้มาตั้งแต่เมื่อไร ทำไมการดึงข้อสงสัยจึงเป็นเรื่องคอขาดบาดตาย สังคมไทยอนุญาตให้ดึงข้อสงสัยในทางวิชาการได้หรือไม่ได้ในเงื่อนไขอะไร อะไรที่สังคมไทยถือเป็นการละเมิด คำถามเหล่านี้จะนำไปสู่ความเข้าใจวัฒนธรรมประวัติศาสตร์ (historical culture) ของสังคมไทย

ความจริงของประวัติศาสตร์แห่งชาติตามลัทธิอุดมการณ์ราชาชาตินิยมเป็นกรอบและเพดานของความรู้ที่ทรงอิทธิพลและผู้คนเชื่อนิทิตไม่เคยคิดสงสัยยิ่งกว่าศิลาจารึกหลักที่หนึ่ง ความเชื่อว่าสยามถูกรังแกแต่ไม่เคยตกเป็นอาณานิคมด้วยพระปรีชาสามารถ ทั้งยังเจริญรุ่งเรืองพิเศษกว่าชาติอื่นตลอดมา กลายเป็น story ที่สร้างคุณค่าความหมายร่วมแก่ความเป็น “ชาติ” ของไทยยิ่งกว่าศิลาจารึกหลักที่หนึ่ง เป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์หรือตัวตนแห่งชาติปัจจุบันยิ่งกว่าศิลาจารึกหลักที่หนึ่ง ทั้งยังไม่ถูกสงสัยท้าทายอย่างศิลาจารึกหลักที่หนึ่ง ความภูมิใจเชื่อมั่นว่าสยามไม่เคยตกเป็นอาณานิคม

ทำให้มองข้ามหลายอย่างในประวัติศาสตร์ไทยที่เป็นอาการของสภาวะกึ่งอาณานิคม และอีกหลายปรากฏการณ์ที่แสดงความเป็นเจ้าอาณานิคมเหนือรัฐที่อ่อนแอกว่ารอบ ๆ สยาม ทำให้ไม่เคยเข้าใจผู้ที่ถูกสยามรุกราน ข่มเหงครอบครอง ความเข้าใจสภาวะปัจจุบันจึงมักคับแคบด้วยความหลงตัวเองและด้วย Bangkok-Thai centrism ลัทธิอุดมการณ์ประวัติศาสตร์แบบนี้ยังมีอิทธิพลสูงต่อปรัชญา รูปการและระบบการเมืองของไทยจนทุกวันนี้ และต่อค่านิยมและความสัมพันธ์ทางสังคมอีกหลายอย่าง เช่น วาทกรรมความสามัคคี ผลประโยชน์แห่งชาติ ความเข้าใจแบบไทย ๆ ต่อประชาธิปไตย เป็นต้น

นักประวัติศาสตร์ไทยจำนวนมากก็ติดกรอบและอยู่ใต้เพดานของลัทธิอุดมการณ์ประวัติศาสตร์แบบนี้ อธิบายความเปลี่ยนแปลงแทบทุกอย่าง ในสมัยรัชกาลที่ 5 ว่าเป็นไปเพื่อรักษาเอกราชของชาติ กลายเป็น organic intellectuals ของราชาชาตินิยมโดยไม่รู้ตัว การศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์ในสังคมไทยจำนวนมากจึงเป็นการต่อเติมเสริมแต่งความรู้รากฐานตามที่รู้และเชื่อกันอยู่ก่อนแล้ว ประวัติศาสตร์ที่ทำหายความจริงตามลัทธิอุดมการณ์ เช่น ประวัติศาสตร์รัฐปัตตานี ประวัติศาสตร์ลัทธิอาณานิคมของสยาม ประวัติศาสตร์กึ่งอาณานิคมของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จึงดูขัดแย้งละเมิด “ความจริง” จึงต้องถูกอธิบายเสียใหม่ให้เข้ากันได้กับลัทธิอุดมการณ์ราชาชาตินิยม หรือถูกเบียดขับทำให้เงียบเสีย

น่าคิดว่า เราน่าจะศึกษาความ “ไม่จริง” ในประวัติศาสตร์ไทยให้มากกว่านี้ ทำอย่างไรข้อเท็จจริงบางอย่างจึงถูกปฏิเสธหรือเบียดขับให้กลายเป็นความไม่จริง การทำความเข้าใจกับ “ความไม่จริง” ในหลาย ๆ ลักษณะ จะช่วยให้ชัดเจนขึ้นว่า “ความจริง” ตามอุดมการณ์ของไทยมีลักษณะอย่างไร

คงชัดเจนพอแล้วว่า ความจริงทางประวัติศาสตร์ไม่ใช่เพียงแค่ผลของการตรวจสอบวิพากษ์หลักฐานจากภายนอกภายใน การหาความจริงทางประวัติศาสตร์มิใช่เพียงสิ่งที่นักประวัติศาสตร์ทำ แต่มีความจริงอีกชุดที่นักประวัติศาสตร์วิ่งชนอยู่เป็นประจำ ในขณะที่นักประวัติศาสตร์อีกจำนวนหนึ่งช่วยผลิตซ้ำตลอดมา

หาความจริงไปทำไม

ความรู้ดีดึกในยุคนั้นที่จะกลายมาเป็น“ประวัติศาสตร์”มีความสำคัญในฐานะการสถาปนาระเบียบสังคมลงเป็นคัมภีร์ การสร้างคัมภีร์อย่างพระราชพงศาวดารให้ “ถูกต้อง” เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างสภาวะปกติสุขของสังคม

วิชาประวัติศาสตร์ในสังคมไทยยังอาจมีความสำคัญในทำนองนี้อยู่ แต่ “ความจริง” ในการสร้างคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์เป็นคนละเรื่องกับความจริง (truth) และความเป็นจริง (reality) ซึ่งประจักษ์ของวิทยาการสมัยใหม่ วิธีการและพิธีกรรมที่จำเป็นต่อการจัดการกับความจริงเหล่านั้นก็เป็นคนละเรื่องกัน

หากกล่าวอย่างถึงที่สุด ภารกิจของวิชาการทางมนุษยศาสตร์รวมทั้งประวัติศาสตร์ ไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องเล็ก ๆ ตีความกันเล่น ๆ เพื่อประเทืองจิตใจ แต่เป็นเรื่องใหญ่ คือ การสงสัยต่อความเชื่อที่มีอยู่ในสังคม ศึกษาว่าความรู้ที่เป็นความเชื่ออุดมการณ์ก่อร่างสร้างตัวมาอย่างไร เขียนกันมาอย่างไร มีเหตุผลการบวนการอย่างไรจึงทำให้ได้รับการสถาปนาเป็นลัทธิความเชื่อของสังคม เพื่อบุกเบิกเปิดทางแก่การเปลี่ยนแปลง

นำคิดว่าการศึกษาประวัติศาสตร์ในสังคมไทยเป็นการหาความจริงแบบไหนกันแน่

ปัญหาทำนองนี้ มีแต่วิธีการทางมนุษยศาสตร์เท่านั้นจึงจะเข้าใจได้ เพราะไม่ใช่ความจริงเชิงประจักษ์ที่วิธีการทางวิทยาศาสตร์จะช่วยอะไรได้

ถาม - ตอบ

อ.สุวรรณา: คิดว่าจะไม่สรุป แต่อยากจะให้โอกาสกับท่านผู้เข้าร่วมประชุมทุกท่านได้ถามคำถาม และสนทนากับวิทยากร สำหรับผู้เข้าร่วมประชุมที่อยู่ห้องหนึ่ง ที่ดูจอบีอยู่ จะเขียนฝากมากับเจ้าหน้าที่ก็ได้ จะได้มีส่วนร่วมด้วย อย่างไรก็ตามก็เชิญจากห้องนี้ก่อนเพราะรู้สึกว่ามีหลายคน

อยากแสดงความคิดเห็น ช่วยกรุณาบอกชื่อด้วย คิดว่าจะใช้เวลาพูดคุยกครั้งชั่วโมงถึงสี่สิบนาที แล้วให้วิทยากรกล่าวอีกคนละประมาณ 4 - 5 นาที

ผู้ร่วมประชุม: กราบนมัสการพระคุณเจ้า และวิทยากรทุกท่าน ผมเป็นกวีมาจากอยุธยา ได้ทราบข่าวก็จะมาศึกษาเรื่องมนุษย์ เพราะผมเรียนทางวิทยาศาสตร์ ท่านครับ ที่พูดกันถึงเรื่องความจริง ความจริงบางครั้งเราพูดไม่ได้ เพราะว่าบริบทของประวัติศาสตร์ที่เขาทำกันตอนนั้น เขาทำให้สังคมขณะนั้นเป็นสุข แล้วเราคนรุ่นหลังมาวิจารณ์เขา ผมว่าไม่ค่อยเหมาะ ผมยกตัวอย่างง่าย ๆ ที่อยุธยาเป็นเมืองประวัติศาสตร์ ผมเด็ก ๆ ผมมาเรียน ม.1 ถึง ม.8 ที่อยุธยาวิทยาลัย ต้องมานอนวัด หน้าวัด ผมนี้เป็นพระที่นั่น ผมเล่นโป้งแปะกันเป็นประจำ กำแพงวังอยู่ที่ริมแม่น้ำ ผมเคยไปชนอิฐเข้ามาในวัด แต่เดี๋ยวนี้กำแพงเมืองไปสร้างที่ด้านหลัง เดียวนี้คนรุ่นใหม่ 20 ปีให้หลังมานี้ไปอยุธยา นี่กำแพงเมืองอยุธยา ความจริงในขณะนี้เขาอยากให้เห็นว่ากรุงศรีอยุธยามีกำแพงเมืองก็เท่านั้น แต่จริง ๆ มันเป็นตำนาน เพราะฉะนั้นผมถึงว่าเรื่องหลาย ๆ เรื่องที่เกิดปัญหา กับคนรุ่นใหม่ ซึ่งคนรุ่นเก่ามีผลกระทบเยอะ เรื่องศิลาจารึก ตอนนั้นเขาทำทำเพื่อแผ่นดิน แต่มาถูกคนรุ่นลูกหลานด่า ผมไม่เห็นด้วย เพราะฉะนั้นความจริงบางอย่างไม่ควรพูด ผมยกตัวอย่าง อย่างผมเขียนหนังสือ ในเรื่องมีลูกชายไปเล่นกีฬา เล่นดีเยี่ยมเลย ได้เหรียญทอง สมมติว่าเป็นมวย ถ้าพ่อมาบอกว่าเวลาต่ออย่าหลับตานะลูก ลูกก็จะหมดเลยนะที่เคยภูมิใจ เพราะฉะนั้นความจริงนะครับท่านครับ สังคมขณะนั้นเป็นอย่างไร เขาทำให้สังคมตรงนั้น เขาเรียกว่าบรรทัดฐานสังคมเขาเป็นอย่างนั้น เราต้องละเอียดกันหน่อยนะครับ ผมให้ข้อคิดเห็นว่าความจริงนะครับ บางครั้งเราพูดทำลายหลายสิ่ง ผมฝากเอาไว้เป็นข้อคิด

อ.สุวรรณ: เป็นประเด็นความจริงของชนบ เราควรจะมีทำที่อย่างไร อยากให้อาจารย์มารคตอบก่อน ในแง่ที่ว่าอาจารย์มารคบอกว่าเกณฑ์อันหนึ่งคือทำสำเร็จ ท่านกำลังบอกว่ามันทำสำเร็จในสมัยหนึ่ง คนสมัยหลังมีสิทธิอะไรไปวิจารณ์สิ่งซึ่งเคยสำเร็จในสมัยหนึ่ง ขออาจารย์มารคก่อนแล้ว

อาจารย์ธงชัย ขอสั้น ๆ นะคะ ท่านผู้ถามทุกท่าน เนื่องจากเรามีผู้เข้าร่วมประชุมมากมาย ขอให้กระชับแล้วก็สั้น จะได้มีคนถามให้ได้มากที่สุด เชิญอาจารย์มารค

อ.มารค: บางครั้งผมเข้าใจว่าการเถียงเรื่องอะไรจริงในประวัติศาสตร์ เหตุที่เกิดปัญหาเพราะเถียงผิดจุด ไปดูหลักฐานทางประวัติศาสตร์ นี่ก็ว่าสำคัญ แล้วไปดูว่าเกิดอะไรขึ้น ไปเขียนอะไรเมื่อไร อันนั้นเป็นเพียงจุดเริ่มต้นเล็กนิดเดียวในความเข้าใจของผม จริง ๆ การถกเถียงว่าอะไรจริงในประวัติศาสตร์ไม่ใช่เรื่องนั้น และไม่ใช่เรื่องที่เราอยากจะเลือกเข้าใจดีด้อย่างไรด้วย ที่จริงนั่นก็ไม่ใช่ **จริงๆ การถกเถียงในประวัติศาสตร์ก็คือ การถกเถียงว่าเราอยากจะอยู่ต่อไปอย่างไร** ตรงนี้ทำให้ผมเข้าใจมาตลอดว่าประวัติศาสตร์เป็นมนุษยศาสตร์ ไม่ใช่สังคมศาสตร์อย่างที่บางคนเข้าใจ เพราะเป็นวิชาที่ normative ที่สุด เพราะการบอกว่าต่อไปเราอยากอยู่กันอย่างไร และอย่างอื่นมันไปกลบสิ่งนี้หมด ไปเถียงเรื่องอื่นจริงๆ ไม่ใช่สำคัญ เพราะฉะนั้นถ้าจะถกเถียงให้ตรงจุด ก็เอาให้ตรงจริงๆ ว่าต่อไปเราอยากอยู่กันอย่างไร อยู่อย่างอดีตดีหรือไม่ดี ตรงนี้ผมว่าอาจจะแก้ปัญหาได้

อ.สุวรรณ: ดีเหมือนกันนะคะ นักปรัชญาตอบคำถามทางประวัติศาสตร์ได้จากอีกแง่มุมหนึ่ง อาจารย์ธงชัยจะเสริมอะไรอีกนิดหนึ่งไหมคะ

อ.ธงชัย: ผมไม่ตอบท่านที่ให้ความเห็นมา แต่ผมก็รับความเห็นนั้นไป แต่ผมจะขอตอบอาจารย์มารค อาจารย์ครับคำถามนั้นโหดกว่านะครับ

อ.ธีระ นุชเปี่ยม: ผมขออนุญาตถามคำถามที่ต้องบอกว่าเบื้องต้นมาก เพราะผมได้ฟังแล้วผมเกิดความรู้สึกว่า *ความจริง กับ ความรู้* มันอย่างเดียวกันหรือเปล่า ในทางประวัติศาสตร์เมื่อเราบอกเราแสวงหาความจริงหรือเราแสวงหาความรู้ ผมคิดว่าความจริงในประวัติศาสตร์ไม่มีใครทราบ หลวงพ่อคุณพูดได้ถูกเลย *ภูก็เกิดไม่ทัน มึงก็เกิดไม่ทัน ไม่มีใครรู้* แต่เราหา

ความรู้ได้ครับ ความรู้ทางประวัติศาสตร์ ความรู้ซึ่งขึ้นอยู่กับหลักฐาน ไม่มีอย่างอื่น ความรู้ที่ได้มาจากประวัติศาสตร์ ต้องอาศัยหลักฐาน ไม่มีทางอาศัยอย่างอื่นได้ จะไปเข้าฝันเข้าทรงแล้วบอกว่าเป็นความรู้ คงไม่มีใครยอมรับว่าเป็นความรู้ แต่ว่าความรู้มีนัยที่เป็น pragmatic คือหมายความว่าเรารู้ผิดก็ได้ ผมว่ามนุษย์เราอยู่กับความรู้ผิด ๆ มาตลอดเวลา ตั้งแต่ความรู้ที่บอกว่าโลกแบน ก็ไม่เห็นเป็นไรเราก็อยู่ได้กันมาตลอด สมมติว่าวันหนึ่งมีหลักฐานยืนยันว่าหลักศิลาจารึกหลักที่หนึ่งไม่ได้สร้างในสมัยสุโขทัยสำหรับผม ผมว่าไม่เห็นจะเป็นอะไรตายตรงไหน ผมว่านั่นคือความรู้ใหม่ โอเคเราได้ความรู้ใหม่แล้วตรงนี้ ผมคิดว่าในเรื่องอย่างนี้ เราแสวงหาอะไร เราแสวงหาความรู้หรือว่าความจริงครับ

อ.เจตนา: ผมพยายามจะเลี่ยงไม่พูดอะไรที่มันตายตัวนัก แล้วก็ผมไม่คิดว่าวิชาการระดับโลกอย่างนี้จะไปถึงสัจธรรมที่เลยไปจากข้อโต้แย้งอะไรทั้งหลาย สิ่งที่ผมเน้นมาก ๆ ที่พูดในตอนต้นว่าวิชาประวัติศาสตร์มีคุณูปการนั่นคือว่า ก่อนที่เขาจะสรุป เขาสอนกันมาว่าให้หาหลักฐานให้ได้รอบด้านที่สุด ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ กลั่นกรองสิ่งเหล่านั้นแล้ว แล้วจึงลงความเห็นว่ามันใกล้เคียงความจริงที่สุดเท่าที่เราจะรู้ ณ บัดนี้ ถ้าพูดกันภาษาทางศาสนาก็หมายถึงว่าความจริงก็อยู่ข้างบนนั่น เราไปไม่ถึงนะครับ แต่ว่าอย่างเรื่องศิลาจารึกอะไรนี้ก็ตาม ผมก็หนักใจนะ เพราะว่ามีเงื่อนไขบางประการในสังคมไทยที่ว่า พูดความจริงอย่างไรจึงจะบาดใจคนน้อยที่สุด มีวิธีพูดครับ ถึงค้นพบมาใหม่แล้วว่าปลอม ก็ต้องมีวิธีพูดที่สร้างสรรค์ แล้วผมจะช่วยเรียบเรียงให้

อ.มารค: ตรงนี้ผมก็เห็นด้วยครับว่าต้องแยกความจริงออกจากความรู้ก็เป็นประเด็นหลักในปรัชญาตั้งแต่ต้นว่า ความรู้มันต้องมีเหตุผลยืนยันหลักฐานอะไรอย่างที่ท่านบอกทั้งหมด แต่ที่นั่นมันไม่ได้แก้ปัญหา การที่เราขยับจากการถกเรื่องความจริงมาถกเรื่องความรู้ เพราะว่าความรู้ภายในกรอบแคบที่เมื่อสักครู่นี้ออก ก็ยังมีผลกระทบต่อบัจจุบันและอนาคต ก็ยังต้องถกอีกว่าสิ่งที่เรียกว่ารู้มีผลอย่างไร ก็กลับไปเรื่องเดิมอีก ก็ต้องถกว่าผลที่มีจะ

เอาอย่างไรงันแน่ ยังต้องมีวิธีหยุด คือผมไม่เชื่อว่าทุกวิธีอยู่กัน ทุกอย่างดีเท่ากันหมด ไม่จริง มีบางวิธีอยู่ร่วมกันดีกว่าวิธีอื่น และถ้าอะไรนำไปสู่วิธีที่ไม่ดีเท่า ก็ต้องถือว่าเป็นของไม่สำคัญ ควรจะทิ้ง

อ.ธงชัย: ผมขอเสริมประเด็นคือ บ่อยครั้งบางที่เราไม่เห็นว่ามีวิธีการทางมนุษยศาสตร์อย่างการวิจารณ์และการตีความเป็นเรื่องที่สำคัญ อย่างที่อาจารย์เจตนาบอกว่าอาจารย์เจตนาจะเลียงพูดอะไรที่มันตายตัว ผมไม่ตีความเลยเถิด แต่ถ้าหากผมจะตีความแบบไม่แคร์อาจารย์ก็คือว่า วิทยาศาสตร์พยายามจะพูดอะไรที่ตายตัว ในแง่นี้ ผมกลับคิดว่านักมนุษยศาสตร์จำนวนไม่น้อยน่าจะเห็นตรงกันตรงนี้ว่าโลกเราจะอยู่ได้ เอาเข้าจริงโลกเราอยู่ได้มาตลอดหลายพันปีด้วยการทำอะไรหลาย ๆ อย่างมันไม่ตายตัว พอพยายามทำให้ตายตัว ฆ่ากันทุกทีเลย หรือว่าทะเลาะกันจนเปิดเปิง เพราะฉะนั้นปัญหาเรื่องความรู้ความจริงบางครั้งถ้าบวกค่าอีกหนึ่งค่าเข้าไปโดยไม่ใช่เหมือนกัน แต่ขณะเดียวกันอย่าไปแยกให้ต่างกันมากนักระหว่างความรู้ ความจริง ความเชื่อ และอย่าไปรู้สึกว่าเป็นเรื่องเสียหายนักหนาที่สามอันนี้จะอยู่ใกล้ ๆ กัน ผมว่าโลกอาจจะสนุกขึ้น

อ.เจตนา: มีตัวอย่างอื่นเหมือนกัน อาจารย์พิริยะ เป็นผู้ก่อวนทางปัญญาที่ดี แต่ว่าผมก็ตึงอะไรหลาย ๆ อย่างว่าหลักฐานและเหตุผลบางครั้งไม่ค่อยหนักแน่น ไม่พูดเรื่องหลักศิลาจารึก หลายปีมาแล้วอาจารย์พิริยะพยายามจะบอกว่าศิลปินไทยลอกเลียนศิลปินอเมริกันทั้งสิ้น แล้วก็ทำหนังสือออกมาเล่มหนึ่ง มีภาพที่มีนัยว่าเป็นภาพศิลปะต้นแบบที่อเมริกันเขาวาด แล้วก็มีภาพที่จิตรกรไทยศิลปินไทยวาด แล้วบอกว่าคนนี่ลอกคนนี่ คนนี่ลอกคนนั่น พวกศิลปินก็มีปฏิกิริยาแรงและเร็วไปหน่อย บางคนไปพูดถึงขั้นว่าจะฟ้องศาล มันไม่ใช่เรื่องที่จะฟ้องศาล เป็นเรื่องที่จะต้องสู้กันด้วยเหตุผลและหลักฐาน แต่ถ้าอาจารย์พิริยะใช้เวลามากกว่านั้นสักหน่อย วิเคราะห์ให้ละเอียดเลยว่าที่เขาได้มาจากสหรัฐอเมริกา แต่ละคนมันไม่เหมือนกัน ไม่ใช่ว่าดูงานต้นแบบแล้วมันกลายมาเป็นภาพนี้ มันผ่านกระบวนการกลั่นกรอง คิดใหม่ อะไรอีกเยอะเยอะ มองให้ดี วิธีการ

ของอาจารย์พิริยะกลับจะเป็นการสร้างสรรค์เสียด้วยซ้ำ ที่ว่าคนรับประสบการณ์จากต่างประเทศแล้ว รับประสบการณ์จากที่อื่นแล้วคิดใหม่ได้ ตรงนี้ที่ผมคิดว่าความใจร้อนของอาจารย์พิริยะเลยทำให้สิ่งที่ท่านต้องการมันหยุดเร็วไปหน่อย และเกิดปฏิกิริยาที่แรงเกินไป ถ้าอธิบายให้เห็นเลยว่าขั้นตอนมันหลายขั้นตอน ใช้เวลาให้มากกว่านั้นหน่อย ผมพูดอย่างนี้ผมไม่กลัวอาจารย์พิริยะโกรธ เพราะผมรู้ว่าอาจารย์พิริยะไม่โกรธ เพราะท่านบอบช้ำมาคล้อย ๆ กับผมเหมือนกันจากมหาวิทยาลัยศิลปากร เคยทำเรื่องศิลปะไทย แล้วก็ทำออกมาแล้วผมถามอาจารย์ว่าเป็นร่างไซ้ไหม อาจารย์จะกลับไปเขียนใหม่อีกไซ้ไหม เพราะว่าผมคิดว่าควรจะเขียนใหม่นี้แหละครับเสร็จแล้วครับ นั่นคือปัญหาครับ วิชาเราต้องใช้เวลาเยอะ ๆ เพราะฉะนั้น สกว. เขาให้ทุน บางที่เขาให้เวลา 3 ปี วิชาอย่างเราเขาให้เวลาเรา 3 ปี แต่ถ้า 3 ปีไม่เสร็จ เขาเรียกเงิน

อ.ประพนธ์: จริง ๆ แล้วเห็นด้วยกับอาจารย์เจตนา ไม่ว่าเรื่องอะไรก็ตาม เท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ผมว่าการตีความและการวิจารณ์ผิดได้ แต่การที่จะนำหลักฐานอะไรมาใช้ในหัวข้อนั้น ๆ ไม่ควรจะมีผิด เพราะฉะนั้นสิ่งที่ปัญหาอยู่ทุกวันนี้คือ เกิดอาการสังเดชแสงฤทธิ์ โดยที่ไม่ได้ดูให้ละเอียดก่อนว่าอะไรเป็นอะไร หรือว่าไม่รู้ตัวตัวเองแสดงความคิดจากความเชี่ยวชาญของตัวเองหรือเปล่า เพราะฉะนั้นก็เลยเกิดอาการที่ใครก็ได้ ไม่ต้องเรียนก็ได้ แล้วก็ออกความคิดในศาสตร์นั้น ๆ โดยที่ไม่ได้ระมัดระวัง ถ้าในกรณีหลักศิลาจารึกหลักที่หนึ่ง อันไหนที่เหมือนสุโขทัยก็คือลอกหลักที่สองที่สาม อันไหนที่ไม่เหมือนสุโขทัยคือคิดเอาเองใหม่ แต่ว่าผู้ที่ได้เห็นอย่างนั้นได้อ่านพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 4 ทั้งหมดหรือไม่ รู้ว่าโครงสร้างของสำนวน ว่าท่าทางท่วงที่เป็นอย่างไรก็ได้ดู ได้อ่านจารึกขอมทั้งหมดหรือไม่ เพราะศัพท์ต่าง ๆ ที่ว่าใหม่ มันอยู่ในจารึกขอมก่อนหน้านั้นแล้ว เยอะแยะมากมาย เพราะฉะนั้นก็เป็นเรื่องน่าเสียใจอันหนึ่งเหมือนกัน ผมมีคำถามอยู่คำถามหนึ่ง ผมอยากจะรู้ว่า true กับ real ต้องอยู่ด้วยกันเสมอหรือไม่

อ.สุวรรณ: บังเอิญอาจารย์ประพนธ์มาช้า เขาพูดตั้งแต่ต้นแล้วว่า วันนี้เขาพูดเรื่องความจริง ไม่ใช่ reality

อ.เจตนา: ผมคิดว่าต้องยกย่องพวกที่เขาทำงานประเภทช้า ๆ หนัก ๆ เช่นอาจารย์ประเสริฐ สมัยก่อนไม่มีการถ่ายภาพ ท่านต้องป็นไปดูหลักศิลาจารึกทุกวันเสาร์ ท่านป็นขึ้นดู แล้วท่านแกะทีละตัว ถึงเดี๋ยวนี้ เขาก็นั่งอ่านศิลาจารึกกัน ไม่ใช่อ่านเหมือนอ่านหนังสือพิมพ์ บางทีหนึ่งคำใช้เวลาเป็นปี แต่ความรู้ก้าวหน้าไปมากแล้วครับ ผมยกตัวอย่างเรื่องภาษาบาลี ขณะนี้คนไทยรู้จนถึงขนาดว่าบาลีที่ใช้กันอยู่แบบนี้ ไม่ใช่บาลีที่มากับพุทธศาสนาโดยตรง เป็นบาลีบ้านนอกอีกแบบหนึ่ง ผมกำลังบอกกับพวกสันสกฤตว่า เมื่อไรจะไปถึงขั้นนั้นสักที ที่อ้างกันว่าสันสกฤตที่อ้างในศิลาจารึกนั้นของเขมรของขอมอะไร ผมพยายามจะถามว่าสันสกฤตที่แปลงไป มันมีอะไรที่เอียงมาเข้ากับภาษาพื้นเมืองของเรา เพราะนามสกุลผม ไปที่ไหนเขาก็คิดว่านามสกุลของผมเป็นแขก ของพวกนี้ ความรู้ก็ค่อย ๆ ไปทีละนิด ๆ เราด่วนสรุปคงไม่ได้ ผมยกย่องพวกอ่านศิลาจารึกจริง ๆ คือ บังเอิญผมไม่ได้เรียนทางนี้ ถ้าเรียนทางนี้คงจะโหมมมากกว่านี้

อ.มารค: ผมไม่ทราบว่ามีดमारयाหรือเปล่าถ้าพูดซ้ำที่เพิ่งพูดเพราะว่าก็ยังหลงอยู่ทางนั้นกันอยู่ เก็บแค่นั้นก็ตาม หลักฐานประวัติศาสตร์ระมัดระวังไม่ด่วนสรุปอะไรก็ตาม จะไม่ตอบปัญหาที่กำลังถกกันอยู่ ผมว่ามันเป็นการบังหน้า ที่ไม่ยกถกปัญหาที่สำคัญของสังคมไทยมากกว่า แล้วมานั่งถกเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ เรื่องอย่างนี้ว่าอะไร เป็นอะไร ใครพบเมื่อไหร่ที่ไหน จริงอยู่ ผมเห็นด้วยว่าบางที่ด่วนสรุป แต่มันไม่ได้เป็นประโยชน์ที่ยืดออกไป ผมไม่ได้สนับสนุนให้รีบสรุป แต่สนับสนุนให้เลิกสรุปคือเลิกไปทิศทางนี้ นี่ไม่ใช่ปัญหาที่เราถกกันอยู่ แต่คนไม่ยกถกก็เลยบังด้วยสิ่งนี้

อ.ธงชัย: ผมเลยขอเสียมารยาทอีกคน พูดเรื่องที่พูดไปแล้วก็คือว่าอย่าลืมประเด็นอันหนึ่งว่า อาจารย์พิริยะจะถูกหรือไม่ มีคำถามอีกชุดหนึ่ง

ว่า สังคมไทยตอบต่อการตั้งคำถามอันนี้อย่างไรเป็นอีกคำถามหนึ่ง

อ.สุวรรณา: ขอแทรกด้วยคำถามที่มาจากอีกห้องหนึ่ง ความจริงกับความรู้อย่างไร ในทางมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เห็นมีแต่การถกเถียงตลอดเวลา มีการยอมรับกฎบางอย่างของความจริงความรู้หรือไม่ หรือเป็นเพียงปัญหาความใจกว้างใจแคบ คำถามที่ 2 ทุกอย่างเป็นสิ่งสร้างทางสังคมหรือเปล่า ความรู้ความจริงทุกอย่างถูกสังคมสร้างขึ้นหรือเปล่า

อ.มารค: ผมว่าอันนี้เป็นตัวอย่างที่ดีที่เทียบมนุษยศาสตร์กับธรรมชาติที่ว่าเลือกใช้คำว่าเดียวกันไปเรื่อย อันนั้นเป็นธรรมดา และเหตุที่เป็นธรรมดามีที่ไปที่ไป ไม่ใช่ธรรมดาเพราะว่าเป็นคนชอบเถียง คือวิทยาศาสตร์มีธรรมชาติคอยควบคุมอยู่ วิทยาศาสตร์เวลาทำอะไรก็ตาม หาความจริงมันมีตัวมันอยู่ คอยชั่งวัด คอยสกัดอยู่ว่าใช่ไหม อะไรอย่างนี้ แต่ในมนุษยศาสตร์ สิ่งที่อยู่ข้างนอกงานของนักมนุษยศาสตร์ ไม่ใช่ของอย่างเช่นธรรมชาติ มันคือสิ่งที่มนุษย์ปรารถนา ตามความเข้าใจของผม เบื้องหลังทุกอย่างที่มนุษยศาสตร์ทำมีสิ่งหนึ่งเรียกว่าสิ่งที่ปรารถนา สิ่งที่ปรารถนาอยู่ทั้งสองระดับ ชีวิตที่ปรารถนาในฐานะโดดเดี่ยวบุคคล และสังคมที่ปรารถนา ไม่ว่าจะทำอะไร ตัวนี้เป็นตัววัดอยู่ข้างหลัง ที่นั่นเมื่อตัวนี้เป็นตัววัดและมันเป็น normative มันก็ต้องถกเถียงกันตลอด และไม่มีที่สิ้นสุด การถกเถียงไม่ใช่เป็นของไม่ดี กลายเป็นของดี เพราะว่ามันอย่างนั้นเราไม่สามารถเรียนรู้จากการปรับความคิดของเราเกี่ยวกับสิ่งที่ดียังไง

อ.ธงชัย: สั้น ๆ นิดเดียว คำถามที่ 2 ที่ว่า ความรู้ทุกอย่างเป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้นใช่ไหม คำตอบคือ ใช่ครับ

อ.กัลยา ดิงศภักดิ์: ดิฉันอยากจะแบ่งปันความคิดตรงนี้ ความรู้ในงานวิจัยที่ทำอยู่ ดิฉันเป็นนักภาษาศาสตร์ คำถามสำหรับภาษาไทยถิ่นก็คือคำถามที่ถามกันมากคือว่า รอยต่อระหว่างภาษาถิ่นทั้ง 4 ภาษาอยู่ตรงไหน

เวลาที่เรามองแบบเร็ว ๆ กว้าง ๆ มันก็มีคำตอบ แต่ยิ่งใช้วิธีการที่ละเอียด ยิ่งขึ้น ยิ่งมองให้ละเอียดยิ่งขึ้น มองไปในแง่ของเชิงการแปล ในแง่ของอายุ ในแง่ของสังคม ทุกสิ่งทุกอย่างเรามองเข้าไปแล้วมันสลาย คือตรงนี้เรื่อง ความรู้กับความจริง ยิ่งทำวิจัยเข้าไปเท่าไร ที่เคยนี้กว่ารอยต่อมันอยู่ตรง นั้นกลับหายไป เพราะว่ามันกลายเป็นว่าคนก็เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ภาษาที่คนใช้ก็ เปลี่ยนตลอด ดิฉันคิดว่าเป็นเรื่องที่สำคัญมากว่าเราต้องรับเสมอว่า อะไรที่เคยจริง ณ วันนี้ พรุ่งนี้มันก็ไม่จริงแล้ว เราก็ต้องพยายามที่จะหาความรู้ต่อไปว่า จริง ๆ แล้ว ขณะนี้มันเป็นอย่างไร ยิ่งเราเก่งมากยิ่งขึ้น ความจริงยิ่ง สลาย หายไปต่อหน้าต่อตา เพราะฉะนั้นตรงนี้ จากที่จับงานเรื่องนี้อยู่ทำให้ มองเห็นเรื่องนี้ค่อนข้างจะชัดมาก ค่อนข้างจะทำใจ เวลาที่วิจัยได้ผล ออก มาเดี๋ยวนี้ ปีนหน้าไปทำก็เปลี่ยนไปอีกแล้ว มันก็สลายไปอีกแล้ว แล้วก็ไป เป็นชุดของความรู้ชุดอื่นต่อไป ก็เรียนว่า คือถ้าเมื่อเราพยายามไปกำหนด ตายตัวว่าความจริงคืออะไรแล้วก็หยุด เราไม่ไปไหนในการที่จะเข้าใจมนุษย์ เพราะมนุษย์เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

อ.สุวรรณ: วิธีวิทยาที่ละเอียดทำให้สิ่งที่เราคิดว่าจริงอาจจะแปร เปลี่ยน แต่ถ้าโจทย์เป็นโจทย์เกี่ยวกับภาษาถิ่นหรือเกี่ยวกับโลกข้างนอก ถ้ามันไม่เกี่ยวกับอัตลักษณ์ของเรา เราอาจจะเข้าใจได้ง่ายกว่าหรือเปล่า สมมติโจทย์เป็นเรื่องที่กระทบกับอัตลักษณ์เราอย่างรุนแรง เราอาจจะเข้าใจ ได้ยากขึ้นหรือเปล่า

อ.ประพนธ์: การที่กระทบอัตลักษณ์อย่างเช่นศิลาจารึกหลักที่หนึ่ง มีหนังสือพิมพ์ มีอะไรต่อมิอะไรขึ้นมา คือ concept อัตลักษณ์ของคนไทย อยู่ตรงไหน นิยามอัตลักษณ์ของไทยเหมือนกับอัตลักษณ์ของตะวันตกหรือ หรือว่าเราเพิ่งสร้างหรือเปล่า

อ.สุวรรณ: คำถามคือเราเลียงคำถามนี้ได้อย่างไร ถ้าเราจะเข้าใจ ตัวเราเอง

อ.ประพนธ์: ไม่ใช่เรื่องของอัตลักษณ์ที่ต้องการ identify ตัวเองกับอะไร

อ.สุวรรณา: การมี identity ขึ้นอยู่กับว่าเรา identify ตัวเราเองกับอะไร ซึ่งก็เปลี่ยนได้

อ.ประพนธ์: วิธีการที่เราจะ identify หรือความคิดว่าฉันต้อง identify กับอะไรสักอย่าง ในสังคมไทยมันแรงแค่ไหน

อ.ธงชัย: ผมว่าคำถามนี้น่าสนใจ สิ่งนี้นักวิชาการหลายคนถาม ไม่ใช่เพราะคิดว่ามีอัตลักษณ์ ผมว่านักวิชาการหลายคนเริ่มต้นจากการบอกว่ามันไม่ชัด แต่ขณะเดียวกัน ที่พยายามจะชี้คือในสังคมหนึ่ง ๆ ถึงแม้มันไม่ชัดแต่หลายคนเชื่อว่ามี ถ้าอาจารย์ไม่แน่ใจว่ามีหรือเปล่า อาจารย์ลองเขียนหนังสืออย่างทำสุนทรารีแล้วไปโผล่ที่โคราช ไม่ใช่ว่านักวิชาการเราเพื่อเจอสร้างเรื่องอัตลักษณ์ ผมว่านักวิชาการพยายามจะอภิปรายเรื่องนี้แต่ปรากฏการณ์ในสังคมก็คือ ความคลุมเครือและไม่แน่นอนมันมีอยู่จริง

อ.ประพนธ์: ผมกำลังจะบอกว่า มันเกิดอะไรขึ้นในการสร้างอันนี้ มันมีปัจจัยต่าง ๆ ที่เข้ามาสร้างมากกว่าที่เราเห็น มันไม่ simple มันไม่ได้มาตามธรรมชาติที่มันจะเป็น

อ.สุวรรณา: เช่นเดียวกับสิ่งอื่น คือถ้าอาจารย์ถามว่าทำไมเรามาถามคำถามนี้มากนักในวงการวิชาการนี้

อ.ประพนธ์: ผมก็เห็นด้วยกับอาจารย์มารค แต่ไม่ได้เห็นด้วยทั้งหมด ผมคิดว่ามนุษย์ก็เป็นธรรมชาติอย่างหนึ่ง และธรรมชาติภายนอกมันก็ต้องยอมรับธรรมชาติมนุษย์เหมือนกันถ้าจะตีความ มัน reciprocate กัน คือในเมืองไทยนี้ผมเห็นด้วยกับอาจารย์ธงชัยว่าอยู่ดี ๆ จะลุกขึ้นแยกวิทยาศาสตร์ pure art กับ pure science เกิดแยกกัน จนไม่เข้าใจในบัดนี้ว่าทำไมฉันต้อง

แยกอันนี้ตั้งแต่มัธยม เสร็จแล้วพื้นฐานไม่มีอะไรเลย จริง ๆ แล้วก็เป็นเรื่องเดียวกัน เพราะวิทยาศาสตร์ก็เกิดจากมนุษยศาสตร์ มันหนีไม่พ้น และถ้ามันไม่เกิดจากคนแล้วจะเกิดจากอะไร มันเกิดไปก็ไม่มีความหมายอะไรกับเรา

อ.เอกศักดิ์ ยุกตะนันท์: ชื่อเอกศักดิ์ครับ มาจากมหาวิทยาลัยขอนแก่น เมื่อสักครู່ท่านพูดเรื่องความจริง และพูดว่าเวลาพูดความจริงต้องระวังหน่อย ความจริงมันถูกสร้างมาเพื่อความสงบในสังคม บางทีก็ต้องถามเหมือนกันว่า ความสงบในสังคมมันซ่อนอะไรไว้บ้าง อะไรทำนองนี้ แล้วถ้ารู้ความจริงมากไปกว่านั้นจะเปลี่ยนอะไรบ้าง อย่างเรื่องอัตลักษณ์ถามว่าสำคัญไหม เวลาที่ผมถามนักศึกษาของผมให้พูดถึงสิ่งที่เราภูมิใจ เขาจะพูดว่าเขาภูมิใจในความเป็นไทย ผมบอกว่าแล้วไม่ภูมิใจในความเป็นลาวหรือ เพราะมาจากขอนแก่น คือที่นั่นเป็นมหาวิทยาลัยอีสาน เขาไม่เรียกตัวเองว่าเป็นคนไทยแล้ว แต่ในขณะเดียวกันมหาวิทยาลัยขอนแก่น เมื่อ 2 - 3 สัปดาห์ที่แล้ว มีประชุมทางวิชาการเรื่อง pluralistic society และมีนักวิชาการคนหนึ่งซึ่งเป็นคนต่างชาติก็ขึ้นมา พยายามจะบอกว่าภาษาเขียนของลาวมันตายไปแล้ว มันกำลังถูกทำลายไปหมดแล้ว ก็รู้สึกไม่มีใครพูดอะไร ไม่มีใครตอบโต้อะไร ไม่มีใครคิดว่าเป็นเรื่องที่สำคัญ อาจจะสำคัญเพราะว่ามันคงไม่ได้ทำให้สังคมสงบสุขน้อยลง สังคมตรงนี้สงบสุขพอแล้ว อย่าไปยุ่งกับมันดีกว่า อะไรทำนองนั้น

อ.มารค: ผมขออีกนิดหน่อย เพราะมีประเด็นค้างจากที่อาจารย์ธงชัยพูด แล้วไม่มีใครถาม มันเข้ากับคำตอบไม่ได้ คิดว่าอาจจะสำคัญ คือผมว่านักมนุษยศาสตร์ไทยมีพันธมิตร์โดยธรรมชาติอยู่กลุ่มหนึ่งคือนักมนุษยศาสตร์ของโลก อันนี้เป็นพันธมิตร์ที่ต้องไม่ลืม มันสำคัญ เพราะว่าผมว่าทั้งนักมนุษยศาสตร์และศิลปินทุกคนในทุกประเทศ รู้ว่าเรียนจากคนอื่นได้ และไม่ได้รู้สึกว่เมื่อเรียนจากคนอื่นมันเป็นการกระทบความรู้สึกของตัวเองเลย เพราะว่าเข้าใจความเป็นมนุษย์ตรงนี้ ผมถึงไม่ค่อยสบายใจเวลาแบ่งใน-นอกเท่าไร ตอนหลังที่มีการคุยกันว่า ถ้าเรื่องใน

เอาเรื่องไทย เรื่องนอกเอาตะวันตก สำหรับผม มันไม่ค่อยเป็นประโยชน์เท่าไร เพราะว่าไม่ค่อยมีเรื่องใน-นอก พอเรื่องมนุษย์มันมีอย่างเดียวก็คือ มนุษย์ แล้วจริง ๆ งานของมนุษยศาสตร์ก็คือ ทำให้หลุดตรงนี้ หลุดจากวัฒนธรรมน้อย ให้ออกไปและเห็นความเป็นมนุษย์ และคราวนี้เรื่องถกเถียงเรื่องคุณค่าเรื่องอะไร ถกเถียงกันได้ข้ามวัฒนธรรมทั้งหมด

อ.ธงชัย: ไม่มีอะไรแย้งนะ ที่ผมเสนอนั้นไม่ใช่ผมคิดว่าเราควรจะเป็น ผมเสนอในแง่ที่ว่าผมคิดว่าสังคมไทย 100 - 200 ปีที่ผ่านมา อันนั้นเป็นแนวโน้มในการช่วยคิดช่วยเลือก ซึ่งถึงที่สุดก็อย่างที่กล่าวแล้วว่า สุดท้ายแล้วเราก็ทะเลาะกันเหลือเกินว่าอันไหนใน-นอก เพราะเอาเข้าจริงไม่มีใครคิดตรงกัน หรือถึงที่สุดถ้าเมื่อไรเราข้ามการแบ่งอันนี้ได้ ผมเห็นด้วยกับอาจารย์มารดครับ

การอภิปราย

“จินตนาการชีวิตและสังคมในอุดมคติ:
บทศึกษาอุโทเปียตะวันตก-ตะวันออก”

รศ. ดร.สมบัติ จันทรวงศ์	วิทยากร
ผศ. ดร.ประพนธ์ อักษรวิพินการ	วิทยากร
ผศ. อุกฤษฏ์ แพทย์น้อย	วิทยากร
ศ. ดร. ธงชัย วินิจจะกูล	ผู้ดำเนินรายการ

วันศุกร์ที่ 27 สิงหาคม พ.ศ. 2547 เวลา 13.00 - 16.00 น.
ณ อาคารมหาจุฬาลงกรณ์ คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กล่าวนำโดย ศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย วินิจจะกุล

มนัสการพระคุณเจ้า เรียนท่านผู้มีเกียรติทุกท่านครับ หัวข้อในช่วงสุดท้ายนี้ ผมไม่ได้ถามคนจัดว่านึกอย่างไรถึงได้มาคุยเรื่องยูโทเปีย คิดว่าผู้จัดคงเก็บไว้ให้เป็นปริศนาแกนนเองว่า เริ่มจากเรื่องความจริง หลังจากนั้นไปคุยกันในหลายเรื่องเหลือเกิน แล้วกลับมาพูดเรื่องสังคมในอุดมคติ ถ้าหาความสัมพันธ์กันไม่พบ ก็กลับไปคิดเป็นการบ้าน คิดว่าคนจัดคงคิดกันมาพอสมควร ผู้อภิปรายบนที่นั่งทั้งหมด ผมเดาว่าไม่มีใครทราบว่าจะทำไมผู้จัดถึงตั้งหัวข้อนี้ คิดว่าสิ่งที่จะเสนอในรอบสุดท้ายนี้ ถ้าพูดอย่างอาจารย์มารคคือการเถียงในหลาย ๆ เรื่อง อาจจะไม่ใช่เพียงประวัติศาสตร์ ถึงที่สุดคือการเถียงเรื่องอนาคต ซึ่งไม่มีใครรู้อนาคต เพราะฉะนั้นถ้ากล่าวให้ชัดขึ้นก็คือ การเถียงกันว่าแต่ละคนคิดอย่างไรกับอนาคต

เรามีวิทยากร 3 ท่านบนเวทีนี้ ผมจะแนะนำแต่เพียงสั้น ๆ ในขั้นต้นแล้วก็จะเริ่มรายการกันเลย ทางซ้ายนะครับ อาจารย์สมบัติ จันทรวงศ์ จากคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อาจารย์สมบัติ หลายท่านอาจจะรู้จักผ่านทีวีนะครับ แต่สำหรับคนในแวดวงวิชาการแล้ว เรารู้จักผลงานอาจารย์สมบัติมาพอสมควร อาจารย์เป็นคนแปลยูโทเปียของ โทมัส มอร์ และอาจารย์มีงานเขียนเกี่ยวกับเรื่องประวัติความคิดของไทยมาตั้งแต่สมัยที่หลาย ๆ คนในที่นี้ยังไม่ได้เริ่ม เรื่องเกี่ยวกับสุนทรภู่ เกี่ยวกับหลักคิดหลักปรัชญาในตำราโบราณหลายชิ้น ถัดมาอาจารย์ประพนธ์ อัครวิรุฬห์การ อาจารย์ประพนธ์เป็นผู้เชี่ยวชาญบาลีสันสกฤต คนเรียนบาลีสันสกฤตคงหนีไม่พ้นเรื่องพระพุทธศาสนา เพราะฉะนั้นอาจารย์ประพนธ์น่าจะมาคุยกับพวกเราเรื่องอุดมคติในสายตา ในทัศนะทางพุทธศาสนา และเข้าใจว่า

ไม่ใช่แค่ทางเถรวาทเท่านั้น อาจารย์ประพนธ์ ปัจจุบันอยู่ที่ภาควิชาภาษา ตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาฯ ทางขวาของผมคือ อาจารย์อุกฤษฏ์ แพทย์น้อย อาจารย์อยู่ที่ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาฯ เช่นกัน เมื่อสักครู์เรียนถามอาจารย์ว่าจะให้แนะนำอย่างไรดี ให้แนะนำว่าเป็นผู้ เชี่ยวชาญมาร์กซิสต์ ซึ่งสมัยนั้นก็คงไม่เป็นไรแล้วนะครับ ผู้เชี่ยวชาญ มาร์กซิสต์มีหลายแบบ ผู้เชี่ยวชาญมาร์กซิสต์ที่ไม่ใช่มาร์กซิสต์ก็มีมากมาย เอาเป็นว่าอาจารย์เป็นผู้เชี่ยวชาญมาร์กซิสต์ อาจารย์คงจะมากุญถึงสังคม อุดมคติในทัศนะของฝ่ายมาร์กซิสต์ ถามว่าทำไมเราเรียกตะวันตกโดยรวม มาร์กซิสต์ก็เป็นเพียงส่วนหนึ่งของตะวันตก ผมคิดว่าเราจะเห็นเองว่า ถ้า หากเราเอาผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับสังคมอุดมคติหลาย ๆ สาขามารวมบนโต๊ะนี้ เผลอ ๆ จะมีอีกมากมาย ทางพุทธก็ไม่ใช่อะไรเดียวของฝ่ายตะวันออก แถมน ในทางพุทธก็มีอีกหลายฝ่าย ในทางตะวันตกนอกจากมาร์กซิสต์ นอกจาก โทมัส มอร์ ก็มีอีกมาก แต่ผมคิดว่าจุดประสงค์บนเวทีนี้เหมือนจุดประสงค์ ของทั้งรายการ คือ ตั้งคำถาม ตั้งประเด็น แล้วเก็บไปคิดกันเอาเอง ผมจะ ให้อาจารย์พูดประมาณ 30 นาทีก็ดีนะครับ ถ้า 40 นาทีก็โอเค แต่เกิน 40 นาที ไม่ได้นะครับ เรียนเชิญอาจารย์สมบัติเป็นท่านแรกครับ

รองศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ จันทรวงศ์

ขอบคุณครับ ผมตั้งใจจะใช้เวลาน้อยกว่า 30 นาทีด้วยซ้ำ คือ เรื่องที่ ตั้งกันไว้วันนี้บอกว่า “จินตนาการชีวิตและสังคมในอุดมคติ” ที่จริงในปัจจุบัน นี่น่าจะพูดลำบาก เพราะว่าหลังจากที่สหภาพโซเวียตล่มสลายไป ก็มีคน เขียนบทความว่าบัดนี้จุดจบของประวัติศาสตร์ได้มาถึงแล้ว เพราะว่า ระบอบเศรษฐกิจสังคมแบบเสรีนิยมทุนนิยมได้พิสูจน์ตัวเองแล้วว่าเป็น หนึ่งเดียวที่ชนะทุกอย่าง เพราะฉะนั้นสิ่งที่เราจะพูดกันต่อไป ถ้าจะเป็น จินตนาการชีวิตและสังคมในอุดมคติ ก็คงจะเป็นจินตนาการชีวิตและสังคม ที่วนเวียนอยู่ในกรอบของทุนนิยมที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ถ้ามองในโลกใน ทางการเมืองอาจจะพูดกันอย่างนั้น แต่ถ้าเรามองความคิดที่เราเรียกกัน รวม ๆ ว่ายูโทเปีย ว่าไม่ใช่เป็นเพียงการต่อสู้กันทางการเมือง มันอาจจะ

เป็นเรื่องของการพยายามที่จะวิพากษ์วิจารณ์สังคมที่เป็นอยู่อย่างในปัจจุบัน ผมคิดว่าตรงนี้เป็นประเด็นที่ผมอยากจะเริ่ม

โดยทั่วไป เมื่อเราพูดถึงยูโทเปีย เรามักจะนึกถึงสิ่งซึ่งเป็นไปไม่ได้ในทางปฏิบัติ เป็นสิ่งที่ดีแต่เป็นไปไม่ได้ เป็นสิ่งที่ฟังปรารถนาแต่เราทำให้เป็นจริงไม่ได้ คนที่บอกตัวเองว่าเป็นนักคิดแบบยูโทเปียก็จะถูกมองว่าเป็นคนซึ่งคิดแตกต่างจากชาวบ้านเขา คิดไม่เหมือนกับชาวบ้านเขา เพราะฉะนั้นเพียงมองว่าคิดไม่เหมือนชาวบ้านในบางสังคมก็อยู่ลำบากแล้ว ถ้ามองว่าสังคมยูโทเปียเป็นสังคมในอุดมคติ คือสังคมที่เพียบพร้อมไปหมดทุกอย่างแล้ว ก็ยังทำให้ตัวเองอยู่ลำบากเข้าไปอีก เพราะว่าถ้าคุณพูดว่าสังคมที่คุณต้องการคือสังคมที่เพียบพร้อมไปด้วยทุกสิ่งทุกอย่าง ก็หมายความว่าสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ใช้ไม่ได้ ยังบกพร่องอยู่ เพราะฉะนั้นพูดแบบนี้ก็หาเรื่องอีกว่าสังคมในปัจจุบันนั้นไม่ดี

อย่างไรก็ตาม ถ้าเราพูดถึงสังคมยูโทเปียที่มีงานเขียนมากมาย ไม่จำเพาะเฉพาะในเรื่องของมาร์กซิสต์ หรือ โทมัส มอร์ เราจะพบว่ามันมีลักษณะร่วมกันหลายอย่าง อย่างหนึ่งที่ผมคิดว่าสำคัญก็คือเรื่องของสันติสุข ท่านอาจารย์ชัชวาลน์ สถาอานันท์ อยู่ที่นี่คงจะเห็นด้วย เงื่อนไขสำคัญของสังคมอุดมคติคือต้องเป็นสังคมที่ผู้คนอยู่กันอย่างสันติสุข เราจะพบว่าสันติสุขนี้บางครั้งเป็นสันติสุขที่คนในสังคมนั้น ถ้าเขียนออกมาเป็นงานเขียนก็อาจจะเขียนออกมาว่า อยู่ในดินแดนอันห่างไกลไม่มีใครไปถึง อยู่ในเกาะหรืออยู่ที่ลึกลับที่ไหนสักแห่งหนึ่งก็สุดแล้วแต่เราไปไม่ถึง เพราะฉะนั้นจึงสามารถจะมีสันติสุขได้ ถ้าเมื่อไรก็ตามที่มีมนุษย์จากสังคมปัจจุบันไปถึงได้ เป็นได้เรื่องทุกที คือไปก่อให้เกิดความวุ่นวายขึ้น นิยายปรัมปราของไทยก็มีอย่างเมืองลับแล เขาอยู่กันพูดจากันเรียบร้อยดี พอมีคนในปัจจุบันหลงเข้าไปคนเดียวอยู่เลย เพราะฉะนั้นสันติสุขเป็นสันติสุขจากโลกภายนอกจากโลกซึ่งแปดเปื้อนด้วยกิเลสด้วยบาป และสันติสุขก็เป็นสันติสุขที่อยู่กันภายใน ผมก็ไม่ทราบว่าเงื่อนไขใดเป็นเงื่อนไขใด แต่ดูเหมือนว่าถ้าเขาอยู่กันโดยลำพัง เขาจะมีความสุข และถ้ามีคนภายนอกเข้าไป ทำให้เกิดปัญหา เพราะฉะนั้นเงื่อนไขแรกของสังคมในอุดมคติก็คือต้องเป็นสังคมที่คนอื่นเขาไปไม่ถึง

อันที่สองคือว่าเป็นสังคมที่ไม่มีปัญหาเรื่องความจำเป็นขั้นพื้นฐาน ความจำเป็นขั้นพื้นฐานเป็นเรื่องที่เห็นชัด เรื่องความเป็นอยู่ เรื่องอาหาร เรื่องยารักษาโรค เรื่องอะไรทั้งหลาย สังคมในอุดมคติเป็นสังคมที่ไม่มีปัญหาเรื่องพวกนี้ ที่ไม่มีปัญหาก็คือเพราะว่าชีวิตของเขาเป็นชีวิตซึ่งเรียบง่าย มีชีวิตอย่างธรรมดา ๆ ไม่มีความต้องการอะไรมากมาย อีกอย่างหนึ่งคือชีวิตที่ไม่จำเป็นต้องมีปัญหาพื้นฐานนั้น อาจจะเป็นเพราะว่ามีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสูง ถ้าเป็นยูโทเปียที่เป็นวิทยาศาสตร์ หมายความว่าชีวิตคุณจริง ๆ ก็ไม่ได้เรียบง่าย แต่ว่าคุณได้ทุกอย่างที่คุณต้องการด้วยความสามารถของเทคโนโลยีระดับสูง เพราะฉะนั้นเราอยู่กันอย่างสันติสุข เรามีทุกสิ่งทุกอย่างที่เราต้องการ แล้วเรามีความเท่าเทียมกัน ความเท่าเทียมกันนี้อาจจะเป็นความเท่าเทียมกันในหมู่คนซึ่งมีฐานะเหมือน ๆ กัน แต่แน่นอนก็จะมีสังคมที่บางคนจะพูดถึงสังคมที่มีผู้ปกครอง แต่ผู้ปกครองก็จะอยู่สูง ถ้าหากว่าอยู่สูงกว่าคนอื่นอย่างสิ้นเชิง ก็อยู่ด้วยเหตุผล อยู่ในฐานะนั้นด้วยเหตุผล คือเป็นคนดี หรือคนวิเศษที่ทุกคนยอมรับได้ เหมือนกับว่าเรามีเทวดามาเป็นนายก ถ้ามีเทวดามาเป็นนายกรัฐมนตรีก็คงไม่จำเป็นต้องมีรัฐธรรมนูญ ไม่ต้องไปมีการตรวจสอบใด ๆ ทั้งสิ้น แต่ถ้าหากว่านายกยังไม่เป็นเทวดา ก็คงจำเป็นที่ต้องมีการตรวจสอบกัน

ถึงแม้เราจะพูดถึงความเท่าเทียมกัน ความเสมอภาคกันในสังคมยูโทเปีย ถ้าไม่เสมอภาคกัน ก็ไม่เสมอภาคด้วยความเต็มใจ เพราะว่าไม่มีใครบางคนซึ่งวิเศษจริง ๆ เราต้องยอมรับเขา ให้เขามาอยู่ตรงนั้น ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ลักษณะของสังคมยูโทเปียเป็นสังคมที่ไม่มีอำนาจบังคับ คืออำนาจบังคับเป็นอำนาจที่คนรู้สึกว่าจะถูกบังคับ แต่ถ้าอยู่ในสังคมยูโทเปียเป็นเรื่องที่เราค่อนข้างรู้สึกว่าเป็นเรื่องปกติ อันนี้ก็เช่นเดียวกัน คนที่อยู่ในสังคมยูโทเปียมองพวกเรา ก็จะมองว่าพวกเราอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์การบังคับต่าง ๆ นานา ซึ่งน่ารังเกียจทั้งสิ้น ถ้ามีเวลาผมจะยกตัวอย่างให้ฟัง แต่ถ้าเรามองเขา ก็จะรู้สึกว่าเขาอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ซึ่งแปลก ๆ เหมือนกัน

ประการสุดท้าย คนในสังคมยูโทเปีย เป็นคนซึ่งมีคุณธรรม แต่คุณธรรมของเขาเป็นคุณธรรมที่ไม่ต้องฝืนใจทำด้วยความลำบากยากเย็น อันนี้ต้องถามตัวเราเองในปัจจุบัน การที่จะมีชีวิตอยู่เป็นคนดีมีศีลธรรมในสังคม

ปัจจุบันนี้ง่ายหรือเปล่า ถามตัวเองสิครับ ผมตอบได้ว่ามันยากมาก ๆ เพราะฉะนั้นถ้ามีสังคมยูโทเปียซึ่งมีชีวิตอย่างสอดคล้องกับคุณธรรมแล้ว มันไม่ยาก ผมก็อยากอยู่เหมือนกัน เพราะว่าที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ก็ไม่ง่าย

ถ้าเราลองว่าสังคมยูโทเปียเป็นสังคมในอุดมคติอย่างที่ผมว่ามาแล้ว ความคิดเหล่านี้มาจากไหน ต้นตอที่มาของยูโทเปียมาอย่างไร ผมว่าหลัก ๆ มาจาก 3 ส่วนด้วยกัน อันที่หนึ่งเป็นความคิดนานมาแล้ว เกือบจะในทุกอารยธรรมก็ว่าได้ เราจะพูดถึงคนในสมัยยุคทองซึ่งผ่านพ้นมานานแล้ว เป็นยุคที่ผู้คนที่มีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย ไม่มีความชั่วร้ายกาจ เราจะพบนิยายปรัมปราที่พูดเหมือน ๆ กันว่า สมัยก่อนมันดี แล้วก็นมนุษย์ทำอะไรต่ออะไรที่ชั่ว ความชั่วจะเริ่มมาในภายหลัง ฉะนั้นเราอยากที่จะกลับไปอยู่ในยุคที่เรายังเป็นคนดีกันอยู่ สมัยก่อนคนไม่มีความต้องการอะไรมากมาย ก็ไม่มีความชั่ว ไม่มีกิเลสมากมาย ไม่มีสิ่งเย้ายวน คนก็มีความสุขได้อย่างง่าย ๆ ความเป็นอยู่ก็กลมเกลียวปรองดองกัน ชีวิตที่เรียบง่าย อันนี้ผมเข้าใจว่ามีอยู่ในอารยธรรมหลัก ๆ มีพูดถึงผู้คนประเภทนี้อยู่ ยังไม่ได้เกี่ยวกับศาสนาโดยตรง แต่อันที่สองจะเป็นคำสอนในทางศาสนา คำสอนทางศาสนาก็ไปดูสิครับ บางคนก็อยากที่จะกลับไปเป็นอาดัมกับอีฟก่อนที่จะไปกินแอปเปิ้ล ผลไม้ต้องห้ามที่พระเจ้าสั่งห้ามไว้ อันนี้ก็จะมีความคิดเรื่องศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง ความคิดที่สามก็เป็นความคิดทางวิทยาศาสตร์ ความคิดทางวิทยาศาสตร์ ผมฟันธงง่าย ๆ เพื่อความเข้าใจ คือว่าวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสามารถจะตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์ได้โดยไม่มีข้อจำกัด เพราะฉะนั้นถ้าคุณจัดการบริหารทรัพยากรอย่างดีและอย่างมีเหตุผลคุณก็สามารถจะตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์ได้อย่างพอเพียง มีทุกอย่างได้อย่างพอเพียงตามความต้องการของเขา จึงไม่มีปัญหา ไม่มีความขัดแย้งอะไรเกิดขึ้น ทุกอย่างก็กลมเกลียวปรองดองกันไปหมด โดยไม่ต้องไปสนใจว่าในจิตใจของมนุษย์แต่ละคนเป็นอย่างไร เพราะจิตใจของมนุษย์ทุกคนก็คงจะเหมือนกัน ถ้าเห็นแก่ตัวก็คงจะเห็นแก่ตัวเหมือนกัน ๆ กัน แต่ถ้าคุณได้ทุกอย่างที่คุณพอใจแล้ว ปัญหานี้ก็จบไป ผมว่าหลัก ๆ ความคิดประเภทนี้ มันเป็นที่มาของสิ่งที่เราพบในปัจจุบัน เพราะฉะนั้น **เมื่อคุณอยากจะมีสังคมยูโทเปีย อยากจะมีสังคมที่สมบูรณ์แบบทุกอย่าง**

คุณกำลังพูดถึงสถานการณ์ปัจจุบันที่ไม่ได้เป็นอย่างที่เคยเป็น หรือคุณเคยคิดว่ามันเคยเป็นเงื่อนไขสำคัญของการมีชีวิตในสังคมอุดมคติ คือคุณต้องคิดว่าสังคมนี้เป็นสังคมที่ทุกคนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมได้ สังคมยูโทเปียไม่ใช่สังคมซึ่งเฉพาะเจาะจงคนบางกลุ่ม ถ้าคนบางกลุ่ม ก็เป็นยูโทเปียเฉพาะคนบางกลุ่ม คนอื่นไปร่วมด้วยไม่ได้ สังคมยูโทเปียประเภทนั้น ถ้าเริ่มต้นขึ้นมาก็จำกัดคนข้างนอกแล้ว โอกาสที่จะถูกคนข้างนอกทำลายก็ง่ายมาก เพราะฉะนั้นต้องพูดไว้ก่อนว่า โดยหลักแล้ว ทุกคนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมตรงนี้ได้

แต่ถ้าเรามองจากสภาพการณ์ปัจจุบัน จากโลกที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ผมคิดว่าผมแบ่งประเภทของยูโทเปียเป็นสองประเภท ประเภทที่หนึ่งเป็นยูโทเปียที่มองว่าปัญหาหลักเป็นปัญหาที่อยู่ภายในจิตใจมนุษย์ ถ้าคุณจัดการกับความรู้สึกภายในของคุณได้ถูกต้อง ปัญหาเรื่องสิ่งจำเป็นภายนอกจะไม่มีเลย ผมยกตัวอย่างจากหนังสือยูโทเปีย มี 2 เล่ม เล่มที่ 1 เป็นการพูดถึงสถานการณ์ในอังกฤษในขณะนั้นที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงในทางสังคม คือ คนซึ่งเป็นเจ้าขุนมูลนายเริ่มที่จะเอาที่ดินมาใช้แล้ว เอาไปทำอย่างอื่นแล้วก็จะไล่คนซึ่งอยู่ในที่ดินของตนออกไป คนเหล่านี้ก็จะกลายเป็นคนเร่ร่อน กลายเป็นคนพเนจร กลายเป็นพวกซึ่ง homeless เข้าไปหางานทำในเมืองในนคร แต่ไม่มีงานทำเพียงพอ คนเหล่านี้ก็กลายเป็นโจร ในเล่มที่ 1 มีการพูดถึงขโมยโจรทั้งหลาย มีทนายความคนหนึ่งบอกว่าวิธีแก้ปัญหานี้ไม่ยาก เอากฎหมายบังคับอย่างจริงจัง ใครทำผิดก็ลงโทษ แขว่นคอ ก็มีเสียงคนค้านบอกถ้าทำอย่างนั้น อาชญากรรมที่เกิดจากความจำเป็น คุณจะไม่มีพนักงานมาทำหน้าที่แขว่นคอได้พอหรอก เพราะอาชญากรรมที่เกิดจากความจำเป็น เพื่อความอยู่รอด อย่างไร ๆ ก็ต้องทำเพื่อความอยู่รอด เพราะฉะนั้นถ้าคุณบริหารจัดการ ผมใช้คำนี้เพราะยุคนี้ได้ยินบ่อย บริหารจัดการกับจิตใจของตัวเอง คือมีความต้องการในปริมาณที่ควรจะต้องการ ในระยะเวลาที่เหมาะสมถูกต้อง มันมีเหลือ สิ่งที่เราบริโภคในแต่ละวัน มันเหลือพอที่จะไปแบ่งให้คนอื่นที่มีไม่เพียงพอได้อย่างท่วมท้นเลย เพราะฉะนั้นปัญหาจึงไม่ใช่ปัญหาเรื่องเทคโนโลยี แต่เป็นปัญหาว่าความโลภของเรานี้ ความเห็นแก่ตัวของเรา มันมีมากมายมหาศาล เมื่อมีมากมายมหาศาล เรา

ก็บริโภคยิ่งกว่าคนร้อยละพันคน

ยูโทเปียในลักษณะแบบนี้จึงไม่ใช่เรื่องยาก ไม่ใช่เรื่องของเทคโนโลยี เป็นเรื่องของคนที่ คุณจะสร้างสถาบันทางสังคมที่กล่อมเกลาคิดและ ปฏิบัติในลักษณะที่ไม่เกินตัว พอดี มีชีวิตที่เรียบง่ายธรรมดา อย่างใน ยูโทเปียที่เป็นยูโทเปียที่สุด คือคำแปลยูโทเปียก็คือมันไม่มีที่ไหน ก็คือในนี้ เขาไม่ใช้เงินใช้ทอง ไม่มีการใช้เงิน บ้านของชาวยูโทเปียก็เป็นบ้านที่เปิด ตลอดทุกบ้านมีลักษณะเหมือนกันหมด คุณจะไปอยู่บ้านไหนก็ได้ ถ้าว่า สิ่งเหล่านี้เป็นไปได้ไหม ที่ไม่มีใครมีอะไรที่เป็นส่วนตัว ผลผลิตทาง เกษตรกรรมที่ทำมาได้อีกเอามากองไว้ส่วนกลาง ใครมีความจำเป็นก็ไปเอา มาใช้ ไม่มีสิ่งซึ่งเก็บไว้ส่วนตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่ทำหน้าที่ตำแหน่ง บริหาร ยิ่งต้องเปิดเผยมากยิ่งขึ้น จะไปซุกอะไรไว้ก็ไม่ได้ทั้งสิ้น เวลากิน อาหารก็ต้องมากินรวมกัน จะได้เห็นว่าคุณปกครองหรือคนธรรมดาสามัญก็ กินอาหารอย่างเดียวกัน ไม่ได้แตกต่างกัน ถ้าอย่างนี้ ไม่ต้องมีเทคโนโลยี ไม่ ต้องดิจิทัล มันแบ่งปันกันได้หมด

ในสังคมไทย ผมไปเจอสังคมแบบนี้เมื่อหลายปีมาแล้ว ผมไปศึกษา ชุมชนปฐมอโคก ผมก็พูดให้เครดิตเขาว่า เขาทำได้สำเร็จในระดับหนึ่ง เขา มีสหกรณ์ในหมู่บ้านของเขา ใครก็ตามที่มีของที่ไม่ต้องการใช้ มีเหลือใช้ เกินความจำเป็น ก็ไปทิ้งไว้ที่นั่น ใช้คำว่าทิ้ง แล้วคนอื่นที่มีความจำเป็นก็ไป นำมาใช้ แล้วก็เอาของของตัวเองไม่ต้องการไปวางไว้ที่นั่น คนอื่นก็ไปเอา แลก เปลี่ยนกัน บ้านในชุมชนปฐมอโคกก็ปลูกกันแบบไม่ต้องมีกุญแจ ทุกบ้าน ก็เป็นบ้านธรรมดา ๆ อยู่บ้านไหนก็ได้ ผมว่าในระดับหนึ่งทำได้ แม้มีเงื่อนไข เยอะ แต่ในระดับหนึ่ง สิ่งเหล่านี้ทำได้ เพียงแต่ว่าเขาไม่ได้อยู่ในเกาะ เขา อยู่ใกล้ ๆ แค่นั้นเอง เพราะฉะนั้นการที่จะถูกเอารัดเอาเปรียบจากคนข้าง นอกมันก็มี แต่ก็มียุติวิธีที่จะมองการเอารัดเอาเปรียบ ยิ่งเห็นคนไปเอารัด เอาเปรียบ แย่งชิงประโยชน์จากพวกเขา ก็เป็นภาพที่มองเหมือนกับว่า มัน เอนเตอร์เทนเหมือนกันที่เห็นคนเหล่านี้ทำในสิ่งซึ่งตัวเองคิดว่าตัวเองได้เปรียบ แต่ว่าคนอื่นมองแล้วน่าสมเพช **นี่เป็นประเภทที่ 1 คือ ยูโทเปีย ถ้าคุณ จัดการกับตัวตนของคุณภายในได้อย่างเหมาะสม ปัญหาเทคโนโลยี ไม่ใช่ปัญหาใหญ่ เพราะฉะนั้นเงื่อนไขต่าง ๆ ที่จะทำให้อันอยู่ร่วมกัน**

อย่างสันติสุขเป็นไปได้

ยูโทเปียประเภทที่ 2 ผมคิดว่าเป็นประเภทที่ให้ความสำคัญกับ **ปัญหาภายในน้อยกว่าปัญหาเรื่องเทคโนโลยี** ปัญหาเรื่องการผลิต เน้นเรื่องการผลิต ถ้าคุณสามารถจะจัดการแก้ปัญหาเรื่องของการผลิต ผมยกตัวอย่าง พูดตรงไปตรงมาว่าอย่างกรณีของมาร์กซิสต์ ชัดเจนว่าสิ่งที่คุณต้องกำจัด สิ่งที่คุณต้องมาจัดการใหม่ เป็นเรื่องของปัจจัยการผลิต เป็นเรื่องของกรรมสิทธิ์ เรื่องของทรัพย์สิน คุณต้องไปจัดการกับลักษณะที่เป็นเชิงสถาบันของสิ่งเหล่านี้ให้ถูกต้อง แล้วเมื่อผลผลิตเพียงพอ มนุษย์ก็ดีเอง **ถ้าทุกคนได้ในสิ่งที่เขาจำเป็นต้องได้ และให้ในสิ่งที่เขาสามารถจะให้ได้ ปัญหาความดีความชั่วอย่างอื่นไม่ต้องพูดถึง มันจบไปเอง เพราะมีความอุดมสมบูรณ์อยู่ตรงนั้น**

แต่ปัญหาใหญ่อยู่ที่ว่า ธรรมชาติของมนุษย์เป็นอย่างนั้นจริงหรือเปล่า พอดังคำถามนี้ ซึ่งเป็นคำถามที่ปรับใช้ทั้งสองกรณีนะครับ คือว่ามนุษย์เราโดยพื้นฐาน มันดีขนาดที่เรียกว่าเราสามารถจะบริหารจัดการ ให้ทุกคนจัดการกับปัญหาตัวตนภายในของตัวเองได้ แล้วไม่ต้องสนใจเรื่องเทคโนโลยีด้วยซ้ำ เราจะมีความสุขจริงหรือเปล่า หรือเทคโนโลยีและทุกอย่างซึ่งเรียกว่าขั้นสุดยอดแล้ว เรามีสิ่งนี้แล้ว สิ่งอย่างไก็ได้ แล้วเรายังต้องพะวงกับปัญหาความดีความชั่วของมนุษย์อยู่หรือเปล่า ถ้ามีเทคโนโลยีเพียบพร้อมแล้วปัญหาความดีความชั่วของมนุษย์จะหายไปเองโดยอัตโนมัติหรือเปล่า ผมก็ไม่แน่ใจทั้ง 2 ประการ แต่ผมคิดว่าถึงในสมัยปัจจุบัน อย่างที่ผมบอกตอนต้นคือ ถ้ายูโทเปียมีความหมายถึงความคิดและในที่สุดเป็นการกระทำในสิ่งซึ่งค่อนข้างไม่เหมือนกับที่ชาวบ้านเขาทำ จริงแล้วเรามาเริ่มพูดแบบนี้ มันก็ไม่ยูโทเปียแล้ว เพราะว่า setting ที่มัน formal traditional มากเลย มันก็มีคนพูดมีคนฟังมีการแนะนำอะไรทั้งหลายทั้งปวง เริ่มต้นก็ไม่ยูโทเปียแล้ว เพราะว่าในงานยูโทเปียที่มีชื่อที่สุดใน *Republic* เขาต้องไปเริ่มต้นพูดกันที่เมืองท่า เขาไม่พูดกันในที่ที่เป็นเมืองหลวง เมืองเอก เมืองอะไรทั้งหลาย เพราะเมืองท่าเป็นเมืองที่มีผู้คนหลายชาติ หลายภาษา มีความคิดใหม่ ๆ เข้ามาเต็มไปหมดเลย บรรยากาศแบบนี้มันจึงสมควรจะพูดถึงยูโทเปีย หรือในยูโทเปียเอง เขาก็พูดกันในบ้านคน เป็นที่รโหฐาน พูดกันในหมู่มิตร

ที่มาพูดที่นี่ ผมไม่รู้ว่ามีใครเต็มไปหมดเลย พูดไปตอนต้น ๆ อาจจะมีใครไปฟังแล้วก็ได้

เพราะฉะนั้นเมื่อพูดถึงยูโทเปียในปัจจุบัน ผมคิดว่าเราต้องมาพิจารณาใหม่ ปัจจุบันนี้ผมค่อนข้างจะเชื่อ ไม่ได้หมายความว่าเห็นด้วย เชื่อกับเห็นด้วยนี่ต่างกันนะครับ ผมเชื่อว่าปัจจุบันเรามาถึงยุคที่ความคิดทางยูโทเปียแบบที่เรียกว่าเป็นทางออกในทางปฏิบัติค่อนข้างน้อย เมื่อฟรานซิส ฟูกูยาม่า เขียนเรื่อง *The End of History* ออกมา ผมจำปีแน่นอนไม่ได้ ราว 1987 หรือ 1989 มีคนเขียนวิพากษ์วิจารณ์เขามากมาย เขาก็พูดว่ามันเป็น “the end of history” แต่เกือบจะไม่มีใครเลยที่วิจารณ์เขาในแง่ที่ว่า มันมีทางออกอย่างอื่นนอกจากที่เขาพูด เขาบอกว่าการล่มสลายของสหภาพโซเวียตหมายความว่ามันหมดแล้ว ทุนนิยมพิสูจนแล้วว่าสุดยอดแล้ว ทุกอย่างต่อไปนี้ต้องอยู่ภายในกรอบนี้ แล้วช่วงหลังเราพูดกันเรื่องของโลกาภิวัตน์ ยิ่งชัดเจนใหญ่ โลกาภิวัตน์คือกระบวนการที่ความคิดเรื่องทุนนิยมไปทั่วทุกหนแห่ง ตอนที่มิกฤตเศรษฐกิจใหม่ ๆ หลายคนบอกไม่เป็นไร เมืองไทยคนที่ตกงานมากมายมหาศาล กลับไปอยู่ชนบทได้ เราวาดภาพชนบทว่าสวยงาม ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง ทุกสิ่งทุกอย่างเหมือนเดิม คุณกลับไปก็เข้าไปสวมต่อจากที่คุณเคยทิ้งไว้เมื่อ 20 - 30 ปีก่อนนี้ได้ มีนิยายมีเรื่องสั้นที่เขียนในทำนองนี้มากมาย แต่มันหลอกตัวเองทั้งนั้น เป็นจินตนาการที่หลอกตัวเองทั้งสิ้น เพราะเมื่อกลับไปพบว่าจริง ๆ ชนบทไม่เหมือนเดิมแล้ว ชนบทก็ถูกกระแสทุนนิยม ถูกกระแสของโลกาภิวัตน์ครอบงำเหมือนกัน ไม่ได้แตกต่างกันกับในเมือง ทุกอย่างเวลานี้เป็นยูโทเปียทั้งสิ้น แต่เป็นยูโทเปียที่ซื้อได้ด้วยเงิน คือ ถ้าคุณมีเงิน คุณซื้อทุกอย่างได้ ซื้อพรรคการเมืองก็ยังได้ เพราะฉะนั้นผมคิดว่าในปัจจุบันนี้ ผมยอมรับว่ากระแสนี้คงเป็นกระแสที่ทวนได้ยาก

มีนักศึกษาผมคนหนึ่งทำวิจัยเรื่องนี้ เขาพบว่าในงานเขียนเรื่องสั้นเป็นพันเรื่องในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจตกต่ำ ไม่มีเรื่องไหนเลยที่เสนอทางออกของสังคม ทางออกทุกช่องทางที่เสนอล้วนอยู่ในกรอบของทุนนิยมทั้งสิ้น ไปตั้งต้นใหม่ ลู้กันใหม่ แต่ลู้ในกรอบอันนี้ คุณเจ๊ง คุณก็ต้องพยายามหาเงินหาทองมาลู้ใหม่ หรือไม่ก็ทำใจให้ได้ แล้วก็อยู่ไปในสังคมอย่างนี้แหละ เรา

มองไม่เห็นว่ามีเปลี่ยนแปลงได้ ถ้าเป็นอย่างนี้ พูดกันถึงเรื่องของ ยูโทเปียในวันนี้ เราคิดว่าเราจะได้ประโยชน์อะไร ผมคิดว่าประโยชน์อันแรก คือเป็นการวิพากษ์ความคิดของคนซึ่งคิดในเรื่องของยูโทเปีย เป็นการวิพากษ์ เป็นการชี้ให้เห็นถึงปัญหา หรือข้อบกพร่องที่มีอยู่ในสังคมปัจจุบัน เพราะสังคมที่คนปัจจุบันกำลังมีความสุข สมมติว่าเรามาพูดเรื่องนี้ก่อน วิกฤติเศรษฐกิจ จะมีคนมาฟังกี่คน จะไปอยู่ตลาดหุ้นกันหมด แต่ตอนนี้ อาจจะมีเสียงฟังบ้าง แต่กระนั้นก็ตาม ผมคิดว่าสังคมที่พอใจกับสิ่งที่ตัวเองกำลังเป็น อยู่ในปัจจุบัน เขาไม่ค่อยมองเห็นว่าตัวเองนั้นบกพร่องอะไร แต่ต้องเอาสังคมที่มีคนคิดในเชิงยูโทเปีย ถึงจะสามารถนำมาวิพากษ์ได้

ในงานแปลของผม *ยูโทเปีย* ของ โทมัส มอร์ มีบทวิพากษ์สังคมที่ ผมอยากจะขออนุญาตอ่านให้ฟังเล็กน้อย ลองฟังดูว่าเขากำลังพูดถึงสังคมในสมัยไหน เขาบอกว่า

“รัฐบาลที่มอบสิ่งตอบแทนอันมั่งคั่งให้แก่ชนชั้นสูง ช่างทองและคนอื่น ๆ ที่ไม่ได้ทำงาน แต่มีชีวิตอยู่โดยการเอนโยหรือโดยการหาความพอใจ ความสนุกสนานอันไร้ประโยชน์นั้น ไม่ได้เป็นรัฐบาลที่อยู่ดีธรรมและอกัตญญุดอกหรือ และเป็นการยุติธรรมหรือที่รัฐบาลจะมองข้ามความเป็นอยู่ของชาวไร่ชาวนา คนเฝ้าถ่าน คนรับใช้ คนขับรถ และช่างตีเหล็ก ผู้ซึ่งถ้าไม่มีเสียแล้ว รัฐบาลจะคงอยู่ไม่ได้เลย หลังจากภัยอันฉกรรจ์ต้องหมดไปด้วยการทำงานและพวกเขาต้องชราลงตามวัยและโรคภัยไข้เจ็บแล้ว พวกเขาก็กังคังยากจน และรัฐซึ่งไร้ความกตัญญู และไม่แยแสต่อผลงานอันสำคัญของพวกเขา นั้น ไม่ได้ตอบแทนอะไรแก่เขาเลยนอกจากความตายที่ขมขื่น นอกจากนี้แล้ว คนรวยก็ยังคงพยายามเชือดเฉือนบางสิ่งบางอย่างออกไปจากค่าจ้างอันน้อยนิดของคนจนอยู่อีกด้วยด้วยการฉ้อโกง และแม้แต่โดยการใช้กฎหมาย การจ่ายค่าตอบแทนอันน้อยนิดให้แก่ผู้ที่สมควรได้รับสิ่งที่ดีที่สุดจากรัฐนั้น ก็เป็นการยุติธรรมอยู่ในตัวแล้ว แต่กระนั้นก็ดี มันก็ถูกทำให้กลายเป็นยุติธรรมตามกฎหมายขึ้นมาโดยการออกกฎหมาย” (169)

นี่คือบทวิพากษ์รัฐบาลในสมัยปลายศตวรรษที่ 15 ที่ร้อยปีมาแล้วครับ ถ้าเขาไปอ่านในวันแรงงานที่ผ่านมา ผมว่าคงได้ยินเสียงปรบมืออย่างกึกก้อง เพราะว่ามันก็ยังคงเป็นความจริงอยู่ ใช่ไหมครับ

“ชาวยุโทเปียจัดเอาพวกที่คลั่งเพชฌนนลจินดา และคิดว่าตนเองมีความสุขราวกับเทพยดา ถ้าตนได้เพชรพลอยที่หายาก และถือว่ามียาคาสูงในประเทศของตนในขณะนั้น เข้าไว้ในพวกนี้ด้วย (คือพวกบ้า) พวกนี้จะไม่ยอมซื้ออัญมณีจนกว่าจะเอามันออกมาจากตัวเรือนทองคำ และจนกว่าคนขายจะได้สาบานว่า มันเป็นของแท้ เพราะพวกเขากลัวว่าตาของตนจะถูกของปลอมหลอก แต่ถ้าคิดดูดี ๆ ก็ในเมื่อตาของท่านเองก็ไม่สามารถบอกได้ว่าอันไหนจริงอันไหนปลอมแล้ว ทำไมเพชรพลอยที่เป็นของปลอมจึงจะให้ความสุขแก่ท่านน้อยลงเล่า มันย่อมมีค่าสำหรับท่านเท่า ๆ กับของจริง เพราะท่านก็เหมือนกับคนตาบอดนั่นเอง” (127)

นี่เป็นการวิพากษ์สังคมซึ่ง 400-500 ปีที่ผ่านมา ไม่ได้เปลี่ยนแปลงเลย ไม่ทราบในที่มีท่านผู้ใดมาจากคณะนิติศาสตร์หรือไม่ มีก็ไม่เป็นไร ผมจะอ่าน ผมไม่กลัว

“ในยุโทเปีย ทุก ๆ คนชำนาญในกฎหมาย เพราะกฎหมายมีน้อยมาก ดังที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้ว และการตีความกฎหมายอย่างธรรมดาที่สุด ก็คือการตีความที่ดีที่สุด ตามทัศนะของพวกเขาแล้ว กฎหมายทั้งหมดออกมาก็เพื่อวัตถุประสงค์เดียว คือสั่งสอนบุคคลถึงหน้าที่ของตน การตีความกฎหมายอย่างลึกซึ้งนั้น สอนคนเพียงไม่กี่คน เพราะมีคนไม่กี่คนที่สามารถเข้าใจได้ ส่วนลักษณะกฎหมายซึ่งธรรมดาและเห็นได้ชัด ๆ นั้น เป็นที่กระจ่างแก่คนทั้งมวล ถ้ากฎหมายไม่แจ่มชัด มันก็ไร้ประโยชน์สำหรับมหาชน ซึ่งต้องการคำแนะนำจากกฎหมายมากที่สุด และถ้าเป็นเช่นนั้นเสียแล้ว ไม่มี

กฎหมายเสียเลยจะดีกว่าการมีกฎหมายที่เฉพาะผู้มีความสามารถและได้รับการฝึกฝนอบรมมานานเท่านั้นจึงอาจจะดี ความได้ คนส่วนใหญ่ขาดสมองสำหรับงานอย่างนี้ และไม่มีเวลาร่างจากงานมาให้กับเรื่องเหล่านี้ด้วย” (139)

ผมว่าถ้าไม่เริ่มต้นคิดอย่างนี้ สุภาสิตกฎหมายที่บอกว่าทุกคนต้องรู้กฎหมาย มันก็ไร้ประโยชน์ ถ้าคุณมาจากคณะนิติศาสตร์ คุณจะต้องไม่เห็นด้วยกับผม

ผมคิดว่าประการที่ 2 นอกจากการที่จะเป็นบทวิพากษ์สังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบันแล้ว งานเขียนยูโทเปียยังมีลักษณะการชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของมนุษย์ด้วย มีหลายอย่างที่มนุษย์ทำได้ แต่บางทีไม่กล้าทำ ในงานเขียนเรื่องยูโทเปีย ก็มีบทวิพากษ์บางตอนที่สามารถจะปรับได้กับยุคปัจจุบันเช่นกัน ยกตัวอย่างเรื่องการดูแลผู้เจ็บป่วยและการฆ่าเพราะเมตตา เขาบอกว่า

“ผู้เจ็บป่วยนั้น ก็อย่างที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาแล้วว่าได้รับการดูแลอย่างดี ได้รับยาและอาหารทุกอย่างที่จะทำให้เขาหายคืนมามีสุขภาพดังเดิม พวกเขาช่วยแบ่งเบาผู้ซึ่งป่วยด้วยโรคภัยที่ไม่อาจรักษาให้หายได้ด้วยการนั่งสนทนาด้วย และทำทุกอย่างเท่าที่จะทำได้เพื่อปิดเป้าความทุกข์ทรมาน แต่ถ้าบุคคลใดต้องทนทุกข์จากโรคภัยซึ่งทั้งรักษาไม่หาย และทรมานอยู่ตลอดเวลาแล้ว พระและเจ้าหน้าที่ปกครองก็จะมากล่าวสนับสนุนให้เขาตัดสินใจไม่ยอมทนทุกข์ทรมานอีกต่อไป เพราะบัดนี้เขาไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ใด ๆ ในชีวิตได้ ตกเป็นภาระให้แก่ตนเองและผู้อื่น และได้มีชีวิตที่ยาวกว่าที่ตัวเองควรมี พวกเขาจะบอกคนป่วยไม่ให้ร้อที่จะตาย ในเมื่อการมีชีวิตอยู่เป็นความทุกข์ทรมานอย่างยิ่ง ข้ายังมีความเชื่อมั่นในชีวิตที่ดีกว่าหลังจากการตาย ทั้งนี้เพื่อปลดปล่อยตัวเองให้หลุดพ้นจากความพินาศและการจองจำของการมีชีวิตอยู่ หรือไม่ก็ให้ผู้อื่นช่วยปลดปล่อยเขาเสีย พวกเขาว่าการกระทำเช่นนี้เป็นการกระทำที่ฉลาด เพราะเมื่อเขาตาย เขาจะไม่สูญเสียอะไรเลยนอกจากความทุกข์

ทรมาน และเนื่องจากเขากระทำไปโดยคำแนะนำของพระ ซึ่ง
เป็นผู้ตีความเจตนาธรรมของพระเจ้า เขาก็จะกระทำในสิ่งที่ถูก
ต้องและอย่างมีคุณธรรม” (133)

ผมว่าคนซึ่งกล่าวพูดเรื่องนี้โดยตรงไปตรงมาเมื่อสี่ห้าร้อยปีมาแล้ว
เราจะไปบอกเขาว่าเป็นคนซึ่งคิดฝันในอุดมคติ ก็ถูกต้องที่ต้องคิดอย่างนั้น
เพราะทุกวันนี้ปัญหาเรื่องนี้ก็ยังเป็นปัญหาที่เราพูดอยู่ คิดกันอยู่ แล้วในแง่
นี้ ผมคิดว่ามองมาร์กซิสม์ผิด “The End of History” ไม่ได้หมายถึงจุดจบของ
มาร์กซิสม์ในแง่ของความคิด เพราะว่าสิ่งที่มาร์กซิสม์บอกว่าเป็นความคิด
ยูโทเปียที่มีคนพยายามเอาไปผลักดันให้เป็นภาคปฏิบัติจริง ๆ มากที่สุด
แต่ว่าจะสำเร็จหรือไม่สำเร็จเถียงกันได้ แต่ผมคิดว่าที่ปฏิเสธไม่ได้ก็คือ
มาร์กซิสม์ซึ่งทำหน้าที่ในฐานะที่เป็นบทวิพากษ์ และเป็นบทซึ่งชี้แนะถึง
ศักยภาพของมนุษย์นั้น ทำได้ดีมาก แต่กระแสนักกระแสหนึ่ง ซึ่งผมยอมรับ
ว่าผมเองผมก็คิดเหมือนกัน ลองคิดดูสิครับ ถ้าจริง ๆ คุณอยากจะมีชีวิต
อยู่ในสังคมยูโทเปียหรือไม่ สังคมที่ทุกคนคิดไม่ค่อยแตกต่างกัน เป็นคนดี
เหมือนกันหมดเลย ไม่มีอะไรน่าตื่นเต้นในชีวิต มันเรียบง่าย สบายไปหมด
เลย ความแตกต่างทางสติปัญญา ความสามารถอะไรนี้ มีผลกระทบน้อย
มาก ลองนึกดูนะว่า มันจะไม่มีเรื่องที่น่าตื่นเต้นเลย เพราะว่าประสบการณ์
ที่เขาได้อยู่มันไม่ตื่นเต้นเลย ผมไม่ค่อยแน่ใจเหมือนกันว่าชีวิตที่เป็นยูโทเปีย
จริง ๆ จะเป็นชีวิตซึ่งมีความสุขหรือเปล่า แต่ว่าผมพูดเมื่อผมอายุมาก
แล้ว ถ้าผมอายุยังน้อยอยู่ อยู่ในวัยฉกรรจ์ แน่แน่นอนว่าผมต้องการสังคม
ที่เป็นสังคมยูโทเปีย เพราะผมต้องการที่จะมีอะไรหลาย ๆ อย่าง ที่ผมคิด
ว่าคนรุ่นผม สมัยผม ในวัยของผม ควรจะมีแล้วไม่มี นั่นก็เป็นยูโทเปียส่วน
ตัว ชอบคุณครับ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพนธ์ อัครวิรุฬห์การ

ที่แรก ผู้จัดให้มาพูดถึงยูโทเปียทางตะวันออก พุทธกับพราหมณ์ ฟัง ๆ
ก็นึกไม่ออกว่าความคิดเรื่องยูโทเปียจะตรงกันหรือไม่ แต่ฟังไปฟังมาก็

นี่ก็ออกว่ามีกวีคนหนึ่งเขียนเรื่อง **ยูโทเปีย** เขาเล่นคำระหว่างคำว่ายูโทเปีย ที่เขียนเป็นกรีกเป็น “โอ” กับ “อู” และ “อี” กับ “ยู” ออกเสียงเหมือนกัน ถ้า “โอ” กับ “อู” แปลว่า No ถ้า “อี” กับ “ยู” แปลว่าดี เพราะฉะนั้นแล้ว จริง ๆ แล้ว ผมไม่รู้ทำไมส มอร์ คิดอย่างไรในการที่ให้กวีคนนั้นแต่งคำ ประพันธ์นี้ออกมาว่าเป็น good place and no place at the same time คือ จริง ๆ แล้วเขาอาจจะมุ่งไปถึง good place มากกว่า เท่าที่ผมดู ในทางพุทธศาสนา หรือว่าในทางฮินดู ในทางจีน หรืออะไรก็ตาม มันไม่ใช่ no place อย่างเดียว แต่จะเป็น good place โดยมาก อย่างไรก็ตาม เขาคิดว่าเป็นไปได้ก็แล้วกัน แล้วก็เป็นอย่างนั้น แล้วก็จะมีต่อไปด้วย จะออกมาในหลายลักษณะมากทีเดียว

พูดถึงในบริบทวัฒนธรรมอินเดีย ถ้าเราจะพูดว่าจุดมุ่งหมายสุดท้ายของคนคือการหลุดพ้น เวลาที่พูดถึงการหลุดพ้น บางทีก็พูดในลักษณะของ เมือง ทุกคนคงเคยได้ยินคำว่า “อมตมหานคร” พระนิพพานเป็นอมตมหานคร คงจะเข้าได้ทั้ง 2 ความหมาย คือ เป็นนครที่ไม่มี ถ้ามีคงไม่เป็นนิพพาน แต่ถ้าไม่มีจริง ๆ ก็ไม่เป็นนิพพานเหมือนกัน เพราะฉะนั้นนิพพานต้องเป็นของที่ไม่เป็นสังขตธรรม คือ ไม่เป็นของ composite things เป็นผลของอะไรก็ได้ แต่จะบอกว่าไม่มีก็ไม่ใช่ มีใน sense ว่าเป็นของดี เป็นของที่สูงที่สุด และจะบอกว่านี่เป็นยูโทเปียหรือไม่ ก็เป็นยูโทเปียในระดับที่สูงที่สุด เป็นลักษณะของ ยูโทเปียอันหนึ่งเหมือนกัน และก็มีความหมายทั้งคู่ด้วยว่าเป็น no place ในลักษณะที่ว่าไม่ขึ้นกับ space and time ไม่มีเรื่องของเวลา และไม่มีเรื่องของสถานที่อยู่ตรงนั้น แต่ถ้าถามว่ามีการเรียกนิพพานเป็นคำที่เป็นสถานที่หรือไม่ มีมากด้วยไม่ใช่หน่อย อย่างตอนะเอย อะไรเอย ลงไปดู มีบางคนคิดว่าคำว่านิพพานเป็นคำที่ค่อนข้างใหม่ ก็อาจจะจริงเพราะในวรรณคดีบาลี ยุคเก่าสุดใช้คำว่า ปารายณะ คือผ่านไปอีกข้างหนึ่ง ข้ามฟากไปแล้ว หลุดออกไปอีกโลกหนึ่ง อาจจะเป็นด้วยภาษาที่ไม่สามารถจะสื่อความนี้ได้แต่รวมความแล้วมียูโทเปียระดับสูงสุด

ถ้าเราดูระดับต่ำลงมา ทุกคนรู้จัก **ไตรภูมิพระร่วง** ระดับต่ำลงมา ก็เป็นสังขตธรรม เป็นเหตุปัจจัย เกิดขึ้นมาจากการเป็นผลของอะไรหลาย ๆ อย่าง ถ้าอย่างสูงสุดเกือบจะไม่มีแล้ว พุดจากระดับล่างก่อนก็แล้วกัน

สมมติว่าคน ซึ่งโชคดีแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งมนุษย์ในชมพูทวีปในโลกนี้ สามารถที่จะภาวนาปฏิบัติด้วยกระดืบขึ้นไปได้ เพราะเหตุที่ว่าเงื่อนไขต่าง ๆ ช่วย ที่จริงเราก็เกิดในอุทกเปื้อนส่วนหนึ่ง เพราะว่ามีมนุษย์ในทวีปอื่นไม่มี โอกาสที่จะทำได้ เขาเป็นว่าจักรวาลมี 4 ทวีป มองเห็นอะไรแบบ ๆ แล้วกัน ภูเขาพระสุเมรุอยู่ตรงกลาง แล้วมีเทือกเขาล้อมเจ็ตรอบ นอกเขาออกมา ก็จะมีทวีป 4 ทวีป เรียงกันเป็น 4 ทิศ ทวีปแต่ละทวีปก็มีทวีปน้อยเป็นบริวาร ถ้าใครอ่านเรื่องเขาก็จะได้ยินเขาบรรยายไปด้วย ซึ่งบรรยายได้เพราะพริ้ง มาก มนุษย์ในชมพูทวีปคือเรานี่ เป็นมนุษย์ที่มีทั้งดีและเลว เพราะฉะนั้น จึงสามารถที่จะดีขึ้นก็ได้ เลวลงก็ได้ จะว่าไปแล้วก็เป็นความยุติธรรมอย่าง หนึ่งเหมือนกัน เพราะเหตุที่ว่าทุกคนมีโอกาสเท่ากัน จะว่าไปถึงความเสมอ ภาคอย่างที่ว่าจารย์สมบัติว่า ก็คือ ทุกคนในโลกเกิดมาด้วยความยุติธรรมข้อ หนึ่ง คือมีเงื่อนไขของความเป็นมนุษย์ อยากจะทำดีก็ได้ อยากจะทำชั่วก็ได้ เป็นการเลือกของตัวเองที่จะทำ แล้วคนที่มาสอนบอกว่าฉันมาขึ้นบอกเฉย ๆ ถ้าเห็นด้วยก็ทำตาม ไม่เห็นด้วยก็ไม่ต้องทำตาม ทวีปที่มีคำบรรยาย ละเอียดลออมากกว่าทวีปอื่นคือทวีปที่อยู่ทางทิศเหนือ ถ้าจะเรียงทาง ตะวันออกไป ทุกคนคงนึกออกว่าเพราะมีบุพพิเทหะ ซึ่งอธิบายคลุมเครือ บอกว่ามันอยู่ทางตะวันออก ทวีปที่คนรู้พระเวทมากเลยชื่อวิเทหะ เลยขึ้นไป ทางเหนือก็ชื่ออูตรกุรุ คือแคว้นกุรุที่อยู่ทางเหนือ จนกระทั่งทำให้มีคนคิด ว่าคนที่เป็นอารยัน หรือว่าคนที่เป็นฝรั่ง ดันกำเนิดอยู่ใกล้ ๆ ขั้วโลก เพราะ ว่าอยู่เหนือขึ้นไปเรื่อย ๆ ถึงกับขนาดคำนวณดวงดาวที่ว้างกันในพระเวทว่า เป็นตำแหน่งที่จะเห็นดาวในลักษณะนั้นที่ในขั้วโลก จริงเท็จขึ้นอยู่กับคนที่ เขาพูด แต่ว่าอูตรกุรุนี้พูดถึงมากมายในลักษณะต่าง ๆ เขาบรรยายว่าอย่าง นี้ “อูตรกุรุทวีปเป็นรมณีสถาน คือ สถานที่ที่เป็นที่ตั้งแห่งความรื่นรมย์ มี ภูเขาหลวงชื่อสิเนรุ แลสูงดงาม พวกมนุษย์ที่เกิดในอูตรกุรุทวีปนั้นไม่ยึดถือ สิ่งใดว่าเป็นของตน ไม่ถือครอง มนุษย์เหล่านั้นไม่ต้องหว่านพืช ไม่ต้องนำ ไถออกไถ หม่อมมนุษย์ผู้บริโภคข้าวสาลีอันผลิตผลในที่ที่ไม่ต้องไถ พวกเขา หุงข้าวสาลีอันไม่มีรำ ไม่มีแกลบ บริสุทธ์มีกลิ่นหอม มีเมล็ดเป็นข้าวสาร บนเตาอันปราศจากควันและถ่าน แล้วบริโภคจากที่นั่น พวกเขาใช้แม่โค แทนม้ากับเดือย แล้วเที่ยวไปสู่ทิศน้อยใหญ่ ใช้สัตว์เลี้ยงแทนม้ากับเดือย

แล้วเที่ยว ไปสู่ทิศน้อยใหญ่ ใช้หญิงเป็นพาหนะ ใช้ชายเป็นพาหนะ ใช้เด็กหญิงเป็นพาหนะ ใช้เด็กชายเป็นพาหนะ” อรรถกถาแก้แล้วก็ฟังดูแล้วตลก ๆ “ใช้หญิงเป็นพาหนะ” อรรถกถาแก้ว่าใช้หญิงที่มีครรภ์ลาภไปคืออรรถกถาจารย์อ่านไม่รู้เรื่องนะตรงนี้ เราก็อ่านไม่รู้เรื่องไปด้วยก็แล้วกัน

แล้วก็พูดถึงมีเมืองมีอะไรต่าง ๆ ที่นี้พูดถึงราชธานี เขาบอกว่ามีที่ประชุมของพวักษัฏ พระหลาดดี พวกอุตรกฐเป็นพวักษัฏ แต่คำว่าอัษฎไม่ใช่อุตรกฐ ไม่ใช่ที่มีเขี้ยวโจ่ง คำว่าอัษฎะแปลว่าผู้ที่ควรจะบูชา ใช้ไปใช้มาปนกันยังไม่รู้ กลายเป็นกฐติไปเลย ทศกัณฐ์เองก็เป็นอัษฎะ จริง ๆ แล้วอาจจะเป็นลักษณะการบอกแบบปรัมปราคติ เวลาที่บอกว่าอัษฎะ ไม่ได้เป็นพวกพรมพงค์ด้วยซ้ำไป ถ้านึกถึงทศกัณฐ์ เขาเป็นพวกพรมพงค์ เขาเป็นอารยัน อาจจะปรัมปราแรกที่เข้ามา แล้วก็มียี่สิบวงศ์ แล้วก็มียี่สิบลักษณะทางวัฒนธรรมซึ่งก็แตกต่างกับพวกที่อพยพมารุ่นหลัง ทศกัณฐ์ไม่ใช่คนไม่หล่อ นะ ทศกัณฐ์ทั้งใน *รามายณะ* ทั้งใน *รามเกียรติ์* ไทย ไปอ่านดูตอนทศกัณฐ์ล้ม เมื่อถูกพระรามแผลงศรตาย ชัยกล่องดวงใจตาย มีคำกลอนประมาณ 30 คำกลอนที่ชมว่าทศกัณฐ์งามอย่างไร ใน *รามายณะ* ทศกัณฐ์เป็นคนหล่อที่สุด ไม่ใช่พระราม ของเราพระรามต้องหล่อที่สุดเอวกลมกลิ้งแก้มตามประสาพระเอกคนไทย แต่รับชนะทุกที เราอาจยกความเป็นพระเอกให้หนุมาน เพราะว่าพระรามเป็นพระผู้เป็นเจ้า จะทำอะไรเจ้าผู้ก็ไม่ถนัด พระรามความจริงเป็นคนในยุโทเปีย คือแห้งแล้งมาก จริง ๆ เดี่ยวจะมีประเด็นพูดต่อไปอีกว่า คนที่เป็นยุโทเปียไปอยู่ตรงไหนก็จะทำให้ตรงนั้นเป็นยุโทเปียได้เหมือนกัน

เอาเป็นว่าในทวีปอื่น ๆ เช่น อปรโคยาน ก็ไม่ได้มีอะไรพูดมาก ที่นี้คนในอุตรกฐ เหตุผลที่เขาบอกว่าคนในนี้ไม่ต้องทำอะไรเลยก็คือความเสมอภาค ความเสมอภาคในที่นี้คืออะไร คือเขามีปกติศีล หมายความว่ามีความมีศีล 5 อยู่โดยปกติ คำว่าศีลจริง ๆ แปลว่าปกติ สังเกตหรือไม่ว่าเวลาเราไปขอศีลกับพระ เราขอ ปณจศีลานิ เป็นภาษาบาลีว่าศีลทั้งหลาย 5 ข้อ พระไม่ให้ศีล พระให้สิกขาบท บอกว่าเอาไปศึกษา รู้แล้วว่าไม่มีถึงมาขอ ถ้าเธอศึกษาอย่างนี้แล้ว ศีลมีข้อเดียว เวลาสรุปก็สรุปเป็นเอกพจน์เสมอ สิ้น สด ตั ยนต์ ศีลนั้นนำไปสู่สุขคติ คือไปทางดี ๆ ไม่ทำให้อื่นแย่งไปด้วย

ก็เหมือนคนเดินทางเดียวกัน อีกคนทำของแตกไปตลอดทาง อีกคนเขาเดินดี ๆ และไม่ทำให้คนอื่นเขาลำบาก คนบางคนไปถึงที่เดียวกันแต่ทำให้คนอื่นลำบากมากมายก่ายกอง เพราะฉะนั้นคำว่ามีปกติศีล เพราะความที่มีศีลเสมอกัน มันทำให้เกิดอะไรหลาย ๆ อย่าง ทำให้เกิดความเสมอภาคกัน เพราะว่าดูในปกติศีล จริง ๆ แล้วมีอยู่ข้อเดียวที่ค่อนข้างจะเป็นปัจเจกบุคคลเป็นส่วนตัว ข้ออื่น ๆ เป็นส่วนทางสังคม จะเป็นกฎหมายอาญา กฎหมายมหาชน กฎหมายครอบครัวอยู่ในนั้น ข้อปาณาติปาตากับขทินนาก็เห็นชัดว่าเป็นเรื่องกฎหมายอาญา แล้วใน **พระไตรปิฎก** เอง เมื่อเวลาที่บอกสาเหตุของการที่จะขโมยกันก็เป็นเพราะพระราชารวมเอาของไปแล้วไม่รู้จักให้ทาน คือมาข้อแรกเลยของพระเจ้าแผ่นดิน ต้องให้ ต้องทำทาน ข้ออื่นไม่สำคัญเท่า ในทศพิธราชธรรมเผลอมาข้อแรกคือต้องทำทาน อย่างอื่นยังไม่สำคัญเท่า เพราะฉะนั้นคนที่เป็พระราชานี้ ไม่ได้หมายความว่าราชาใหญ่ยอดของเราใช้คำว่าราชาไม่เหมือนกับบาลีเท่าไร พระราชาในภาษาบาลีหมายถึงชนชั้นปกครอง เขามีราชาธิราช หรือยกใคร ๆ เป็นราชาใหญ่ ก็คนก็แล้วไป อย่างพระพุทธเจ้า พวกศากยะ เขาปกครองโดยคณาธิปไตย จะเรียกว่า democracy ก็ไม่ใช่ เป็น oligarchy เป็นคณาธิปไตย เขามีชนกลุ่มหนึ่งเหมือนโรมันโบราณ มีชนผู้ดี ชนชั้นล่าง คนที่เป็นผู้ดีเรียกว่าราชาทั้งนั้น แล้วก็เลือกคนหนึ่งให้เป็นหัวหน้าราชา ถึงเวลาจะทำอะไรต้องมีสภาเหมือนกับในอุตรกฤ ต้องเข้าไปประชุมสภา ถ้าไม่เข้าสภาไม่ได้ ต้องมีการออกเสียง เพราะฉะนั้นลักษณะของการทำสังฆกรรมในพุทธศาสนาก็ออกมาในลักษณะนั้นเหมือนกัน จะทำอะไรประชุมกันก่อน ประกาศญัตติเรื่องสำคัญประกาศ 3 หนเลย แล้วอีกคนหนึ่งคอยลงมติ ฉะนั้นเวลาที่จับคนเข้าบวชเป็นเรื่องยากเย็นแสนเข็ญนัก เราทำเป็นพิธีกรรมโดยที่ไม่รู้จุดมุ่งหมายเดิมเลย จริง ๆ ต้องมาบอกว่าใครเป็นคนแนะนำ ซึ่งจริง ๆ ไม่ต้องอยู่ในนั้นก็ได้ ถ้าอยู่ในนั้นต้องถามว่าชื่ออะไร เวลาที่จะซักถามคุณสมบัติถามว่าอุปนิสัยชื่ออะไร คือคนแนะนำชื่ออะไร จริง ๆ ไม่จำเป็นต้องอยู่ในนั้น เพราะแนะนำเป็นจดหมายก็ได้เหมือนสมัยปัจจุบัน เสร็จแล้วต้องมีการประกาศญัตติว่าคน ๆ นี้คุณสมบัติครบถ้วนแล้วนะ จะยอมให้เข้าพวกหรือไม่ ถ้ายอมก็นิ่งไว้ เขาพูดตั้ง 4 ที่ นี่ก็เป็นลักษณะยูโทเปียเหมือนกัน คือ

เป็นลักษณะของความเสมอภาคที่เห็น ๆ อยู่ในนั้น ในสังคมของโลกหรือในสังคมของชีวิตมนุษย์

ถ้าสมมติพูดเลยขึ้นไป ถ้าเกิดว่าทำดีในโลกมนุษย์ ใน **พระไตรปิฎก** ก็เหมือนกัน ตอนพระพุทธเจ้ามาเกิด ตอนพระพุทธเจ้าทรงพระชนม์อยู่ สวรรค์แน่น มีการบันทึว่าสวรรค์นั้นแน่นชนิด เทวดาก็สงสัยว่าทำไมสวรรค์เกิดแน่น ก็ไปดู เป็นเพราะพระพุทธเจ้ามาเกิด สวรรค์ก็เลยแน่น สมัยนั้นรก อาจจะแน่น แต่ไม่จริง ที่แน่นจริง ๆ คือเปรต เพราะว่าถ้าสมมติว่าเราพบอะไรอย่างหนึ่ง ถ้าเราคิดดีกับมัน ทำไปว่าดี มีคนมาขอเงินก็ควักไปเลย เราให้ไปเลย นี่คือไปสวรรค์ แต่ถ้าไม่ต้องให้ค่าเข้าไปอีก แล้วแถมถึบส่งไปอีก ว่าแกมาขอฉันทำไมนี่ลงนรก อย่างน้อยก็ต้องไปเกิดเป็นปีศาจเพราะทำอาการเหมือนปีศาจ แต่จริง ๆ แล้วบางทีไม่ค่อยให้ อยากจะให้เหมือนกัน จด ๆ จ้อง ๆ แล้ว อย่าเลย เดินเลยไป บางทีให้เหมือนกัน หยิบขึ้นมาแต่ค่าไปด้วย มันแย่งกันเองในบางลักษณะ อันนี้ก็โยเยเหมือนกันนะ คือเสร็จแล้วไปอยู่ในภพของความกระหาย อยากจะทำอะไรบางอย่างที่ไม่ได้ทำ อยากจะเตะเพื่อนจริง ๆ แต่ไม่ได้เตะ เพราะฉะนั้นก็อาจจะเปรต ขาโต อย่างนี้มีอยู่ในวิมานวัตถุ เปรตวัตถุ ไปหาอ่านได้ใน **พระไตรปิฎก** เป็นเรื่องสนุกมากเลย ดูว่าคนเขาคิดอย่างไร คนที่ควักเงินไปด้วยแล้วค่าไปด้วยมือสวดยมาก ผิวพรรณสวดย ปากหนอนขึ้นตลอดเวลา เพราะฉะนั้นนี่คือผลที่จะเห็น

ถ้าสมมติว่าทำดีขึ้นไปเป็นตามลำดับของความประณีตของจิต ที่แรกในสวรรค์ชั้นแรก เคยได้ยินสวรรค์หกชั้นไหม นี่ก็โยเยเหมือนกัน เพราะเป็นสิ่งที่คนคิดว่ามันดี ขอตีความว่า “อึ ยู” แล้วก็ “โทเยีย” แล้วกัน เพราะว่าไม่ใช่ no place คนเชื่อจริง ๆ ว่ามี แต่จะจริงหรือไม่ ไม่ทราบ แต่ว่าก็ได้เห็นได้เหมือนกันในโลกนี้ สวรรค์ชั้นแรก ๆ ความประณีตไปอยู่ที่สัมผัสต่าง ๆ อย่างเช่นคนเราบอกว่าเราอยู่ทุกวันนี้เบาะไม่นิ่ม บนสวรรค์นี่มันนั่งจนถึงสะดือ หรือว่าจะมีเมื่อก็ดึงสวดยกว่าคนอื่น เหยื่อโคลก็ไม่มีไม่ต้องอาบน้ำ กินก็ไม่ต้องกิน เพราะเป็นภพของวิบาก ไปรับผลอย่างเดียวไม่ต้องกิน ไม่ต้องกินคงสบาย คงไม่ต้องมีอะไรมาเกิดขึ้นในโลกนี้ อยู่ที่เรื่องกินอย่างเดียวเท่านั้น เพราะฉะนั้นเวลาพูดถึงเรื่องต่าง ๆ พูดถึงเรื่องกิน ข้าวสาละไม่ต้องหามาเอง เรื่องกินเป็นเรื่องใหญ่ แล้วการที่คนจะเกิดมาเป็นคน

หรือเกิดเป็นอะไรก็แล้วแต่ เวลาต้นเรื่อง ใครอ่านอัคคัญญสูตร จะเห็นว่า พระพุทธเจ้าท่านบอกว่า เวลาที่เกิดสิ่งมีชีวิตที่แรก ซึ่งเรียกคนก็ไม่ได้ อะไรก็ไม่ได้ ต้องเรียกว่าสัตว์ คือความเป็น เป็นภาวะสำนึกหรืออะไรก็ไม่รู้ หรือ อาจจะเป็นบัคทีเรียเซลล์เดียว มองอะไรไม่เห็น หนัก ๆ เข้าเกิดความชื้นของ ดินขึ้นมา พวกนี้ก็ไปกิน กินแล้วก็เริ่มจะฟอร์มรูปร่างที่หยาบขึ้น ๆ ที่แรกก็ ยังมีแสงสว่าง หนัก ๆ ขึ้นหายไป เดชะบุญที่เทวดาไม่ต้องนอน กะพริบตา ก็ไม่ต้องกะพริบ ถ้าขึ้นให้พวกเราไปนอนไม่หลับ เพราะแสงสว่างที่ออกจาก เทวดาไม่รู้ก็หมื่นก็พันแรงเทียน เสร็จแล้วก็กลายมาเป็นคน ในที่สุดก็มีการ แบ่งเพศชายเพศหญิง เกิดการแย่งกันอะไรอย่างนี้ คือที่แรกก็เสมอกัน แต่ ความโลภเป็นอกุศลมูลอย่างหนึ่ง อธิบายไม่ได้ว่าเกิดขึ้นมาได้อย่างไร แต่มี การที่บอกส่วนของข้า ข้าก็อยากได้ส่วนของคนอื่นด้วย คนก็ไปเตือนหลาย หนก็ไม่ฟัง ในที่สุดก็เกิดการลงโทษ การลงโทษนี้เกิดเพราะความโลภ เมื่อ เกิดการลงโทษก็ต้องเกิดชนชั้นทางสังคม เพราะการที่จะลงโทษกันธรรมดา ก็ไม่ได้ ก็เลยเอาการลงโทษไปไว้กับมือคนที่เราเห็นว่าไว้วางใจมากที่สุด เกิดคำ ว่ามหาชนสมมติ

ในกรณีที่ เป็นสวรรค์ชั้นพวกนี้ ความประณีตต่าง ๆ จะยิ่งมีมากขึ้น ก็ เป็นยูโทเปียในแต่ละชั้น ถ้าสมมติว่าในชั้นสุดท้ายก่อนที่จะพ้นการมี ประสาทสัมผัส เขาเรียกว่าสวรรค์ชั้นปรินิมิตวสวดี อยู่เหนือชั้นนิมมานรดี ในชั้นนี้อยากได้อะไรก็เนรมิตเอา เหมือนเศรษฐีทุกวันนี้ อยากได้อะไรก็ เนรมิตเอาก็แล้วกัน จะทำอะไรก็ได้ ชั้นปรินิมิตวสวดีนี้เพียงแต่นึกอยาก จะได้อะไร มีคนอื่นเขามาทำให้ ซึ่งก็เป็นลักษณะของสังคมมนุษย์เหมือนกัน ถ้าในแง่ดีก็คือคนเขามีบารมีพอ เขาทำอะไรดี คนอื่นก็มาช่วยทำ อย่าง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพอจะทำอะไร คนก็รีบมาช่วยทำ ยังไม่ทันจะ นึกถึงว่าต้องมั่งมีประมาณ คนก็รีบเอาเงินมาให้ นี่ก็อยู่ชั้นสวรรค์ปรินิ มิ แต่ถ้าในแง่ไม่ดีมันก็มีเหมือนกัน คนเขาจะจ้องประจบสอพลอกันเยอะ แต่ก็ เป็นความคิดของคนเห็นว่าสังคมเป็นไปได้ที่จะเกิดสิ่งเหล่านี้ อย่างนี้เป็น ยูโทเปียแบบหนึ่งหรือไม่

เลยขึ้นไป เป็นเรื่องของคนเข้าฌาณ วิธีการเข้าฌาณนี้ง่ายแต่ทำยาก ก็คือจะอย่างไรให้มีตัวเพ่ง เพ่งในสิ่งที่เป็รูปร่าง อย่างเช่นเพ่งดิน ถ้าเมื่อไร

มันแผ่ฐานไปในร่างตัวเรา เห็นเป็นดินไปหมด แล้วก็มีส่วน คือทำให้เล็กก็ได้ ขยายให้ใหญ่ก็ได้ อิทธิฤทธิ์จะมาเอง เป็นผลพลอยได้ เราก็มองเห็นอะไร เป็นดินไปหมด นี่ตามทฤษฎี แต่มันเกิดในจิต จะเรียกว่าไม่เกิดในจิตก็ไม่ได้ ก็เกิดในจิตก็ทำได้ ที่นี้พวกนี้จิตก็จะเพ่งอยู่ในนั้น จิตที่ดีมาก ๆ กับจิตที่เลวมาก ๆ duration กับ impression ยาว เพราะฉะนั้นผลก็จะยาว ยูโทเปียทั้งหลายเหล่านี้ เดิมเป็น no place แต่ว่าเพราะว่ามีสัตว์พวกนี้ สัตว์คือ being ที่อยู่ในระดับนั้นได้ ก็จึงจะเกิดโลกนั้นได้ เพราะฉะนั้นตามมิติทั้งอันคู่ ทั้งพุทธจะว่าไปแล้วไปอยู่ตรงนี้ว่า คนสร้างโลกของตัวเองทั้งนั้น โลกคำจูนอยู่ด้วยศีลธรรมของคนในแต่ละแบบ ถ้าเราอยากจะมียูโทเปีย เราก็มี ยูโทเปียได้หลายระดับเหมือนกัน ในระดับพวกที่เป็นคนเข้าฌาน ก็ยังแห้งแล้งกว่ายูโทเปียของโทมัส มอร์เสียอีก คือจิตมันนิ่งอยู่ในนั้นเป็นเวลานาน

ถ้าจะยกตัวอย่างเช่น duration ของจิตไม่ขึ้นอยู่กับเวลาที่เรานับ ลักษณะนี้ เวลาที่เราบีบคั้นตัวหนึ่งไม่นาน จิตบาปก็จริงเพราะฆ่าสัตว์ แต่ไม่นาน ในห้องนี้ ใครเดินไปแล้วเห็นแมว แล้วบีบคอแมวให้ตายไปเลยได้หรือไม่ มันยากกว่า ถ้าทำได้ impression ในจิตก็นานกว่า วิชาหรือผลที่เกิดกับจิตก็จะลึกและยาวกว่า ในแง่ของการทำดีก็เหมือนกัน ถ้าทำดีมาก ๆ ผลสืบเนื่องที่เกิดกับจิตก็ยาวมากกว่า เพราะฉะนั้นโลกของพวกพรหมโลกเวลา ยาวมาก ใครเคยอ่านวาลิภุชชี ภาคสวรรค์ กามนิทานหน้าไปมองวาลิภุชชี เวลาผ่านไปแสนโกฏิล้านปี จริง ๆ เป็นไปได้นะ ในชีวิตประจำวัน อะไรที่เราไม่ชอบ สมมติว่ารองเท้ากัด เดินสิบเมตรมันแหย่นะ รองเท้าดีเดินร้อยเมตรไม่ ปั่นสักคำ นั่นคือ duration ของจิตซึ่งไม่ขึ้นกับกาลเวลาอะไร ขึ้นกับจิตเรา

ยังอีกพวกหนึ่งอีก ลบนิมิตลบกลืนออก คราวนี้แว้งว่างว่างเปล่า เป็นพวกไม่มีรูป มีแต่จิตลอยอยู่ เวลาที่วาดไม่รู้จะวาดอย่างไรในจิตกรรมฝาผนัง วาดไม่ได้ เลยวาดเป็นอะไรกลม ๆ ใส่พานไว้ ก็เลยเรียกพรหมลูกฟัก ก็เป็นยูโทเปียอันหนึ่งเหมือนกัน ก็จะตีמדָּในฌานสมาบัติ สมาบัติแปลว่า ถึงแนบแน่น ภาษาอังกฤษเขาแปลดีเหมือนกัน เขาแปลว่า “absorption” ไม่หลุดออกไปจากนั้น อยู่เป็นเวลานาน แต่หลุดออกมาแล้วลงมาใหม่ได้ กลับลงมาโลกมนุษย์บ้าง เอาอย่างนี้แล้วกัน ในพวกสวรรค์ทั้งหลาย ประเด็นก็คือว่าเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นทั้งนั้น ยกเว้นนิพพาน แต่ว่ายูโทเปียของ

ทางพุทธและทางของฮินดู เกิดขึ้นเพราะกรรมของคน เป็นผลของสิ่งนี้ที่เกิดขึ้นมาจากการกระทำของเรา ถ้าเราอยากมีความสุข เราก็ทำให้มีความสุข ถ้าเราทำไม่ดี ก็ไม่มีความสุข ตัวอย่างที่เห็นใน **พระไตรปิฎก** บ่อย ๆ ในจักรวรรดิสีหนาทศต มีพระเจ้าจักรพรรดิ ทำไมถึงเป็นจักรพรรดิ เพราะว่าทำดี ประพฤติตามจักรวรรดิวัตร เสร็จแล้วก็มีจักรแก้วลอยมา เต็มมีช้างแก้ว ม้าแก้ว มณีแก้ว นางแก้ว ขุนพลแก้วอะไรก็แล้วแต่ เสร็จแล้วจะว่า ยูโทเปียจะต้องเป็นทวีปอุดรกรูเท่านั้นคงไม่ได้ คนที่จะเป็นจักรพรรดิต้องได้ 4 ทวีป เขาเรียกจาดรungskทวีป คือต้องได้ทั้งหมด 4 ทวีป จึงจะเรียกเป็นพระเจ้าจักรพรรดิได้ แต่จักรพรรดิไม่เกิดในทวีปอื่น เกิดในชมพูทวีปนี้เท่านั้น เพราะฉะนั้นคนที่จะสามารถทำให้โลกดีขึ้นได้ก็มีอยู่ตรงนั้นด้วย

ทีนี้ถ้าจะมาพูดถึงว่าสังคมในส่วนที่เป็นสังคมจริง ๆ จะดีได้ไหม จะเป็นยูโทเปียได้หรือไม่ ทั้งพุทธทั้งพราหมณ์บอกว่ามีได้ แล้วมีได้เสมอด้วย ปัจจุบันก็มีคนมาเป็นหัวหน้า มีคนที่เป็นผู้ปกครองที่ดี เมื่อไรผู้ปกครองดี ก็กลายเป็นสวรรค์ไปเอง ก็เป็นคติหรือความคิดความมุ่งมาดปรารถนาของคนทุกคนด้วย ไปดูสิเวลาชมเมือง วรรณคดีไทยของไทยทุกเล่มขึ้นต้นด้วย ยูโทเปียทั้งนั้น ใครที่อยู่บนภูเขาก็ตอบพื้นเรียบ ๆ ก็เป็นสวรรค์ของคนที่อยู่บนเขา สวรรค์ของคนพื้นราบเรียบ ก็มีภูเขา มีต้นไม้ คนมีวิภาวะตัณหาอะไรที่มันจำเจก็ไม่อยากจะได้ นอกจากนั้นแล้ว ถ้าดูในทางพุทธศาสนา ยังมีได้อีกในกรณีของการที่ไปออกบวช แล้วเข้าไปอยู่ในสังคมที่เป็นพระ รักษาวินัย แล้วก็จะเกิดความสุข ไม่เบียดเบียนกันอยู่ในนั้น เพราะฉะนั้นสังคมสงฆ์เองนี่ก็เป็นสังคมยูโทเปียอันหนึ่งซึ่งพระพุทธเจ้าสร้างขึ้นมา และในฐานะของพระพุทธเจ้าก็ต้องถือว่าท่านสร้างนิพพานขึ้นมาด้วย จริง ๆ แล้วไม่ได้สร้าง เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาหลังจากที่ได้เข้าใจธรรมชาติของสิ่งทั้งปวง

นอกจากความคิดที่ว่ายูโทเปียมีอยู่เสมอแล้ว ก็จะไปโยงกับเรื่องของยุคทอง ซึ่งมีอยู่ทั้งพราหมณ์และทั้งพุทธ ในจีนก็คงจะมีเช่นกัน ลักษณะของยุคทองก็คือว่าเมื่อเวลาที่เป็นยุคทองแล้วก็จะเสื่อม เสื่อมเสร็จแล้วก็จะดีขึ้น ปัจจุบันเหล่านี้ก็ยังขึ้นอยู่กับกรรมของมนุษย์และสัตว์อยู่ดี ทำกรรมไม่ดีฆ่าคนบ่อย ๆ ในที่สุดคนก็จะเหลืออายุ 10 ขวบ แล้วเดี๋ยวค่อย ๆ ขึ้นมาแล้วเดี๋ยวเอาใหม่ ลงไปใหม่แล้วขึ้นมา เวลาที่อายุคนยาวขึ้น ยืนขึ้น เด็กก็

จะเกิดสิ่งดี ๆ อะไรอย่างนี้ตามมา แล้วแต่สถานการณ์และความเหมาะสม

นอกจากนั้นแล้ว ใน **พระไตรปิฎก** และในวรรณคดีอินเดียเอง จะมีเรื่องราวการอยากจะออกไปอยู่ในป่าในเขา หนึ่งฝรั่งที่ตัวเองออกไปอยู่ในป่าเลย เห็นป่าเป็นเรื่องสบาย ไม่ต้องมีอะไรผูกพัน ไม่มีรถติด ก็มีอยู่มากหลายเรื่อง ถ้าสมมติจะชี้ให้ดูเขาอย่างเรื่องพระเวสสันดร พระเวสสันดรจริง ๆ เป็นคนเมือง ข้างฝ่ายนางมัทรีเป็นผู้หญิงที่เข้มแข็ง พระเวสสันดรพอรู้ว่าตัวเองถูกขับออกไปก็มาบอกเมียว่าอย่าไปเลยปาล้าปาก ฉันไปคนเดียว เมียบอกจะลำบากอะไร แล้วก็พรรณนาความสุขที่ได้อยู่ในป่า ว่าจะมีกระท่อมน้อย เราจะไปหาอาหารมา แล้วไม่มีใครมายุ่ง ป่าสวยอย่างไร ได้ยินเสียงนกเสียงกา อาศรมต่าง ๆ ก็เหมือนกับหน่วยย่อย ๆ ของยูโทเปีย การที่คนสร้างอาศรมนั้นอาศรมนี้ คือยูโทเปียย่อย ๆ ในส่วนหนึ่ง

แล้วก็จะมีความคิดว่า สิ่งที่มีขึ้นแล้วมีลง แล้วก็ขึ้นแล้วลง ก็คือว่าจะมีพระศรีอาริย์มาเกิด เป็นของที่มองไปข้างหน้าว่าไม่เป็นไร ของคริสต์กับอิสลามแย่งกันน้อยคือมาวันเดียวจบ ก่อนหน้านั้นไม่ต้องพูด อดีตไม่มีปัจจุบันกับอนาคตยาวมากเลย ถ้าพระผู้เป็นเจ้าบอกอยู่กับฉันก็อยู่ไปเลยชั่วนิรันดร์ ถ้าพระผู้เป็นเจ้าบอกว่าลงไปก็ลงไปเลย ของพุทธกับของพราหมณ์สบายหน่อย ไปเรื่อย ๆ เมื่อไรพ้นก็พ้นแล้วกัน ตกไปอเวจีแล้วคำนี้แปลว่าไม่มีคลื่น คือชั่วจนจิตไม่กระเพื่อมมาดีเลย ก็ลงไปเลย แต่พอตกลงไปตรงวิบากภพนั้น จริง ๆ แล้วเดี๋ยวก็ค่อย ๆ ขึ้นมาใหม่ อย่างพระเวททนต์ในที่สุดไปได้เป็นพระปัจเจกพุทธด้วยซ้ำไป เพราะฉะนั้นอดีตก็ยาวนาน ปัจจุบันก็อยู่ตรงนี้ อนาคตก็ยังไปอีกยาวนาน ความคิดที่ว่าความมุ่งหวังว่าพระเมสไซอาห์ (messiah) จะมาโปรด จะว่าไปแล้วก็มีส่วนคล้ายคลึงกันในพุทธศาสนากับพราหมณ์ คือ ในวันหนึ่ง เมื่อเวลาที่คนทำดีพร้อมมูลแล้ว จะมีสิ่งนี้เกิด สถิติปัญญาคนสมัยพระศรีอาริย์จะเสมอกัน แล้วจะบรรลุธรรมได้ง่าย คนก็จะไปนิพพานกันได้มาก ก็เป็นความคิดที่จะไปโยงเรื่องสุขาวดีหรือพุทธเกษตร ซึ่งเป็นที่คล้าย ๆ ว่าเหมือนกับเป็นยูโทเปียที่เป็นโรงเรียนที่จะไปนิพพานคือเกื้อหนุนให้ไปนิพพานง่ายขึ้น ก็เป็นยูโทเปียเหมือนกัน

รวมความแล้วคือ ยูโทเปียทางพุทธกับพราหมณ์นี้สนิทสนมกันพอ

สมควร ถ้าเกิดไปพูดกับพราหมณ์ คำว่ายูโทเปียไม่ใช่เรื่องห่างไกล ถึงหากจะเป็นเรื่องในฝัน แต่ทุกคนคิดว่าเป็นไปได้ ผมว่าทุกคนคิดว่าเป็นไปได้ เรื่องที่ว่าจะมียูโทเปียเกิดขึ้นในทุกวันนี้สามารถทำได้

อ.ธงชัย: ประเด็นสำคัญที่น่าจะต่างกันคือ ยูโทเปียที่อาจารย์สมบัติ เสนอตั้งแต่ต้นเหมือนสภาวะที่ไปไม่ถึง แต่ถ้าไปได้ ก็จะเป็นจุดหมายปลายทาง แต่ยูโทเปียแบบพุทธแบบพราหมณ์ นอกจากจะไปถึงได้ ยังมา ๆ ไป ๆ ด้วย แต่นิพพานไม่ใช่ยูโทเปีย เป็นอีกสภาวะหนึ่งซึ่งพ้นไป พ้นเสียจนเราพูดถึงไม่ได้ ยูโทเปียในส่วนที่เราพูดได้ มา ๆ ไป ๆ และเป็นสิ่งที่มีเงื่อนไข เงื่อนไขอันหนึ่งคือขึ้นอยู่กับกรรม ขอเรียนเชิญอาจารย์อุกฤษฏ์ เป็นท่านสุดท้าย พูดถึงยูโทเปียในทัศนะของมาร์กซิสต์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์อุกฤษฏ์ แพทย์น้อย

ก่อนอื่น ผมอยากขออธิบายว่าผมจะมาพูดเรื่องอะไรนะครับ เพราะถ้าบอกว่าจะมาพูดเรื่องยูโทเปียของมาร์กซ์โดยไม่พูดอะไรต่อ ผมคิดว่าคนที่ เป็นมาร์กซิสต์หรืออ่านงานของมาร์กซ์หลายคนก็คงจะส่ายหน้า เพราะว่ามาร์กซ์เองเป็นคนที่ดำเนินวิธีการคิดแบบยูโทเปียอย่างมาก ที่เห็นชัดคือ มาร์กซ์เรียกพวกสังคมนิยมที่มาก่อน ที่มาร์กซ์เอ่ยชื่อถึงบ่อย ๆ ก็มี อองรี เดอ แซงซิมมอนด์ ชาร์ลส์ ฟูลิเยร์ และ โรเบิร์ต โอเวน ว่าเป็นพวกยูโทเปีย โซเชียลลิสต์ เพราะฉะนั้นมาร์กซ์เป็นคนที่ใช้คำว่ายูโทเปียเป็นเชิงตำหนิมาตลอด การมาพูดถึงยูโทเปียของมาร์กซ์คงต้องตกลงกันก่อนว่ามีอะไรจะให้พูด ประการแรก เรามากำหนดกันก่อนว่าคำว่า “ยูโทเปีย” ใช้ในความหมายอะไร เพราะอย่างผมพูดไปแล้ว คนบางคนอาจบอกว่า ไม่สำคัญว่า มาร์กซ์จะไปว่าใครว่าเป็นยูโทเปีย แต่อย่างน้อยตราบใดที่ไปวาดภาพ สังคมในอุดมคติเอาไว้หรือสังคมคอมมิวนิสต์ว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ก็ถือว่าเป็นยูโทเปียแล้ว อันนี้ผมคิดว่าเดี๋ยวเรามาดูกันว่ายูโทเปียหมายความว่าอย่างไร ถ้าเราใช้คำว่ายูโทเปียกว้าง ๆ หมายถึงสังคมอุดมคติทั้งหมด ก็คงหาคนที่ไม่ใช่เป็นยูโทเปียยาก

คำว่า “ยูโทเปีย” ถ้าเราดูจากที่ใช้ในภาษาอังกฤษที่สามัญชนใช้กัน ไม่ใช่ในวิชาการ ซึ่งคำนี้มีใช้กันเยอะ ก็มีความหมายสองแง่ด้วยกัน ยูโทเปีย ในความหมายหนึ่งที่คนสามัญใช้กันเราจะเห็นในหนังสือพิมพ์บ้าง ในวารสาร นิตยสารภาษาอังกฤษ ก็จะเป็นคำที่ใช้ในความหมายว่าเป็นอะไรที่เป็น ความฝันที่สูงส่ง เป็นสิ่งที่เราอยากจะมีขึ้น และเป็นสิ่งที่ในบางครั้งอาจมี ขึ้นได้ เช่น คนบางคนอาจฝันที่จะไปดินแดนที่มีอาหารอร่อยเลิศเลอทุก อย่าง อาจไปเจอดินแดนนั้นและบอกว่านี่คือยูโทเปีย บางทีภาษาอังกฤษ จะใช้คำในความหมายอย่างนั้น

ในอีกแง่หนึ่ง คำว่า “ยูโทเปีย” ที่ใช้กันในสามัญชน ก็คือใช้ในเชิงตำหนิ คือเวลาคนเราใช้คำว่ายูโทเปีย เป็นการใช้ในเชิงว่าฝันเพื่องหรือห่างไกล ความเป็นจริง การใช้แบบนี้ ถ้าใครโดนเข้าก็เป็นการถูกตำหนิว่าเป็นคนที่ ไม่ติดดินหรือคิดอะไรเพ้อฝัน สังเกตดูว่าคำว่า “ยูโทเปีย” ก็มีความหมาย เดียว หมายถึงอะไรที่ฟังปรารถนา หรือเป็นแดนสวรรค์อะไรก็แล้วแต่ อันนี้ ก็ขึ้นอยู่กับว่าเวลาที่เราจะใช้คำนี้ในความหมายที่เป็นกลาง หรือใช้ในความ หมายเชิงตำหนิ ขึ้นกับว่าเราคิดว่ามันสามารถเป็นจริงได้หรือไม่ . ถ้าเราคิด ว่าความฝันนี้สามารถเป็นจริงได้ เราก็อาจใช้มันในความหมายที่เป็นกลาง หรืออาจจะยกย่องด้วยซ้ำ แต่ถ้าเราคิดว่าสิ่งที่เรียกว่ายูโทเปียเป็นสิ่งที่ เป็นไปไม่ได้หรือไม่มีทางเป็นความจริงได้ อันนั้นก็จะถูกใช้ในเชิงตำหนิ แต่แน่ นอนว่า การจะถูกใช้ในแง่ไหนก็ขึ้นอยู่กับคนมองหรือคนฟังว่า คิดว่าสิ่งที่ คน ๆ หนึ่งพูดเป็นความจริงได้หรือไม่

ในทฤษฎีสังคมการเมือง โดยเฉพาะในทางปรัชญา ก็จะมีเป็นทฤษฎี ที่พูดถึงสังคมอุดมคติไว้มากมาย การที่ใครสักคนเสนอทฤษฎีสังคมการเมือง ซึ่งแน่นอนว่าการเสนอนี้อาจเป็นการตำหนิสังคมที่มีอยู่ และอาจบอกว่า สังคมที่ดีกว่านี้ ยุติธรรมกว่านี้คืออะไร อันนี้แค่นั้นเป็นยูโทเปีย แค่นั้น ไม่ใช่ ถ้าเราดูจากงานเขียนของพวกที่คนในวงการเรียกว่านักคิดยูโทเปีย เราจะเห็นความสำคัญอย่างหนึ่งคือ พวกนักเขียนไม่ว่าจะเป็นนักปรัชญา หรือคนในสายวรรณคดีก็ตามเวลาที่ถูกรู้ว่าเป็นนักคิดยูโทเปียงานพวก นี้จะมีลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งคือ จะวาดภาพสังคมที่สุขสมบูรณ์ สันติสุข หรืออะไรดีหมดแบบนี้ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะมีพื้นฐานมาจาก

การวิจารณ์สังคมที่มีอยู่ เพราะฉะนั้นงานเขียนที่เป็นยูโทเปีย ลักษณะอันหนึ่งก็คือการวาดภาพอย่างนี้ และเป็นการวาดอย่างมีรายละเอียดอีกด้วย บรรยายค่อนข้างจะชัดเจนว่าในสังคมนั้นเขาดำรงชีวิตกันอย่างไร มีการผลิตอย่างไร มีการแจกจ่ายผลผลิตอย่างไร อะไรพวกนี้ ซึ่งมีรายละเอียดค่อนข้างมาก ในแง่นี้ ทำให้ทฤษฎีสังคมการเมืองจำนวนมากไม่เข้าข่ายเป็นยูโทเปีย เพราะว่าทฤษฎีสังคมการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางปรัชญาจำนวนมากที่นักคิดเสนอ มักจะเสนอเกณฑ์สำหรับใช้วัดว่าสังคมที่ยุติธรรมหรือสังคมที่มีความเสมอภาค หรือสังคมที่ควรจะเป็น ควรจะดำเนินตามเกณฑ์อะไรบ้าง ความคิดทางสังคมการเมืองและปรัชญามีจำนวนมากที่ออกมาในรูปแบบนั้น ผมถือว่านักคิดที่เป็นคลาสสิก พวกฮอบส์ ล็อก หรือแม้แต่มาร์กซ์ ส่วนใหญ่จะเสนอในแนวนี้ พวกนี้จะไม่มานั่งวาดภาพเป็นรายละเอียดว่า สังคมที่พวกเขาใฝ่ฝันถึง คนอยู่กันอย่างไร หรือว่ามีระบบการผลิตในรายละเอียดอย่างไรบ้าง คือ ถ้าพูดง่าย ๆ ถ้าพูดถึงแต่ว่าเกณฑ์ที่สังคมควรจะใช้ในการดำรงอยู่ว่าอะไรยุติธรรม อะไรถึงจะดี ถ้าพูดแค่นั้นโดยไม่ได้บรรยายแดนสวรรค์ ทฤษฎีพวกนั้นก็ไม่ใช่ทฤษฎียูโทเปีย เพราะฉะนั้นเวลาเราพูดถึงสังคมอุดมคติ จึงอาจต้องแยกว่าใครเป็นนักคิดสายยูโทเปีย ใครไม่ใช่ ในแง่นี้จะพูดถึงสังคมในอุดมคติของมาร์กซ์ ก็คงจะต้องพูดถึงความคิดของมาร์กซ์ในลักษณะที่เป็นแบบหลัง ก็คือในลักษณะที่ไม่ใช่เป็นการพูดถึงสังคมยูโทเปีย เพราะอย่างที่พูดไปแล้ว มาร์กซ์กำหนดความคิดแบบยูโทเปีย ความจริงสิ่งหนึ่งที่คนชอบไปอ้างถึงมาร์กซ์ว่ามีลักษณะสังคมยูโทเปีย อาจไปอ้างในงาน แนนอนมาร์กซ์มีข้อเขียนบางตอนที่บรรยายถึงการผลิตในสังคมคอมมิวนิสต์ว่าเป็นอย่างไร หรือว่าพูดถึงว่าคนในสมัยนั้นจะเป็นอย่างไร ซึ่งเป็นการพูดที่สั้นมาก ไม่มีรายละเอียดอะไรทั้งสิ้น ในแง่นั้น **ผมถือว่าเป็นการบอกว่าความคิดของมาร์กซ์ไม่จัดอยู่ในชั้นเป็นยูโทเปีย ผมถือว่าเป็นการที่บรรยายสังคมในอนาคต โดยไม่มีรายละเอียดไม่ใช่เป็นยูโทเปียอย่างแท้จริง** แนนอนอาจจะถามว่าผมเอาเกณฑ์อะไรมาวัด เอาตามใจชอบหรือเปล่า อันนี้ ผมดูตามธรรมเนียมว่า เวลาเรียกนักคิดพวกหนึ่งว่าเป็นพวกยูโทเปีย ถ้าเราดูลักษณะร่วมกันว่านักคิดพวกนี้จะเป็นอย่างไร ก็อย่างที่ผมบอกคือต้องมีราย

ละเอียดเกี่ยวกับว่าดินแดนอันเป็นแดนสวรรค์ของเขาเป็นอย่างไร ในขณะที่มาร์กซ์ไม่มีรายละเอียดอะไรทั้งสิ้น และก็ไม่มีเหตุผลด้วยเหตุผลที่ผมจะอธิบายอีกทีหนึ่ง อีกประเด็นหนึ่งที่ว่าทำไมคนที่คิดอะไร ไม่ได้บรรยายรายละเอียดถึงไม่ใช่ยูโทเปีย อันนี้ก็ไม่น่าแปลก เพราะว่าความหมายของยูโทเปียอย่างที่ผมบอก คือ ดินแดนในความฝันหรือเป็นความฝัน คนเราจะฝันทั้งที่ควรจะมีรายละเอียด ถ้าฝันอะไรที่กว้าง ๆ ไม่มีเนื้อหาอะไรที่ชัดเจน อันนั้นก็เหมือนเป็นการเพ้อมากกว่าที่จะเป็นความฝัน ถ้าฝันทั้งที่ก็ไม่ควรจะเสียสมอง ควรจะมีรายละเอียดหน่อย เพราะฉะนั้น ผมคิดว่าในแง่ **พวกนักคิดที่เสนอเกณฑ์ว่าสังคมในอนาคตควรจะเป็นอย่างไรและไม่มีการบรรยายรายละเอียดถึงดินแดนในอนาคตว่าคนอยู่กันอย่างไร อันนั้นจะถือว่าไม่ใช่ทฤษฎียูโทเปียอย่างแท้จริง** แน่่อนถ้าเราดูจากเกณฑ์แบบนี้ ก็ไม่แปลกที่ทำไมมาร์กซ์ถึงเรียกพวกโซเชี่ยลลิสต์ที่มาก่อนตนบางคนว่าเป็นพวกยูโทเปียโซเชี่ยลลิสต์ เพราะงานของพวกนั้นชัดเจนว่าจะบรรยายรายละเอียดว่าสังคมในอนาคตมีระบบการผลิตอย่างไรและคนดำรงชีวิตอยู่กันอย่างไร ละเอียดมากทีเดียว งานส่วนใหญ่ของคนพวกนี้ทำในส่วนนี้

สรุปแล้ว มาร์กซ์เป็นคนที่ใช้คำว่ายูโทเปียในความหมายในเชิงตำหนิ และแน่นอนก็ต้องถือว่าถ้ามาร์กซ์ทำเสียเองก็เป็นเรื่องที่แปลกมาก ความจริงแล้ว ถ้าเราถามว่าเวลามาร์กซ์ตำหนิความเป็นยูโทเปีย ตำหนิตรงจุดไหน ในกรณีที่มาร์กซ์โจมตีพวกยูโทเปียโซเชี่ยลลิสต์ สิ่งหนึ่งที่มาร์กซ์ตำหนิคนพวกนี้ไม่ใช่ตำหนิในแง่ที่ว่าคนพวกนี้เป็นพวกคิดอะไรไม่ได้เรื่องเพื่อฝัน สิ่งที่มาร์กซ์ตำหนิก็คือ คนพวกนี้ความจริงแล้วเป็นคนที่ฉลาด มาร์กซ์ยกย่องคนพวกนี้อย่างมาก ถึงแม้จะตำหนิในแง่หนึ่ง แต่ว่าตัวเองก็ได้รับอิทธิพลจากคนพวกนี้ไม่น้อย เหตุที่มาร์กซ์ตำหนิสังคมนิยมยูโทเปียตำหนิในแง่ที่ว่าคนพวกนี้วาดสังคมอุดมคติในลักษณะที่ไม่อยู่บนศาสตร์ นั่นก็คือ พวกนักคิดยูโทเปียโซเชี่ยลลิสต์พวกนั้น มาร์กซ์กล่าวหาว่าคนพวกนั้นโจมตีสังคมทุนนิยม แต่เมื่อพวกเขาเกิดเร็วไปนิด คือไปโจมตีสังคมทุนนิยมในสมัยที่ยังไม่เติบโตเต็มที่ เพราะฉะนั้นคนพวกนี้มองไม่เห็นลักษณะที่แท้จริงว่าธาตุแท้ของสังคมทุนนิยมคืออะไร มองไม่เห็นแม้กระทั่ง

ว่าสังคมทุนนิยมเป็นการต่อสู้ระหว่างชนชั้น คนพวกนี้ในเมื่อเกิดเร็วไป มองไม่เห็นสังคมทุนนิยมเมื่อเติบโตใหญ่แล้ว ก็เลยไม่เข้าใจสภาพการณ์อันนี้ ก็เลยไปเพื่อฝันว่าสังคมที่ดีกว่านี้ควรจะเป็นอย่างไร แต่เนื่องจากการไปสร้างสังคมอุดมคติใหม่โดยยืนอยู่บนพื้นฐานความเข้าใจผิด อันนี้มาร์กซ์ถือว่า เป็นการสร้างยูโทเปีย เพราะฉะนั้นอันนี้จะเป็นเหตุผลอันหนึ่งว่าทำไมตัวมาร์กซ์เองไม่กล้าที่จะบรรยายสังคมคอมมิวนิสต์ในลักษณะที่มีรายละเอียด เพราะว่ามาร์กซ์รู้ว่าสังคมคอมมิวนิสต์ในยุคที่เป็นสังคมที่ค่อนข้างจะเป็นคอมมิวนิสต์ขั้นสูงหน่อย ไม่ใช่ในขั้นที่เพิ่งออกมาจากทุนนิยม เป็นสังคมที่จะวาดภาพได้ก็ต่อเมื่อรู้เสียก่อนว่าสังคมที่มีมาก่อนนั้นมีลักษณะที่แท้จริงอย่างไร ซึ่งเผอิญว่าสังคมนั้นยังมาไม่ถึง เมื่อเป็นเช่นนั้น จะมีอะไรที่จะพูดเกี่ยวกับมาร์กซ์กับยูโทเปีย ผมอยากจะพูดถึงความคิดส่วนหนึ่งของมาร์กซ์ ซึ่งเป็นความคิดที่คนบางคนถ้าจะไปสร้างยูโทเปียของพวกโซเชี่ยลลิสต์อาจจะเอาตรงนี้ไปสร้างได้ ความคิดของมาร์กซ์ที่บรรยายสังคมคอมมิวนิสต์ในอุดมคติที่ควรจะเป็น แน่นนอนมาร์กซ์ก็พูดถึงไว้บ้างว่าระบบการผลิตควรจะเป็นอย่างไร และก็พูดถึงคนในสังคมคอมมิวนิสต์ว่าจะเป็นอย่างไร ผมอยากจะพูดถึงเรื่องมาร์กซ์คิดว่าคนในสังคมคอมมิวนิสต์เป็นอย่างไร เพราะว่าถ้าใครอยากจะเอาอันนี้ไปสร้างยูโทเปียด้วยเหตุผลอะไรก็ตาม อาจจะต้องสร้างจากจุดนี้ ความจริงแล้ว ตัวมาร์กซ์เองก็มีอยู่ครั้งหนึ่งก็เผลออดรนทนไม่ไหวไปวาดภาพอะไรที่ยืนอยู่บนพื้นฐานอันนี้ คือพูดง่าย ๆ มีอยู่ครั้งหนึ่งใน *The German Ideology* ซึ่งเป็นงานสมัยแรกๆ ที่มาร์กซ์เองเผลอไปวาดภาพสังคมคอมมิวนิสต์โดยยืนอยู่บนพื้นฐานอันนี้ ซึ่งเป็นวิธีวาดที่ไม่เป็นศาสตร์แบบเดียวกับพวกโซเชี่ยลลิสต์ที่มาก่อน แต่เนื่องจากว่าเป็นข้อเขียนสั้น ๆ เพียง 3 - 4 บรรทัด ผมคิดว่าก็อาจจะให้อภัยกันได้

ผมอยากจะขอพูดถึงความคิดสำคัญของมาร์กซ์เกี่ยวกับว่าเขาคิดว่าคนในสังคมคอมมิวนิสต์จะเป็นอย่างไร เพราะตรงนี้เป็นจุดที่ผมคิดว่าใครอยากจะไปสร้างยูโทเปียก็เอามาจากตรงนี้ ความคิดของมาร์กซ์เกี่ยวกับเรื่องคนในสังคมคอมมิวนิสต์ก็คือ มาร์กซ์มีความเชื่อว่า **ในสังคมคอมมิวนิสต์ที่เป็นอุดมคติ คนในสังคมนี้คือคนที่มีความว่างพอที่จะพัฒนาศักยภาพทั้งหมดที่ตนมีได้อย่างไม่มีใครมาขัดขวางหรือได้อย่างมีเสรี**

อันนี้คือภาพของคนในสังคมคอมมิวนิสต์ของมาร์กซ์ ความคิดเรื่องที่ว่า มนุษย์ในอุดมคติหรือมนุษย์ที่มาร์กซ์อยากให้เป็น คือ มนุษย์ที่พัฒนาศักยภาพได้อย่างรอบด้านและอย่างมีเสรี ไม่มีอะไรมาขัดขวาง เป็นความคิดที่แฝงอยู่ในงานของมาร์กซ์ตั้งแต่สมัยต้นจนสมัยสุดท้าย มาร์กซ์เปลี่ยนความคิดอะไรไปหลายอย่าง แต่ความคิดอันนี้ไม่เคยเปลี่ยน และถ้าเราไปถามมาร์กซ์ว่าสังคมคอมมิวนิสต์มีอะไรดี สิ่งหนึ่งที่มาร์กซ์คงจะพูดก็คือเพราะว่าเป็นสังคมที่ถ้าจะดีกว่าสังคมทุนนิยม ก็ดีกว่าตรงที่ว่า สร้างสถานการณ์ให้มนุษย์สามารถที่จะเป็นอย่างนี้ได้ ที่นี้ความเชื่ออันนี้ถ้าเราจะถามว่ายูโทเปียหรือเปล่า ก็ต้องมาดูว่ามาร์กซ์มีความเชื่ออะไรอยู่เบื้องหลังที่เป็นพื้นฐานของความคิดที่ว่าสังคมคอมมิวนิสต์ควรจะเป็นอย่างนี้ มาร์กซ์มีความคิดสำคัญอยู่ 3 ประการด้วยกัน ความคิดทั้ง 3 ประการจะนำมาสู่ความคิดที่ว่ามนุษย์ในสังคมคอมมิวนิสต์อุดมคติจะมีลักษณะเป็นเช่นนี้

ความคิดอย่างแรกก็คือ ความคิดที่ว่าพลังการผลิตเป็นสิ่งที่กำหนดไปอย่างไม่หยุดยั้งและไม่มีใครหยุดได้ด้วย สอง ความเชื่อที่แน่นอนว่ามนุษย์มีศักยภาพหลายอย่าง อันนี้ชัดเจน ส่วนความเชื่ออย่างที่สามก็คือ ความเชื่อที่ว่าความต้องการหลักของมนุษย์คือความต้องการที่จะใช้แรงงาน เดียวเรามาดูความเชื่อทั้ง 3 อย่างกัน แล้วจะดูว่าความเป็นยูโทเปียมีแฝงอยู่ที่ไหน

ความคิดอันแรกที่เป็นฐานสำคัญของมาร์กซ์คือ ความคิดเกี่ยวกับเรื่องพลังการผลิต เวลามาร์กซ์ใช้ “พลังการผลิต” ซึ่งในภาษาอังกฤษใช้คำว่า productive forces หรือในบางแห่งบอกว่าต้องแปลว่า productive powers แต่บังเอิญผมไม่รู้ภาษาเยอรมัน เลยไม่รู้คำไหนจะดีกว่ากัน แต่ว่าคำว่า “พลังการผลิต” ก็จะรวมถึงตั้งแต่แรงงานของมนุษย์ เครื่องมือที่ใช้ในการผลิต ซึ่งแน่นอนรวมเทคโนโลยีด้วย รวมทั้งภูมิปัญญาที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษ อาจจะรวมถึงวิทยาศาสตร์ซึ่งเป็นที่มาของเทคโนโลยีด้วย พวกนี้เป็นสิ่งที่มาร์กซ์เรียกว่าพลังการผลิต พลังการผลิตนี้เป็นสิ่งที่พื้นฐานที่สุดของมาร์กซ์ เพราะว่าพลังการผลิตที่มันกำหนดไป หมายความว่ามนุษย์พัฒนาเครื่องมือในการผลิต เทคโนโลยีในการผลิตอยู่เรื่อย ซึ่งเราจะเห็นว่า

จากประวัติศาสตร์ มันเป็นอย่างนั้น คือเราพัฒนาวิธีการผลิต ระบบการผลิตกันอยู่เสมอ นี่หมายความว่าพลังการผลิตก้าวหน้าไปเรื่อย ซึ่งแน่นอนเป็นเรื่องของการที่มนุษย์พยายามที่จะเอาชนะธรรมชาติ และเนื่องจากว่าสิ่งของที่ผลิตมีไม่เพียงพอ ก็ต้องพัฒนาให้มีมากขึ้น อันนี้คือการที่มันก้าวหน้าไปเรื่อย ๆ สิ่งหนึ่งที่น่าสนใจและเกี่ยวข้องกับอุดมคติของมาร์กซ์คือ มาร์กซ์เชื่อว่าพลังการผลิต นอกจากจะก้าวหน้าไปเรื่อย ๆ แล้ว ยังเป็นสิ่งที่ไม่มีใครมาหยุดได้ นั่นคือ เวลาที่มาร์กซ์พูดถึงพลังการผลิต มันเป็นเรื่องที่ในประวัติศาสตร์จะถูกขัดขวางไม่ให้เดินหน้าไปตลอดเวลา นั่นก็คือ พลังการผลิตเป็นที่มาของโครงสร้างทางเศรษฐกิจของแต่ละสังคม พลังการผลิตเมื่อเจริญไปถึงขั้นหนึ่งจะเป็นตัวกำหนดรูปแบบว่าโครงสร้างทางเศรษฐกิจจะเป็นอย่างไร และสิ่งที่มาขัดขวางพลังการผลิตไม่ให้เดินหน้าต่อไปก็คือ ตัวโครงสร้างทางเศรษฐกิจนี้ แต่สิ่งหนึ่งซึ่งเป็นความเชื่อในทฤษฎีสังคมของมาร์กซ์ก็คือความเชื่อที่ว่า เมื่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจขัดขวางพลังการผลิต ไม่ว่าจะขัดอยู่ได้นานแค่ไหนก็ตาม แต่ในที่สุดจะต้องเป็นฝ่ายปราชัย พลังการผลิตจะก้าวหน้าไปจนถึงขั้นที่โครงสร้างทางเศรษฐกิจในที่สุดจะต้องเปลี่ยนแปลง ความจริงอันนี้เป็นความเชื่อของมาร์กซ์ที่ทำให้มาร์กซ์คิดว่า สังคมคอมมิวนิสต์อย่างไรก็ต้องมาถึง เพราะว่าในสังคมทุนในขณะนี้ก็คือการที่พลังการผลิตถูกโครงสร้างทางเศรษฐกิจขัดขวางไม่ได้เดินหน้าไปกว่านี้ แต่มาร์กซ์เชื่อว่าในเมื่อสิ่งนี้เป็นสิ่งที่หยุดไม่ได้ สังคมก็ต้องเปลี่ยนแน่นอน นี่เป็นความเชื่ออันหนึ่งซึ่งเป็นที่ถกเถียงกันอยู่แม้กระทั่งในหมู่ มาร์กซิสต์ด้วยกันว่าเหตุใดถึงคิดว่าพลังการผลิตเป็นสิ่งที่หยุดไม่ได้ อันนี้เป็นความเชื่อหนึ่งในสามอย่าง และเป็นความเชื่อที่มีข้อสงสัยหลายอย่างด้วยกัน

ความเชื่อที่สองก็คือ มนุษย์มีศักยภาพหลายอย่าง เป็นความเชื่อที่ไม่ค่อยมีใครอยากจะซักถามมากนัก อาจจะเป็นความเชื่อที่อาจจะจริงก็ได้ ส่วนความเชื่อที่สำคัญอันที่สามก็คือ ความเชื่อของมาร์กซ์ที่บอกว่า ความต้องการหลักอย่างหนึ่งของมนุษย์คือความต้องการที่จะใช้แรงงาน แรงงานนี้ผมหมายถึงร่างกายและแรงสมอง ไม่ใช่แค่การใช้แรงทางกายอย่างเดียว ที่นี้สามอย่างนี้นำไปสู่สังคมอุดมคติอย่างที่มีมาร์กซ์มองว่าเป็นสังคมที่